

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

12-14 YAŞLARINDA BULUNAN BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ
AİLE ÇOCUKLARININ YALNIZLIK SUÇLULUK VE UTANÇ
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL AYDOĞAN CANDAN

Malatya-2019

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

12-14 YAŞLARINDA BULUNAN BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ
AİLE ÇOCUKLARININ YALNIZLIK SUÇLULUK VE UTANÇ
DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİBEL AYDOĞAN CANDAN

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Yüksel ÇIRAK

Malatya-2019

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı

Sibel AYDOĞAN-CANDAN tarafından hazırlanan "12-14 Yaşlarında Bulunan Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık, Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 28.08.2019 tarihinde yapılan sınav sonucunda **Oybirliği** ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Üye Tez Danışmanı : Dr. Öğrt. Üyesi Yüksel ÇIRAK

Üye : Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM

Üye : Dr. Öğrt. Üyesi Metehan ÇELİK

O N A Y

...../...../2019

Doç. Dr. Niyazi ÖZER
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Yüksel ÇIRAK danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık, suçluluk ve utanç düzeylerinin incelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sibel AYDOĞAN CANDAN

**Yüksek lisans öğrencisiyken
Enerjileri ile bana güç veren
Kızlarım Azra Ahsen ve Elif Beyza'ya**

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı, 12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık suçluluk ve utanç düzeylerinin incelenmesidir. Araştırma özellikle daha önceki yıllarda yapılan çalışmalara benzer olmayan yönleri ile alana özgül bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca elde edilen bulguların önleme çalışmalarına da kaynaklık edeceği beklenmektedir. Bu araştırma yapılırken her zaman sabırlı, anlayışlı olan, hoşgörüsünü, birikim ve deneyimini esirgemeyen, bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren değerli hocam ve danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Yüksel ÇIRAK'a sonsuz şükranlarımı sunmak isterim.

Yüksek lisans ders aşaması boyunca, değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan ve emekleri bulunan hocalarım, Prof. Dr. Mustafa KILIÇ, Prof. Dr. Alim KAYA, Prof. Dr. Mustafa KUTLU, Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM ve Doç. Dr. Özcan SEZER'E sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni bugünlere getiren ve yaşamım boyunca desteklerini esirgemeyen, aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiç esirgemeyen hep yanımda olan, sevgili eşim Hasan CANDAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

Veri analizi ve SPSS kullanma konusunda benden yardım ve desteklerini esirgemeyen Eskişehir Teknik Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mehmet CANDAN'a, yabancı makale çevirilerinde desteğini esirgemeyen Doç. Dr. İlker AVAN ve Öğretmen Nurcan TURAN CANDAN'a teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli arkadaşlarım Doç.Dr. M. Ali YILDIZ, Arş. Gör. Cemal KARADAŞ, Öğretmen Yunus SABANCI, Öğretmen Erkan EVEGÜ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırmanın verilerini toplama aşamasında özveri gösteren tüm değerli öğretmen meslektaşlarım; Mehtap EVEGÜ, Hilal GÜRBÜZ, Engin GÜRBÜZ, Nesrin CAN, Bilgehan DEMİRTAŞ ve anket çalışmasının uygulandığı tüm okul idarecilere, anket çalışmasının uygulandığı öğrenci ve öğrenci ailelerine ayrı ayrı en içten duygularıyla teşekkür ederim.

Sibel AYDOĞAN CANDAN

ÖZET

12-14 YAŞLARINDA BULUNAN BOŞANMIŞ VE BOŞANMAMIŞ AİLE ÇOCUKLARININ YALNIZLIK SUÇLULUK VE UTANÇ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

AYDOĞAN CANDAN, Sibel

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Yüksel ÇIRAK, Ağustos, 2019, XI+100 Sayfa

Bu araştırmanın amacı 12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık suçluluk ve utanç düzeylerinin incelenmesidir. Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma verilerini toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, “UCLA Yalnızlık Ölçeği” ve “Sürekli suçluluk ve utanç ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Malatya’daki ortaokullar oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 11 ortaokulda 6, 7 ve 8. sınıflara devam eden 249 boşanmamış aile çocuğu ile 176 boşanmış aile çocuğu olmak üzere toplam 425 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20.0 istatistik programının ile analiz edilmiştir. Boşanmamış aile çocuklarının, cinsiyet göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısına göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Kruskal-Wallis Testi testi uygulanmıştır. Boşanmış aile çocuklarının, cinsiyet göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısına, birlikte kaldığı ebeveyn, diğer ebeveyni görme sıklığı ve anne babası boşandığında bulunduğu yaşa göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Kruskal-Wallis Testi testi uygulanmıştır. Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocukları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Yalnızlık ölçeği, suçluluk ölçeği ve utanç ölçeği arasında ilişki olup olmadığını ve ilişki yönünü saptamak için korelasyon analizi yapılmış ve anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir.

Araştırma sonucunda, Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Boşanmış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalaması boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur, Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının suçluluk ve utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk ve utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısına göre yalnızlık, suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Babasıyla yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda kalan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşayan çocukların yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Boşanmış çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığına göre yalnızlık, suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaşa göre yalnızlık, suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Boşanma, Suçluluk, Utanç, Yalnızlık, Ortaokul Öğrencileri

ABSTRACT

INVESTIGATION OF THE LONELINESS, GUILT AND SHAME LEVELS OF 12-14 YEARS OLD DIVORCED AND UNDIVORCED FAMILY CHILDREN

AYDOĞAN CANDAN, Sibel

M.S., Inonu University, Institute of Educational Sciences,

Department of Educational Sciences

Counseling and Guidance Program

Advisor: Dr. Lecturer Yüksel ÇIRAK August, 2019, XI+101 pages

The aim of this study was to investigate the levels of loneliness, guilt and shame among divorced family children and non-divorced family children. Descriptive research model was used in the study. To collect the research data, “Personal Information Form”, “UCLA Loneliness Scale” and “Continuous Guilt and Shame Scale” were used. The population of the study consisted of secondary schools in Malatya. The sample of the study consisted of a total of 425 students including 249 non-divorced family children and 176 divorced family children attending 6, 7 and 8 grades in 11 secondary schools affiliated to Malatya Provincial Directorate of National Education in 2018-2019 academic years.

The data obtained in the study were entered into statistical package program SPSS 20.0 and the data were analyzed. Mann-Whitney U test was used to determine the difference between loneliness score, guilt score and shame scores of divorced family children according to gender. Kruskal-Wallis test was used to determine the difference between the loneliness score, guilt score and shame scores of the divorced family children according to the number of siblings. Mann-Whitney U test was used to determine the difference between divorced family children's loneliness score, guilt score and shame scores according to gender. Kruskal-Wallis Test was used to determine the difference between the number of siblings of divorced family children, the frequency of seeing the parent, the other parent, and the loneliness score, guilt score and shame scores according to the age when the parents divorced. Mann-Whitney U test was used to determine the difference between divorced family children and non-divorced family children. Correlation analysis was performed to determine the relationship between the

loneliness scale, guilt scale and shame scale. In statistical analysis, the level of significance was determined as 0.05.

As a result of the study, a statistically significant difference was found between divorced family children and unmarried children. The loneliness scores of divorced family children were statistically higher than the loneliness scores of divorced family children. There was no statistically significant difference between the guilt and shame scores of divorced family children and non-divorced family children. A statistically significant difference was found between divorced and un divorced children according to gender, loneliness, guilt and shame scores. The loneliness, guilt and shame scores of girls were found to be higher than the mean of loneliness, guilt and shame scores of boys. No statistically significant difference was found between the scores of loneliness, guilt and embarrassment according to the number of siblings of divorced family children and non-divorced children. A statistically significant difference was found between the loneliness scores of the divorced family children. The loneliness rank average of the children living with his father was statistically higher than the loneliness rank average of the children living with his mother. The loneliness rank average of children living in orphanages was found to be statistically higher than the loneliness rank average of children living with their mothers. No statistically significant difference was found between loneliness, guilt and embarrassment scores of divorced family children and non-divorced family children according to the frequency of seeing other parents. No statistically significant difference was found between divorced family children and non-divorced family children's loneliness, guilt and embarrassment scores according to the age at which their parents divorced.

Keywords: Divorce, Guilt, Shame, Loneliness, Secondary School Students

TABLolar LİSTESİ

	SAYFA NO
Tablo 1: Boşanmamış Aile Çocuklarının Demografik Özellikleri	54
Tablo 2: Boşanmış Aile Çocuklarının Demografik Özellikleri	55
Tablo 3: Yalnızlık, Suçluluk ve Utanç Ölçeği Kolmogrov-Smirnov Sonucu	56
Tablo 4: Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç Düzeyleri Puanları Arasındaki Farklılık Analizi	57
Tablo 5: Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeyleri Puanları Arasındaki Farklılık Analizi	57
Tablo 6: Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	58
Tablo 7: Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık, düzeyleri Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	59
Tablo 8: Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu	59
Tablo 9: Boşanmamış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre, Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu	60
Tablo 10: Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu	61
Tablo 11: Boşanmamış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu	61
Tablo 12: Boşanmış Aile Çocuklarının birlikte Kaldığı Ebeveyn ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal - Wallis Testi Sonucu	62
Tablo 13: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyn Guruplarına Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu	62
Tablo 14: Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal - Wallis Testi Sonucu	63
Tablo 15: Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Babası Boşandığında Bulunduğu Yaş ile Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	64

Tablo 16: Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Babası Boşandığında Bulunduğu Yaş ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	65
Tablo 17: Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	65
Tablo 18: Boşanmamış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Suçluluk ve Utanç düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	66
Tablo 19: Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	67
Tablo 20: Boşanmamış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu	67
Tablo 21: Korelasyon Analizi	68

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

SPSS: Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi

SUTO: Sürekli Suçluluk ve Utanç Ölçeği

ASAGEM: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü

DSÖ: Dünya Sağlık Örgütü

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
ONUR SÖZÜ.....	ii
İTHAF.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
ÖZET.....	v
ANAHTAR KELİMELER:.....	vi
ABSTRACT.....	vii
KEYWORDS:.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
I.BÖLÜM.....	6
1. GİRİŞ.....	6
1.1. Problem Durumu.....	6
1.2. Problem.....	10
1.2.1. Alt Problemler.....	10
1.3. Araştırmanın Sayıtlıları.....	11
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	11
1.5. Tanımlar.....	11
1.5.1. Boşanma.....	11
1.5.2. Yalnızlık.....	11
1.5.3. Suçluluk.....	12
1.5.4. Utanç.....	12
1.5.5. Ergenlik.....	12
1.6. Araştırmanın Önemi.....	12
II BÖLÜM.....	15
2. LİTERATÜR İNCELEMESİ.....	15
2.1. Ailenin Önemi.....	15
2.2. Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerinde Etkileri.....	17
2.2.1. Boşanma.....	17
2.2.2. Boşanmanın Çocuk Üzerinde Etkileri.....	18
2.3. Ergenlik Dönemi Ve Özellikleri.....	22
2.4. Yalnızlık İle İlgili Kuramsal Açıklamalar.....	23
2.4.1. Psikanalitik Yaklaşım.....	24

2.4.2. Bilişsel Yaklaşım	25
2.4.3. Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım	26
2.4.4. Fenomenolojik Yaklaşım	28
2.4.5. Varoluşçu Yaklaşım	29
2.4.6. Etkileşim Yaklaşım	30
2.5. Suçluluk Ve Utanç İle İlgili Kuramsal Açıklamalar	31
2.5.1. Utanç Ve Suçluluk Duygularının Karşılaştırılması	33
2.6 Yurt İçi Ve Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar	35
2.6.1. Boşanma İle Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar	35
2.6.2. Boşanma İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	37
2.6.3. Yalnızlık İle Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	38
2.6.4. Yalnızlık İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	42
2.6.5. Suçluluk Ve Utanç İle Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	44
2.6.6. Suçluluk Ve Utanç İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	46
III. BÖLÜM	48
3. YÖNTEM	48
3.1. Evren-Örneklem	48
3.2. Araştırma Modeli	48
3.3. Veri Toplama Araçları	49
3.3.1. UCLA Yalnızlık Ölçeği	49
3.3.1.1. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Geçerliliği	49
3.3.1.2. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Güvenirliği	50
3.3.1.3. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Puanlanması	51
3.3.2. Sürekli Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)	51
3.4. Kişisel Bilgi Formu	52
3.5. Veri Toplama Süreci	52
3.6. Veri Analizi	53
IV. BÖLÜM	54
4. BULGULAR	54
4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri	54
4.2. Yalnızlık Ölçeği, Suçluluk ve Utanç Ölçeği Tanımlayıcı İstatistiği	56
4.3. Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	56

4.4.Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	57
4.5.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular.....	58
4.6.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	58
4.7.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	59
4.7.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	59
4.7.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	60
4.8.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	60
4.8.1. Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	60
4.8.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	61
4.9.Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	62
4.10.Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	63
4.11.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular...	64
4.12.Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular.....	64
4.13.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	65
4.13.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	65
4.13.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	66
4.14.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	66

4.14.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	66
4.14.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular	67
4.15.Korelasyon Analizi	68
V. BÖLÜM	69
5.TARTIŞMA VE YORUM.....	69
5.1. Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (1. Alt Problem)	69
5.2 Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (2. Alt Problem)	69
5.3. Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk Ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (3. Alt Problem).....	70
5.4.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (4. Alt Problem)	71
5.5. Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine İlişkin Analizlerinin Tartışma ve Yorumu (5. Alt Problem).....	71
5.6.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine İlişkin Analizlerinin Tartışma ve Yorumu (6. Alt Problem).....	72
5.7.Boşanmış Aile Çocuklarının Kiminle Yaşadığına Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (7. Alt Problem).....	72
5.8. Boşanmış Aile Çocuklarının Kiminle Yaşadığına Göre Suçluluk ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (8. Alt Problem).....	73
5.9. Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (9. Alt Problem).....	74
5.10. Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Analizlerin Tartışma ve Yorumu (10. Alt Problem).....	74
5.11.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Analizlerin Tartışma ve Yorumu (11. Alt Problem)	74

5.12.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Analizlerinin Tartışma ve Yorumu (12. Alt Problem).....	75
5.13. Yalnızlık, Suçluluk Ve Utanç Ölçeği Puanları Arasında Anlamlı İlişkinin Olup Olmadığına Dair Analizlerin Tartışma ve Yorumu.....	74
VI. BÖLÜM.....	76
6. ÖNERİLER VE SONUÇLAR.....	76
6.1. Sonuçlar	76
6.2. Öneriler	78
6.2.1. Uygulamacılara Yönelik Öneriler.....	78
6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	79
KAYNAKÇA	80
EKLER	94
EK-1: Anket Uygulama İzni	94
EK-2: UCLA Yalnızlık Ölçeği	95
EK-3: Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ).....	96
EK-4: Kişisel Bilgi Formu.....	99

I.BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümünde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar, araştırmanın önemi ve gerekçesine yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Bu araştırmada 12-14 yaşlarında bulunan boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık suçluluk ve utanç düzeyleri araştırılmıştır.

İnsanların bireysel gelişimi ve kişilik gelişiminde suçluluk hissetmenin ve utanç duymanın olumlu ve olumsuz etkileri görülmektedir. Süperegosu güçlü olanlarda suçluluk ve utanç duyguları daha belirgindir. Süpergonun düzenli olarak gelişmesi, sağlıklı olarak suçluluk duygusunun oluşmasını sağlar. Sağlıklı oluşan suçluluk ve utanç duygusu da sağduyumuzun oluşmasını sağlar. Sahip olduğumuz değerlerin ve inançların tersine davranışlar sergilediğimiz zaman yoğun bir suçluluk duygusu yaşarız. Başka bir deyişle suçluluk duygusu özümsemiğimiz etik kuralları ve kamusal değerleri öngörmektedir (Budak,2000). Lewis (2004) utanma tanımını, toplumun onaylamadıklarına verilen tepki olarak genişletmiş ve benliğin olumsuz olarak değerlendirilmesinden, suçluluğun ise davranışların, günahların ya da suçların benlik tarafından olumsuz olarak algılanmasından oluştuğunu belirtmiştir. Freud, suçluluk duygusunu, bireyin davranışlarını değiştirmek için üst benliğin (süperego) kullandığı sıkıntı veren bir duygu olarak tanımlamaktadır (Öz, 2004).

Suçluluk duygusu, bir davranışın başarısızlıkla sonuçlanması sonucu birey bu başarısızlıktan kendini sorumlu tutuyorsa ortaya çıkar. Utanç duygusu ise benliği tamamen tahrip eden, bireyin kendisini olumsuz değerlendirmesine neden olan ve çok acı veren bir duygu olarak tanımlanmaktadır (Tangney ve Fischer; akt.Balkaya, 2001).

Sosyal ilişkiler gün geçtikçe önem arz eden bir konu olmuştur. İnsanlar arası iletişim azalmakta yalnızlık artmaktadır. Yalnızlık duygusu ızdırap veren, tedirginlik yaratan bir duygudur. Öyle ki kişiler bu duyguyu yaşamamak için bütün enerjilerini harcarlar. İnsanların kimsesiz olmaları gibi herkes tarafından bilinen yalnızlık, kendini bir gruba ait görmeme şeklinde yaşanan yalnızlık, beraber olduğu kişiler tarafından istenmeme durumunda yaşanan yalnızlık, insanlar ile etkileşimini azami düzeyde

tutarak kendi isteği ile yaşadığı yalnızlık, başkaları tarafından anlaşılmadığını düşünerek yaşanan yalnızlık gibi birçok yalnızlık türü yaşanmaktadır (Geçtan, 2004).

Gençler gereksinim duyduğu insanlar ile yakın ilişki kuramadığı zaman yalnızlık duygusu ortaya çıkmaktadır. Bu duygu istenmeyen, huzursuzluk yaratan bir duygudur. Ergenler çevresindekilerle yakın etkileşime adım atmakta, duygusal paylaşımlar yapacağı ilişkiler kurmakta, sosyal sorumlulukların farkına varıp kabullenmektedir. Eğer bu sorumlulukları üstlenmeyip yapamazsa büyük bir boşluğun içine düşecek ve yalnızlığı daha yoğun yaşayacaktır (Steinberg, 2007; akt. Yılmaz, 2009). Ergenlerin en fazla etkileşim halinde olduğu insanlar, aile bireyleri ve akranlarıdır. Gençler daha çok bu insanların desteklerine ve deneyimlerine gereksinim duyarlar. Gençler ailesinden duygusal serbestlik, akranlarından ise duygusal doyum beklentilerini açıkça ifade etmişlerdir (İmamoğlu, 2004).

Aile, bir evin içinde hayatlarını sürdüren, maddi olarak birbirine destek olan kanunen ve kan bağı ile birbirine bağlı, farklı rollerle etkileşim halinde olan kişilerin oluşturduğu kanuni, toplumsal ve ekonomik bir kurum olarak tanımlanır (Özgüven, 2011).

Yıldız ve Kılıç (2018)'a göre aile ortamı çocuk ve çocukların sağlıklı ve güvenli gelişimi için en uygun ortamdır. Çocuklar için, yaşadığı aile ve çevresindeki insanlar ile nasıl etkileşim içinde olacağını bilmek önemli bir gelişim görevidir. Ailesinin ve yakınlarının çocuğa sunduğu öğrenme ortamları ve model olmaları büyük önem arz etmektedir. Çocuğun yakın çevresi ile etkileşimini sağlamada çocuğun ebeveynlerinden gördüğu sağlıklı veya sağlıksız sosyal öğrenme oldukça önemlidir (Morgan, 1998).

Aile kurumunun temelini oluşturan evlilik her zaman istendiği gibi devam etmez, zaman içinde birliği kuran kişilerin beklentilerinin karşılanmaması evlilik birlikteliğin boşanma ile sonuçlanmasına sebep olabilir.

TÜİK (2018), Türkiye'de 2004'te 91 bin 22 olan boşanan çift sayısı 10 yılda yaklaşık yüzde 38 artışla 2013'te 125 bin 305'e yükseldi. 2014-2018 yılları arasında kaba boşanma hızı sırasıyla 1.70, 1.69, 1.59, 1.60 ve 1.75'tir. Araştırmanın konusunun geçtiği Malatya'da da aynı yıllarda kaba boşanma hızı sırasıyla 1.26, 1.14, 1.36, 1.10 ve 1.27 gibi benzer bir sonuç göstermektedir.

Boşanma sonucu dağılan ailelerdeki çocuk ve gençler boşanma sürecinde ve sonrasında birçok problem ile karşılaşmaktadırlar. Boşanan aile çocuklarının bu olgu ile baş etmesi birçok durum ve problemleri beraberinde getirmektedir. Boşanmanın çocuk

üzerindekileri etkileri, çocuğun boşanma dönemindeki yaşına, cinsiyetine, kişilik özelliklerine, boşanmaya sebep olan ailesel problemlerin niteliğine, çocuğun boşanma nedenini nasıl anladığına ve çocuğun ayrılmadan önce ve ayrıldıktan sonra yaşadığı ortamın özellikleri gibi etkenlere bağlıdır (Çağdaş ve Seçer, 2006).

Çocukluk çağında anneden veya babadan uzaklaşmak, çocukta ayrılma kaygısına ve daha sonraki gelişim dönemlerinde de bu dönemi hatırladıkça ayrılış sebebini kendinde görme, kendine yönelik pasif-agresif tutum içine girmesine ve bu sebeple suçluluk-utanç duygusu yaşamasına neden olmaktadır. Sosyal hizmet kuruluşlarında korunmaya muhtaç çocukların ve ergenlerin suçluluk oranı, aileleri yanında büyüyen çocuk ve ergenlerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Turan, 2003).

Ergenlik fiziksel, cinsel ve ruhsal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın meydana geldiği, cinsel olgunlaşma ve üreme yeteneğinin kazanıldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir (Yavuzer, 2013).

Ergenlik dönemi yetişkinlik ile çocukluk arasında olan ara bir dönemdir. Ergenliğin ilk yıllarına ergende görülen hızlı değişimler ergenin ne çocuk ne de yetişkin olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu nedenle ailesi ve çevresindekiler ergenin hangi davranışı gösterip hangi davranışı göstermeyeceği konusunda farklı görüş ve düşüncelere sahip olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2014).

Ergen ebeveynden bağımsızlaşma gibi çatışmalı olan bir görevle baş etmeye çalışmaktadır ve boşanma, ergenin bağımsızlaşma sürecinin uzun sürmesine sebep olmaktadır. Ergen ana babaya yakınlık ve özerklik boyutları arasında kurulan dengenin değişmesiyle, sağlıklı aile ortamında bulunmaktan mahrum kalmaktadır. Boşanmayla oluşan stresli olaylar, ekonomik güçlükler, boşanmış ana babanın hala çatışıyor olması, evden ayrılan ebeveyne duyulan özlem, boşanan ana babaya ve çocuğa yapılan toplumsal baskı, ebeveynleri arasında yaşadığı bağlılık çatışması, düzensiz bir aile ortamında yaşıyor olması ergenin benlik değerini düşürürken, bilişsel çarpıtmalarını artırmaktadır (Kahraman, 2016).

Olumsuz bir aile ortamında, ergen olumlu bir benlik geliştiremediği gibi, sağlıklı ve mantıklı düşünememektedir. Onun sağlıklı bir kişilik geliştirmesi zorlaşmaktadır. Bazen ergen boşanmanın nedeni olarak kendisini görmekte ve suçluluk duyguları yaşamaktadır. Ergenin duygusal yaşamındaki değişiklik, depresyon ve stres düzeyindeki artış intihar girişimine bulunmasına sebep olabilmektedir. Boşanma sonrası uzun bir süre gencin evlilik ve yakın ilişkilerle ilgili yaklaşımını ve düşüncelerini olumsuz

etkileyebilmektedir. Sosyal ilişkilere karşı daha çok korku geliştirmesine neden olmaktadır (Kuyucu, 2007).

Bununla birlikte çocuklar ailelerinin akrabalarının sevgisine, merhametine, ilgisine ihtiyaç duyan bireylerdir. Çocuğun duygusal, sosyal, zihinsel yönden iyi olmasının en önemli koşulu iyi bir aile tarafından yönlendirilmesidir (Tarhan, 2004).

Ebeveynlerin problemleri boşanmayla sonuçlandığında, sorunlar çözülecek diye düşünülse de, sorunlar devam eder. Çocuğun ebeveynlerinden kiminle kalacağı çocuklar için oldukça zor bir karar olur. Çocukların bu dönemde bulunduğu yaş fark etmeksizin ebeveynleri boşanmış çocukların hepsi ızdırap, utanç, stres, kaygı ve suçluluk gibi birçoğu negatif olan duyguları yaşarlar. Aslıyan çocuğun yaşadığı negatif hisler kadar daima güvenini arkasında duyacağı ve sürekli kendini koşulsuz seven anne ve babaya duyduğu gereksinimdir. Bundan sonraki hayatında ebeveynsiz kalma, çözümsüz sorunlara ve istenmeyen birçok davranım problemlerine neden olmaktadır (Dodson, 1997).

Anne babanın boşanması çocukları stres altında bırakmaktadır. Ailelerin bölünmesi, çocukların toplumsallaşmasına en büyük engellerden birisidir. Sosyalleşememe durumu çocuğun çevresine alışmasını, iletişim kurmasını ve çevresi ile etkileşimini zorlaştırmaktadır. Anne babasını kaybetmiş çocuklarda ise psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Annelerini göremeyen çocuklar yakınlarını kaybetme tedirginliği yaşarlar ve kendi istekleri olmadığında gereğinden fazla tepki verirler. Bütün bu durumlar arkadaş çevresine uyumunu zorlaştırabilir. Babalarını göremeyen çocuklar özgüvenlerini kaybetme, çevreleri ile etkili iletişim kuramama ve toplumsal sorunlarla karşılaşabilir (Aktaş, 1993).

Tüm bunlar göstermektedir ki dünyada ve ülkemizde evlilik oranları azalmakta boşanma oranları giderek artmaktadır. Ayrılık öncesi ve sonrasında bu süreçten en fazla etkilenen boşanmayı kabullenemeyen çocuklardır. Boşanmayla beraber ergenler zaman geçtikçe kendini daha fazla yalnız hissetmekte ve hayattan aldığı zevk gitgide azalmakta ve yakınlarının desteğini daha az hissetmektedir. Bu nedenle gelişim özelliklerinin hangisinde olumsuz etkiler bıraktığı araştırılması gereken konulardandır. Ergenin ortaokul yıllarında ergenliğe özgü problemlerle baş etmesi gerekirken ailesinin dağılmasıyla ortaya çıkan problemini çözmeye çalışması gerekmektedir. Yaşadığı bu problemlerden birisi de yalnızlık duygusu ve insanlardan uzaklaşma isteğidir. Bu sebeple çocukların ayrılık sonrası hissettikleri suçluluk, utanç ve yalnızlık duyguları araştırılıp, önleyici ve koruyucu hizmetler alınmalıdır.

1.2. Problem

12-14 yaşlarında bulunan boşanmış aile çocuklarının yalnızlık, suçluluk ve utanç düzeyi puanları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık, suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.2.1.Alt Problemler

- 1- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 2- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 3- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığına göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 4- Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığına göre yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 5- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının cinsiyetlerine göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 6- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının cinsiyetlerine göre yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 7- Boşanmış aile çocuklarının kiminle yaşadıklarına göre yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 8- Boşanmış aile çocuklarının çocukların kiminle yaşadıklarına göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 9- Boşanmış aile çocuklarının çocuğun boşanma dönemindeki yaşına göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 10- Boşanmış aile çocuklarının çocuğun boşanma dönemindeki yaşına göre yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 11- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısına göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
- 12- Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısına göre yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

13-Suçluluk, utanç ve yalnızlık düzeyi puanları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3. Araştırmanın Sayıtları

- 1- Bu araştırmada öğrenciler araştırma ölçeklerini doğru ve samimi yanıtlamışlardır.
- 2- Öğrencilerin yalnızlık düzeylerini ölçmede UCLA Yalnızlık Ölçeği yeterlidir.
- 3- Sürekli suçluluk ve utanç ölçeği ergenlerin suçluluk ve utanç düzeylerini belirlemede yeterlidir.

1.4.Araştırmanın Sınırlılıkları

- 1- Yapılan Araştırma Malatya il merkezinde çalışmanın yapıldığı ortaokullar ile sınırlıdır.
- 2- Bu araştırmada ulaşılan bütün bulgular, öğrencilerin ölçeklere verdikleri cevaplar ile sınırlıdır
- 3- Araştırmada ölçülmek istenen yalnızlık, suçluluk ve utanç değişkenleri ölçeklerin belirlediği özellikler ile sınırlıdır.
- 4- Araştırmada kullanılan kişisel bilgi formundaki değişkenler öğrencilerin verdikleri bilgiler ile sınırlıdır.
- 5- Çalışmada elde edilen bulgular 2018-2019 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.
- 6- Bu araştırmada kullanılan ölçme araçlarından elde edilen bulgular sadece değişkenler arasındaki ilişkileri açıklamaktadır.

1.5. Tanımlar

1.5.1.Boşanma

Adalet Bakanlığı (2002) Hukuksal anlamda boşanma; hukuksal olarak kurulmuş bir evliliğin yine resmi yasalar nezdinde ortadan kalkmasıdır.

Aile kurumunu oluşturan çiftlerin beraberken psikolojik olarak gereksinimlerini sağlayamadıkları, evlilikten beklentilerini karşılayamadıkları ve evlilik hukukundan doğan birlikteliklerine yasal olarak son vermelerine *boşanma* denir (Yavuzer,2004).

1.5.2. Yalnızlık

Yalnızlık, yaşadığı bir gruba ait olmama duygusu, negatif bilişsel bir tecrübe, istenmediğini ve sevilmediğini düşünme ve toplumsal ilişkilerde kendine güvenmeme duygusudur (Perlman ve Peplau, 1997).

1.5.3. Suçluluk

Suçluluk, toplum tarafından hoş karşılanmayan ve kabul edilmeyen, hatalı olarak görülen bir davranışta bulunarak süperego kaidelerine uymama neticesinde oluşan değersizlik ve yaptırım gerektiren hisler olarak ifade edilmektedir (Arkonaç,1999).

1.5.4. Utanç

Freud'a göre utanç, oedipus karmaşasının çözülmesi sonrası zihinsel güçlerin, cinsel ve saldırgan dürtüleri ve içtepileri sınırlandırmaya çalışırken ortaya çıkan gerilimden kaynaklanan duygudur (Tangey ve Dearing, 2002).

1.5.5. Ergenlik

Arı, (2005) Erikson'a göre ergenlik, hızlı vücut gelişimi, cinsel olgunlaşma ve cinsel farkındalığın olduğu kritik gelişim dönemdir.

1.6. Araştırmanın Önemi

Ergenlik döneminin problemleri ile mücadele etmede güçlük çeken ergenler kendini önemseyen ve kendine yardımlarını esirgemeyen bir anne babaya gereksinim duyabilmektedir. Ebeveynlerin olmaması gencin gelişimsel özelliklerini olumsuz şekilde etkileyerek yalnızlık duygusu ile karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle çocukluk çağında anne babanın yokluğu bu duygusunun daha çok hissedilmesine sebep olmaktadır (Alonzo, 1989).

Yaşamlarının ilk yıllarında ailesel problemler sebebiyle duygusal bakımdan sorunları olan çocuğun yaşadıkları ergenlik çağlarında da sürmekte ve ebeveynlerin yokluğu sebebiyle gençler düşünüldenden daha çok yalnızlık yaşamaktadırlar (Groark, Muhamedrahimov, Palmov, Nikiforova, ve Mccall, 2005).

Yalnızlık duygusu, daha çok bireyin yaşadığı çevre içerisinde veya gelecekte yanında iletişime girebileceği birilerinin bulunmaması kaygısı olarak yaşanabilmektedir. Günümüzde iletişim teknolojisinin hızlı gelişmesi ile yalnızlık düzeyinin artışı arasında ilişki görülmektedir. Bunun nedeni olarak çağdaşlaşmanın getirdiği yeni kent yaşam biçimi gösterilebilmektedir. Bu şekil bir hayatta bireyin en vazgeçilmez ihtiyaçlarından olan paylaşma, sevgi, kabul görme, yardımlaşma, bağlanma, güven duyma, ait olma ve anlaşılma gibi gereksinimlerin karşılanması oldukça zorlaşmaktadır (Koçak, 2003)

Toplumların geleceklerini doğru inşa etmeleri için sağlıklı ortamlarda yetişmiş çocuk ve gençlere ihtiyaçları vardır. MEB tarafından 2006/2007 eğitim-öğretim yılında hazırlanan 2. şiddet eylem planında, boşanmış ailede yetişen çocuk ve gençleri risk

altındaki çocuklar grubunda değerlendirildiği görülmektedir. Okul çağındaki çocuklarda görülen madde ve teknoloji bağımlılığı ve çetelerin artması, boşanmış aile çocuklarını risk altına sokmaktadır. Çünkü bu çocuklar arkadaş baskılarına daha açık hale gelmektedirler. Akran baskısının ebeveyn baskısından daha fazla olduğu belirtilmektedir. Gençlerin bir gruba ait olma, yalnızlıktan kurtulma ve boşanma nedeniyle sosyal destek arayışı içindeyken tehlikeli arkadaşlıkları kabul ettikleri belirtilmiştir (MEB, 2007).

Suçluluk gerçekte sosyal kuralların çiğnenmesi ve sosyal değerlerin hiçe sayılması olarak ya da kural çiğnemedeki oluşan farkındalık ve sıkıntı eylemi olarak tanımlarken utanç bireyin içinde bulunduğu durumdan kurtulma isteği olarak ifade edilebilir. Utanç duygusu bireyin dürüstlüğüne kaybetmesi, töre ve kuralları çiğnemesinin verdiği sıkıntıdan kurtulma eylemi olarak tanımlanabilir (Budak, 2000).

Suçluluk duygusu vicdanımızın koruyucusudur. Olumsuz bir davranışta bulunduğumuzu hatırlatır ve bu davranışı düzeltmemiz gerektiğini söyler. Olumlu gelişen utanç ise insanları hoş görülme yapar. Yapmamız ve yapmamamız gereken davranışları belirler ve hakikatleri olduğu şekilde kabullenmemizi sağlar. Sağlıklı oluşan suçluluk ve utanç duygusunun büyüme, gelişme, olgunlaşma, bağışlama, değişme ve yenilenme gibi olumlu sonuçları vardır (Öz, 2004).

Aile kurumunda da her kurum da olduğu gibi sorunlar vardır. Fakat bu kurumda eşler arasında sorunlar giderilmediği sürece ve çözüm noktaları aranmadığı durumda boşanma söz konusu olacaktır. Son yıllarda ailelerin sorunları çözememesiyle boşanan çift sayısı artmaktadır. Parçalanmış aile sayısı ise sosyal açıdan artmaktadır. Parçalanmış aileler de çocukların ve bireylerin yaşadıkları psikolojik problemler ise ciddi bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Yavuzer, 2004).

Boşanma oranları sürekli artış göstermektedir. Evliliklerin hızlı bir artışla dağılması bu süreçten en fazla etkilenen de çocuklar olması, boşanma ve boşanma ile ilgili konuların daha fazla araştırılması ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ergenlik döneminin beraberinde getirdiği bir çok problem varken ergenlerin bir de boşanma sürecindeki problemlerle baş etmeye çalışmaları, hayatlarını daha kompleks bir duruma sokmaktadır. Bu bağlamda boşanmamış aile çocukları ile boşanmış aile çocuklarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması çok büyük öneme sahiptir.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle beraber boşanmanın çocukların suçluluk, utanç ve yalnızlık düzeylerini artırdığı düşünülmekte ve suçluluk, utanç ve yalnızlığın birbiri ile ilişkili olduğu varsayılmaktadır. Bu durumları araştıran herhangi bir araştırmanın olmaması

ve ülkemizde ilköğretim çağındaki çocukların suçluluk ve utanç duygusuna ilişkin çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın en önemli gerekçesi olmuştur. Bütün bunlar dikkate alındığında; bu araştırmanın alana yenilikçi ve özgün bir katkı sağlayacağı açıktır.

II BÖLÜM

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

2.1.Ailenin Önemi

Aile kurumu, sosyalleşmenin ilk oluşmaya başladığı, ilişkilerin sorumluluklar ve kurallarla sınırlandırıldığı, aile bireylerinin duygusal, sosyal, psikolojik, maddi ihtiyaçlarının karşılıksız olarak karşılandığı bir kurumdur. Bu işlevleri nedeniyle sosyolojik, biyolojik, psikolojik ve ekonomik yönleri olan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır (Sayın, 1994).

Aile içinde çocuklar kendilerini vazgeçilmez olarak gördüklerinde değerli hissederler. Ben değerliyim hissiyatı küçük yaşta aile de öğrenilir. Aile kurumu için de yargılanmadan yetişen çocuk daha doğal davranır. Bu durumda aile için de güven duygusu kendiliğinden ortaya çıkmakta ve gelişmektedir. Sağlıklı aile ilişkilerin de güven ortamının gelişmesinden sonra aile üyelerinin kendilerine olan güvenleri artmakta, başta kendisi olmak üzere diğer aile üyelerine sevgi ve saygı duymaktadır. Zamanla toplum içinde sosyal ilişkileri artmakta, uyumlu bir kimlik kazanmaya başlamaktadır (Cüceloğlu, 2002).

Atalay, Konaş, Beyazıt ve Madenoğlu, (1992) tarafından Türkiye'nin aile yapısıyla ilgili yapılan kapsamlı bir araştırmada 11.033.028 kişiye *evliliğin neden önemli olduğu* sorusu yöneltilmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre:

- % 63.24'ü neslin devamı,
- %38.95'i daha düzenli bir hayat,
- % 38.93'ü dinimiz emrettiği için,
- %21.70'i güvenli yasayabilmek,
- %19.75'i rahat yasayabilmek,
- %13.26'sı sevdiğimle hayatımı paylaşabilmek için gibi cevaplar vermişlerdir.

Evliliğin neden önemli olduğuna ilişkin verilen cevaplar, aslında ailenin yerine getirdiği fonksiyonları; es ve çocuklar açısından sağladığı yararları ortaya çıkarmaktadır. Sonuçlar değerlendirildiğinde ailenin fonksiyonları nüfusu yenileme, kültür aktarma, çocukları sosyalleştirme, biyolojik ve psikolojik tatmin sağlama şeklinde özetlenebilmektedir.

Toplumsal, teknolojik ve ekonomik alanlardaki hızlı gelişmeler yeni birçok kurumun oluşmasına sebep olmuştur. Bu yeni oluşan kurumlar aile kurumunun yaptığı

birçok görevi yerine getirmeye başlamıştır. Aile kurumunun çocuk yapma ve büyütme gibi toplumun devamlılığını sağlayan toplumsal görevi hiçbir bir kurum ve birey yerine getirememektedir. Bu nedenle çocuk büyütme ve çocuğu toplumsal hayata hazırlamak aile kurumunun yerine getirdiği en temel görev olarak görülmektedir (Pringle, 1975).

Aile yaşamıyla, bu aile ortamında büyüyen çocuklarda oluşacak karakter ve karaktere uygun olarak oluşan davranış ve tutumlar arasında oldukça kuvvetli bir ilişki vardır. Kişiler toplumu meydana getirdiğinden, toplumun yapısına ve beklentilerine uygun karakterde bireyler yetiştirmek çok büyük önem arz etmektedir. Bu aşamaların bütünü aile kurumunda şekillenmeye başlamakta ve hayat boyu devam etmektedir. Bu sebeple aileyi şekillendiren anne ve baba, kişi ve karakter oluşturucu olarak görülmektedir (Sönmez, 2016).

Yalnızlıkla baş etme ve yalnızlığı önlemede en önemli yol ailenin çocuklara sunacakları olumlu model davranışlarıdır. Sosyal öğrenme kuramına göre çocuklar ve ergenler davranışlarının büyük çoğunluğunu model alarak öğrenirler (Senemoğlu, 2005). Henwood ve Solano (1994) çocuklarda yalnızlığın yordayıcısı olarak aile üyelerinin hissettikleri yalnızlığı araştırmış ve çocukların yalnızlık düzeyi ile annelerinin yalnızlık düzeyi arasında anlamlı düzeyde ilişki bulmuşlardır.

Anne babanın davranış ve tutumları ile çocukların ruh sağlıkları arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bireylerin gelişiminde ebeveynlerin etkisi anne karnında başlar ve doğum sonrasında da sürekli devam eder. Ebeveynlerin çocuk yetiştirme tarzları özgüven ve benlik gelişiminde özellikle kişilik gelişiminde etkilidir. Sağlıklı bir benlik insanların kendi gereksinimlerini karşılamasını, sosyal ortamlarda olumlu ilişkiler kurmasını ve sürdürmesini sağlar. Rogers ve Maslow özsaygıyı ruh sağlığının yerinde olan bireylerin bir özelliği olduğunu vurgularlar (Güngör, 1995).

Devlet koruması altındaki çocuklar maddi ihtiyaçları karşılanırsa dahi bu çocukların duygusal ve psikolojik ihtiyaçları yeterince karşılanamadığından ailenin önemi ortaya çıkmaktadır. Çocukların sevgi ve güven duygularına olan gereksinimlerini aile içerisinde bulmasına karşın yurt ve yuva ortamında bulması oldukça güçtür (Aydın, 2008). Ailelerin gösterdikleri anne baba davranışları ve tutumları çocuğun cinsel gelişimi ve davranışlarını da tamamen etkilemektedir (Senemoğlu, 2005).

Kasatura (1998) aile ilişkilerinin çocuklar üzerindeki önemli etki alanları: bireysel uyum, sosyal uyum, davranışlardaki olumluluk ve çalışma ile ilgili davranışlar olduğunu belirtmektedir. Ailelerin gösterdikleri anne baba davranışları ve tutumları çocuğun cinsel gelişimini ve davranışlarını tamamen etkilemektedir (Senemoğlu, 2005).

Ebeveynin veya ebeveyn yerine geçen bireylerin ahlaki beklentileri ve yasakları çocuğun psikolojik yaşamına erken yaşlarda etki etmektedir. Preödipal döneminde birey kendinden yapılması istenilenleri etrafının bir parçası olarak görmektedir. Beş-altı yaş dönemlerinde ahlak kişisel bir özellik olmaya başlar. Ahlak gelişimi 9-10 yaşlarda da hayati boyu kalacak şekilde kökleşir. Bu içselleştirmeyi ortaya koyan durum oedipus karmaşasının çözümlenmesidir (Freud, 2015). Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar, ailelerin çocuklarının eğitimi ile yeteri kadar ilgilenmemelerinin yalnız akademik başarılarını negatif etkilemediğini çocuğun okul içerisindeki tutum ve davranışlarını da negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Aile ortamında pozitif etkileşim, huzur, saygı, sevgi ve işbirliği gibi değerler varsa çocuk hayata daha kolay uyum sağlayacaktır. Ev ortamındaki huzur çocuğun sosyal ve duygusal yaşamına da yansıtacaktır. Ayrıca okul ortamına, çalışma tutumuna olumlu yansımaları olacaktır (İpek, 2011).

2.2.Boşanma ve Boşanmanın Çocuk Üzerinde Etkileri

2.2.1. Boşanma

Hukuk açısından incelendiğinde boşanma eşler arasında yapılan evlilik sözleşmesinin mahkemenin yasal kararı sonucu bitirilmesidir. Mahkeme tarafından kişilere yasal olarak boşanma kararı tebliğ edilmediği sürece evlenme olayı sona ermemektedir. Medeni açıdan incelendiğinde evliliğin sona ermesi için ülkelerin kanunlarına göre açıkça belirtilen yasalar doğrultusunda boşanma nedenlerinden en az birinin gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bu nedenlere uymayan durumlarda boşanma olayı olmamakta ve hukuksal boyutta da boşanma gerçekleşmemektedir (Akıntürk, 2003).Psikolojik açıdan eşlerin birbirine zarar vermeye başladıkları, beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayamadıkları durumda birlikte yaşam olan evlilik olayına yasal olarak son vermeye karar verip uygulamalarına boşanma denilir (Yavuzer, 2004).

Hukuki açıdan eşlerin boşanma kararını vermelerinden önce psikolojik ve manevi açıdan evliliklerinde yıkılmalar başlamıştır. Toplum açısından ani görülen boşanmaların aslında uzun süreli bir başlangıç dönemi vardır. Toplum açısından durup dururken boşandılar sözü aslında evliliğin dışsal yönünü göstermektedir. Boşanmada eşlerin birbirine karşı saygısını yitirmesi, evlilik akdinin sorumluluklarını yerine getirmemesi, rol yükümlülüklerinin yapılmaması gibi birçok neden sayılabilir. Cinsiyet yaş, eğitim durumu, ailenin ve eşlerin gelir seviyesi, çocuk sayısı gibi birçok değişken boşanma nedenlerini ve evlilik kurumunu etkilemektedir (Doğan, 1998).

Boşanma evli çiftler açısından geçimsiz ve mutsuz bir ortamdan kurtuluş olarak görülse de aslın da aile yapısının sona ermesidir. Boşanma kişileri ekonomik açıdan sarsarken, ruhsal açıdan zedeler, toplumsal statülerine etki eder. Eşlerin sahip oldukları çocuklar açısından da boşanma olayı kompleks meselelerin ortaya çıkmasına neden olur. Geçimsizliğe neden olan sebepler, çocuklar aracılığı ile boşanma sonrasında da devam eder. Boşanma bu yönüyle tam bir kurtuluş ve özgürlük sayılamaz (Yörüköglü, 2000).

Boşanma durumu ve süreçleri aile üyelerini tamamen sarsan yıpratıcı bir olaydır. Bu süreçten en çokta çocuklar etkilenmektedir. Çocukların sağlıklı yetişmesi açısından anne ve babanın bulunduğu bir ortam gerekmektedir. Fakat aile için de ebeveynlerin ilişkilerinde oluşan huzursuz, saygı duyulmayan, soğuk bir ortam çocuğa boşanmadan daha çok zarar verebilir. Boşanma olayının öncesi ve sonrasında da çocuğun durumdan olumsuz etkilenmesi beklenen bir durumdur (Çelikoğlu, 1997).

2.2.2. Boşanmanın Çocuk Üzerinde Etkileri

Çocuklar için hayatlarının ilk yıllarında ebeveynleri ile kurdukları iletişim önemlidir. Boşanma süreci, boşanan çiftler ve çocukları için oldukça kaygılı ve stresli bir dönemdir. Çocukların Anne ve babanın boşandıkları zamana kadar en fazla yakın oldukları ve daima ihtiyaç duyduklarında ulaştıkları kişiler aileleridir. Hayatlarının bundan sonraki sürecinde anne babalarına istedikleri an ulaşamayacakları için hayatları bölünecektir (Amato, 1993).

Boşanma sonrası aile içi sosyal, duygusal ilişkilerin azalmasına birden fazla faktör neden olabilir. Bu faktörlerin başında ayrılık kaygısı, çocukları ihmal etme, reddetme gibi davranışları gösterme gelebilir. Ergenlerin anne babalarını ayrı görmekten suçluluk ve utanç duymaları, ebeveynlerin çocukların gereksinimlerini karşılamamaları duygusal bağları ortadan kaldıran başka bir etkendir. Duygusal bağların azalması çocuğun duygusal gelişimini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda sosyal, zihinsel, fiziksel özelliklerini de olumsuz etkiler (Yavuzer, 1989).

Aile kurumunda her kurumda olduğu gibi sorunlar olabilir. Fakat bu kurumda eşler arasında sorunlar giderilmediği sürece ve çözüm noktaları aranmadığı durumda boşanma söz konusu olacaktır. Son yıllar da ailelerin sorunları çözememesiyle boşanan çift sayısı artmaktadır. Parçalanmış aile sayısı ise sosyal açıdan artmaktadır. Parçalanmış aileler de çocukların ve bireylerin yaşadıkları psikolojik problemler ise ciddi bir sorun

olarak karşımıza çıkmaktadır (Yavuzer, 2004). Parçalanmış ailelerdeki çocukların yaşadıkları duygusal sorunlara yönelik yapılacak psikolojik destek fazlasıyla önem kazanmaktadır. Çocuk bireylerin üzerindeki davranış bozukluklarının ebeveyn tutumları dışına taşıyan araştırmacılar genetiksel, zekâsal, doğumsal ve kötü arkadaşlık gibi negatif değerleri araştırmışlar ama bu unsurların hiçbirinin ebeveyn ve çocuk ilişkisi kadar önem taşımadığı sonucuna ulaşmışlardır (Çagdas, 2005).

Psikolojik olarak boşanmış ebeveynlerin çocuklarının topluma uyumsuzluk oranı boşanmamış ebeveynlerin çocuklarına göre daha yüksektir. Psikolojik yıpranma, okul başarısındaki azalma veya uyumsuzluk, çeşitli davranışsal sorunlar en çok rastlanan unsurlardandır. Parçalanmış ve boşanmış ailelerin çocuklarının boşanma sürecinin sona ermesinden sonra izlenen beş yıl içinde gözlemlenen bulgular önemlidir. İncelenen bulgulara göre okul öncesi ve ergenlik dönemi çağı boşanma olayından en çok olumsuz etkilenen yaş gruplarıdır. Uzun zamanlı yapılan inceleme ve gözlem araştırmalarına göre boşanma sonrası ebeveynlerle düzenli ilişki sürdürülmesi durumunda etkilenenlerin yaşamlarının sonraki dönemlerinde ruhsal uyumsuzluk oranı azalmaktadır (Yörükoğlu, 2000).

Boşanma olayının sona ermesinden sonra çocuklar üzerine yapılan uzun zamanlı araştırmalar da boşanma sonrası yaşananlara bağlı olarak birçok olumsuzluk yaşana bileceğini göstermektedir. Psikolojik sorunlarda sebep sadece boşanma olmayabilir. Çocuğun yetişme ortamının zamanla kötüye doğru gitmesi veya içinde bulunduğu şartlarla da ilgili olabilir (Ekşi, 1990).

Bazı çocuklar, boşanmadan sonra uzun süren duygusal sorunlar yaşasalar da zaman içerisinde pek çoğu, özellikle destekleyici ilişkileri olanlar, olumlu mizaca sahip olanlar ve profesyonel yardım alanlar sağlıklı bir gelişim gösterebilmektedirler. Gerçekte boşanma bir olay değil bir süreçtir. Bu süreç çocukların ortaya çıkan değişikliklere yeni çözümler bularak uyum sağlamalarını gerektirmektedir. Çocuk gelişip olgunlaştıkça boşanmaya yönelik duyguları, davranışları ve gereksinimleri de değişme eğilimi gösterir. Bunun yanı sıra bazı araştırmacılar ergenlik öncesindeki çocuklarda “uyumakta olan etki” den bahsederler. Çocuklar olgunlaşma ve cinselliğin uyanması ile birlikte yetişkinliğe adım atarlarken anne-babalarının boşanmasını yeniden değerlendirebilirler ve bu durum yeni düzenlemeler gerektirir. Çocuk büyüdükçe yeni ve farklı aile yapılarına uyum sağlama gereksinimi ortaya çıkar. Boşanmadan kaynaklanan birçok duygusal ve davranışsal tepkiler çeşitli durumlarda yeniden canlanabilir (Cohen, 2002).

Çocuklar çoğunlukla kendilerini dehşete düşüren hayaller kurmakta, kendilerini terk edilmiş hissetmekte ve boşanma gerçeğini inkâr etmeye eğilim göstermektedirler. Ebeveynler kendi stresleri nedeniyle çocukların rahatlatamamakta ve durumlarını, geleceklerini onlara anlatamamaktadırlar. Çocukların yaşı ilerledikçe dehşete düşüren hayaller kurmaya devam etmekle beraber düşünme ve başa çıkma yetenekleri azalabilmektedir. Kaygı içeren psikosomatik belirtiler gösterebilmektedirler (Thompson ve Rudolph, akt, Çivitçi, 2000).

Anne-babaları daha önceden boşanmış ergenler, ilişki sorunlarının çoğunu atlatmış olduklarından kendilerine ayrılan ekonomik kaynakların daha çok farkındadırlar. Bu tür farklılıklar yüzünden anne-babaları önceden boşanmış öğrencilerin kariyer planlama süreçleri bazı durumlarda anne-babaları yeni boşanmış öğrencilere değil, ailesi bir arada olan öğrencilere benzeyebilmektedir (Lopez, 1989).

Aile içerisinde boşanma sürecinde ve devamında anne baba arasındaki çatışmalar da çocuklar zaman zaman taraf olmak zorunda bırakılmakta, anne veya babanın ikinci evlilikleri durumunda ise ebeveyn tarafından kabul edilmeme gibi bir sorunla karşılaşmaktadırlar. Özellikle sosyo-ekonomik yetersizlikler sebebiyle ebeveynlerin boşanma sürecinde çocukların ve ergenlerin bakımını her iki çiftte üstlenmemekte ve çoğu zaman çocuk ve ergen ihmal edilmekte, duygusal olarak istismara uğramaktadır. Çocukların ve ergenlerin bu yaşadıkları süreçte kendilerini yalnız ve dışlanmış, istenmeyen biri olarak görmeleri ve suçluluk-utanç duygusu yaşamaları kaçınılmazdır (Turan, 2003).

Ergenler arasında yapılan araştırmaların birçoğunda ergenlerin, boşanmayı ret ettikleri, kabul etmede zorlandıkları bildirilmiştir. Çocuklar iyi gitmeyen bir evliliği boşanmaya tercih etmektedirler (Collange, 1997). Anne ve babanın ayrılmasına çocuk ve ergenler tedirginlik, öfke, suçluluk, kaygı ve korkuyla karşılık vermektedirler. Bu korku ve kaygılara karşı benliklerini korumak amacıyla okul çağındaki çocuklar “reddetme” ve “karşıt tepki verme” mekanizmalarını kullanmaktadırlar. Ergenler ise bu çeşit ailesel problemlerden utanç ve sıkıntı duymaktadır. Bu nedenle problemlerini çok yakın arkadaşlarıyla bile paylaşmamaktadır. Bunun yanı sıra ergenler, anne ve babasının boşanmasından kendilerini daha küçük çocuklara göre, daha az sorumlu bulmakta ve daha az suçluluk duymaktadırlar. Bu durum ergenin gelişen bilişsel yapısıyla ilgilidir (Wallerstein, 2000).

Hukuki olarak boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesi olarak tanımlanırken psikolojik olarak bütün aileyi etkileyen sarsan bir olaydır. Anne babalar boşanma

aşamasına geldiklerinde çocuklarını ister istemez tartışmanın ortasına atarlar. Çocuk bu tartışmalar arasında zaman zaman arabuluculuk görevini üstlenmek zorunda bırakılabilir. Boşanmanın ardında da bu defa çocuğun duyguları kullanılır. Anne ya da baba çocuğun kendi tarafını tutması için diğer tarafı kötüler. Çocuk bazen de öç almak için kullanılır. Her durumda da asıl zarar gören kişi çocuktur (Tarhan, 2004).

Bazı çocuklar boşanma olayına çabuk uyum sağlarken bazıları ise oldukça zor uyum sağlamaktadır. Birlikte yaşanan kişiyi çocuk suçlu olarak görmektedir. Boşanmanın asıl nedeni olarak çocuk yanında yaşadığı aile bireyi olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle farklı psikolojik ve davranışsal problemler göstermektedir (Yıldırım, 2018).

Boşanma olayında üç esas problem ortaya çıkacaktır. Birinci problem boşanmanın çocuğun yaşamını nasıl etkileyeceğidir. Çünkü çocuk boşanmadan önceki rahatlığını bir süreliğine de olsa kaybedecektir. İkinci problem boşanma sırasın da çocuğun kaç yaşın da olduğudur. Yaş ilerledikçe boşanma olayı çocuk tarafından daha çabuk kabul edilecektir. Küçük yaştaki çocuklar boşanma olayından daha çok etkilenmektedir. Üçüncü problem ise çocuğun hangi ebeveyn ile yaşayacak olacaktır. Çocuk bu problem içinde diğer ebeveyni zaman dilimleri için de görecektir. Bu halde ruhsal ihtiyaçlar karşılanacak durumda değildir. Bu durumda çocuklar için büyük problem olmaktadır (Cüceloğlu, 1991).

Sağlıksız aile ortamlarında ise, aile bireyleri kendi dünyalarına dönmektedirler. Zamanla, aile bireylerinde depresyon, endişe ve huzursuzluklar başlamakta, düşmanlık duyguları, suçluluk gibi duygular sıkça ortaya çıkmaktadır (Yavuzer, 1999). Anne ve babanın birbiriyle anlaşamaması, sürekli çatışma içinde olması ergeni de büyük ölçüde etkiler. Ergen bu gibi durumlarda kendini küçük görür. Arkadaşlarının aile içindeki huzurlu yaşamını görmesi kendisini onlardan küçük görmesine neden olur. Ayrıca sürekli bir huzur arayışı içindedir. Sürekli normal bir aile özlemiyle yasar. Aile içindeki bu durumun bilinmemesi için sorunlarını kimseyle paylaşamaz. Çevreye mutlu bir aile yaşantısı varmış havası vermeye çalışarak mutluluk oyunu oynar. Fakat ergen içten yıkım içindedir. Kimi zaman ergen artık bunları günlük olay olarak gibi görmeye baslar ve bu konuda umursamaz olur. Aslında bu sadece bir maskedir. Ergen bunu benliğinde saklama ve ondan uzaklaşma çabası içindedir. Bu gibi durumlar ergende ruhsal çöküntüye neden olur (Karsel, 1997).

Bütün çocuklar anne babasının ayrılması durumunda değişik davranışlar gösterebilirler. Saldırganlık, tedirgin olma durumu, hırçınlaşma gibi benzer davranış

sorunları benzer durumlar görülmektedir. Bu sorunlar olayın gerçekleşmesi durumuna, çocuğa aktarımı durumuna, yaşına, boşanma öncesi, sırası ve sonrasında da ebeveynlerin davranışlarına, çocuğa davranılan değişik tutumlara bağlı olarak gelişmektedir (Tarhan, 2004)

2.3. Ergenlik Dönemi Ve Özellikleri

Ergen kelimesi Latince de olgunlaşmak, büyüme ve gelişme olarak bilinen *adolescere* eyleminin kökünden geldiği bilinmektedir. Yabancı literatürde ise *adolescent* terimi olarak ifade edilmektedir. Fiziksel, cinsel ve ruhsal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın meydana geldiği, cinsel olgunlaşma ve üreme yeteneğinin kazanıldığı çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir (Yavuzer, 2013).

Ergenlik dönemi yetişkinlik ile çocukluk arasında olan ara bir dönemdir. Ergenliğin ilk yıllarına ergende görülen hızlı değişimler ergenin ne çocuk ne de yetişkin olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu nedenle ailesi ve çevresindekiler ergenin hangi davranışı gösterip hangi davranışı göstermeyeceği konusunda farklı görüş ve düşüncelere sahip olmaktadır (Kulaksızoğlu, 2014).

Bu dönemde birey kişisel olarak çocukluk dönemlerinden farklı olarak yeni ilişkiler oluşturma isteği içerisindedir. Ergenlik ve çocukluk dönemleri arasında sosyal ilişkiler farklılaşmaktadır. Ergenin aile ilişkileri önemini korumaya devam ederken kurdukları diğer önemli ilişkide romantik ilişkiler ile akran ilişkileridir (Pınar ve Sonnur, 2010). Kişiler arası ilişkilerdeki azalma internet nedeni ile de daha çok artmıştır. İnternetin evlerin içine girmesi ile de kişiler kardeşleri, anne babası ve arkadaşları ile daha az süre birlikte olmakta ve daha az iletişime geçmektedir. İnternet ile yeni arkadaşlık biçimleri ortaya çıkmaktadır (Karagülle ve Çaycı, 2014).

Ergenlik çağı hızlı fiziksel gelişmenin, zihinsel algılardaki gelişmenin, sosyal, duygusal ve hormonal değişikliklerin yaşandığı bir çağdır. Çocuğun erişkin dünyasına katılmaya çalıştığı çocuklukla yetişkinlik arasındaki en uzun dönemdir. Genç bu çağda farklı deneyimlere ve maceralara hazırdır. Bu dönemde beraberlik, bir gruba ait olma ve arkadaşlık önemlidir. Ergenin bağımsızlık duygusu en öndedir ve ailesi ile sürekli çatışma halindedir. Ergenlik sürecinde okul, aile, toplumsal gruplar ve kitle iletişim araçları gencin toplumsal kimliğini kazanmasında ve saygınlık kazanmasında önemli olan etkenlerdir (Şahin ve Özçelik, 2016)

Hoffman (1984) ileri ergenliğin başlıca gelişim görevlerini; anne-babadan bağımsızlaşarak özerklik kazanma, kariyer seçimi ve kendine ait değerler sistemi oluşturmak olarak görmektedir. Ergenlik döneminde anne-babadan bağımsızlaşma ve bireyselleşme süreçleri dört başlıkta ele alınabilir;

Duygusal bağımsızlık: Anne- babanın onay ve desteğine duyulan ihtiyacın azalması,

Tutumlarda bağımsızlık: Kendi inanç ve değerlerine sahip çıkma,

Fonksiyonel bağımsızlık: Kendi yapması gereken işleri yerine getirebilme,

Anne-babayla yaşanan çatışmalardan bağımsızlaşma: Anne- babayla ilgili suçluluktan, pişmanlıktan ve kızgınlıktan kurtulma.

Sosyal etkinliklere katılmak sürecinde birey kendini arkadaş gruplarının bir parçası olarak hissetmesi sosyal açıdan önemli faktörlerdendir. Birçok ergen diğer bireylerle arkadaşlık ilişkilerine başlamakta sorun yaşar. Karşı cins arkadaş grubuyla tanışmada, iletişimi sağlamada ve duygularını açığa vurmada sorunlar yaşamaktadırlar (Uzamaz, 2000).

Ergenlik dönemini yaşayan çocuklar kendi problemleri ile mücadele ederken ailelerinin boşanma süreci yaşaması ergenler için önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde çocuklar ebeveynlerini suçlayabileceği gibi boşanma sürecine karşı duyarsız görünebilirler ama aslında karmaşık duygulara sahip olabilirler (Wolf, 1998). Aile parçalanmaları çocuklara özgü ergenlik sorunlarının artmasına ve kritik döneme sebep olabilir (Benedek ve Brown, 1997).

2.4.Yalnızlık İle İlgili Kuramsal Açıklamalar

Geçtan (1998)'e göre yalnızlık; bir insanın tek başına yaşaması, insanın etrafıyla olan ilişkilerini minimum düzeye indirmesi, seçimleri ile tek başına kalması, ait olduğu toplum içinde yabancılaşması, içinde bulunduğu ortam tarafından dışlanması, kendisini alışılmışın dışında görmesi ve kimsesiz hissetmesi gibi birbirinden çok farklı yaşantıların tümüdür.

From'a göre insan doğadan ve diğer insanlardan kopmuş olduğunda kendini yalnız ve soyutlanmış hisseder. Bu soyutlanmışlık yaşantısı insana özgün olup, diğer canlılarda görülmez. Gelişim sürecinde çocuk ana-babası ile olan bağlarını koparıp özgürlüğünü kazanırken, yalnızlık ve çaresizlik duygularını yoğun olarak yaşamaktadır. Sonuç olarak insanlar tarih boyunca giderek daha fazla özgürlük kazanmaktalar ve bu özgürlüklerinin bedelini yalnızlık yaşayarak ödemektedirler (Geçtan, 2005).

Weiss (1973) yalnızlığın temellerini araştıran kuramsal incelemesinde insanların diğerleriyle ilişkilerinden elde ettiklerine odaklanarak altı sosyal ihtiyaç öne sürmüştür. Bunlar; bağlanma, sosyal bütünleşme, güvenilir sosyal bağlılık, stresli durumlarda yardım alma, değer görme, fiziksel ve duygusal destek görmedir. Bu ihtiyaçların her biri farklı ilişkilerde ortaya çıkar ve tek bir ilişkide tüm ihtiyaçların karşılanması beklenmez. Buna rağmen eşler arasında olduğu gibi çok yakın ilişki kurulan kişilerle bu ihtiyaçların tamamı da karşılanabilir. Weiss ayrıca insanların sağlıklı olmaları için diğerleriyle farklı türden ilişkiler kurmaya ihtiyaç duyduğunu ve bu ihtiyacın giderilmemesinin duygusal yalnızlık yaşanmasına neden olacağını belirtmiştir. Bu bağlamda yalnızlığı sosyal ve duygusal olmak üzere iki boyutta değerlendirmiştir; Sosyal Yalnızlık ise: Komşu, kuzen, arkadaş, kardeş ilişkisi gibi arzu edilen sosyal ilişki ağının yokluğu sosyal yalnızlığa neden olmakta ve yalnızlık bu eksikliğin giderilmesiyle ortadan kalkmaktadır. Şehir değiştirme, taşınma gibi kişinin sosyal çevresini değiştirdiği durumlarda sosyal yalnızlık yaşanabilir. Sosyal yalnızlık, can sıkıntısı, depresyon, amaçsızlık, anlamsızlık, kendi kendine konuşma ve alkolizm gibi davranış problemleri ile ilişkilendirilmiştir.

Yıldırım (2018) ergenlerle ilgili yapılan çalışmada yalnızlık düzeyi yüksek olanların, yalnızlıkla ilgili algılarının depresif belirtileri etkilediği, depresif durumların ise yeme bozukluğunda etkili ve belirleyici olduğunu öne sürmüştür. Yalnızlık duygusu çoğu zaman tek başına olma durumu ile kalabalık içinde yalnız olma durumu arasında karıştırılan istenmeyen bir duygu durumudur. Böylece yalnızlık duygusunu fiziksel bir olgu olmaktan ziyade daha çok psikolojik ve fenomenolojik bir yapı olduğu, kişinin kendisini, iletişim halinde olduğu kişileri, bu insanlarla kurduğu iletişimin niteliğini ağırlayış şekliyle direk ilişkili olduğu söylenebilir (Yıldız ve Kılıç, 2018).

Yalnızlıkla ilgili kuramsal çalışmalara bakıldığında bütün kuramlar farklı açıklamalar getirmiştir. Burada yalnızlıkla ilgili kısaca, Psikodinamik Yaklaşım, Bilişsel Yaklaşım, Bilişsel Davranışçı Yaklaşım, Fenomonolojik Yaklaşım, Varoluşsal Yaklaşım ve Etkileşimsel Yaklaşım ele alınacaktır.

2.4.1. Psikanalitik Yaklaşım

Freud (1994) Sosyal korkuyu bir fobi olarak ifade etmiş ve bu korkuyu yaşayan bireyin, korkuyu kendi içinde yaşadığını fakat kişi bunun görünürde bir sebebe bağlı olduğunu belirtmiştir. Psikanalitik kurama göre korkularda iç tehlikeler dış tehlikelerle yer

değiştirmiştir. Aslında korku kişinin kendine karşı içinden gelen fobilerden korunma durumudur. Sosyal fobiler psikanalitik kuramda üç dinamik temele dayandırılmaktadır. Bu temel dinamikler utanç yaşantıları, suçluluk duyguları ve ayrılma fobilerinden oluşmaktadır. İlk utanç yaşantısı anne ve babanın onaylayıcı olmayan davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duyguya sahip bireyler başkalarından onay görmeyecekleri durum ve ortamlarda kaçınma davranışı gosterirler. Suçluluk duygusunda ise anne ve babalardan biri ya da ikisinin yeterli ilgi gosteremediği durumlarda ortaya çıkan yetersizlik duyguları sebep olmaktadır.

Kişi yetişkin hayatında da suçluluk duygularından dolayı çevresinden gerekli ve yeterli ilgiyi bekler. Eğer kişi bu ilgiyi elde edemez ise sosyal çevrenin dışında durur. Son olarak ayrılma fobisinde ise gelişmesi surecinden annesinden ayrılması ve annesinden gelen ilginin bir kısmını kaybetmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Genellikle anneler çocuğun özerklik kazanması için uzaklaşma eğilimini gosterirler. ocuk bu özerklik surecinden kendisinin tamamen terk edileceğini düşünür. Yetişkin yaşamda görülen kaçınma davranışının ana kaynağı kişinin ret edileceği korkusundan kaynaklanmaktadır. Terk edilme bireyin yaşamındaki anne ve baba ya da bakıcılar gibi değerli kişileri simgesel olarak kaybetmesidir (Türkçapar, 1999).

2.4.2. Bilişsel Yaklaşım

Bilişsel yaklaşımda yalnızlık, kişinin dilediği yaşam şekli ile yaşadığı durum arasındaki tutarsızlıklardan oluşan farklı hissetme şeklidir. Burada örneklemelerin kavrama ve sonuçlandırma ölçütlerine değer verilir. Örneklemelerin sonuçlandırma verilerin de gerçek dışılık ve arpıklaştırılma olabilir. Bu yaklaşıma göre örneklemelerin negatif benlik kavramları ve yalnızlığa neden olan faktörleri önem kazanmaktadır (Tillich, 1980; Akt. Duy, 2003). Peplau ve Perlman (1982) bilişsel yaklaşıma etki eden bilişsel sure aşamaları belirlenmiştir. Sosyalleşmede bireyin elindeki ile yetinmeme duygusunu yaşadığı an yalnızlık başlamaktadır. Bu duygunun giderilmesi ise bireyin doyumsuz olan davranış ve öğretilerinin incelenmesi ile başlar. Bireylerin yalnızlığına neden olan etkenlerin başında kişinin olaylara bakış açısı ve geçirdiği olaylardaki bilişsel sure etkilidir. Zira yalnızlık yaşadığı andaki ilişkiler ile hayal ettiği sosyal ilişkiler arasında ki farklardan dolayı oluşan duygu olarak görülmektedir (İmamoğlu, 2008). Duy (2003)'a göre bilişsel kuramda kişinin yalnızlığında ne çıkan etkenlerden biri de kişinin yapmış olduğu yordalamalarıdır. Zira bireyin yalnızlığa bağlı yordalamaları sonraki yıllarda ortaya çıkan baş edebilme hislerine, tutumlarına ve gelecekle ilgili beklentilerine sebep olmaktadır.

Yong, akt. Sarıçam, (2011) yalnızlığı geçici, durumsal ve kronik üç farklı boyutta araştırmıştır. İnsanların diğer insanlarla iletişim kurabilme yeteneklerini uzun vadede bilişsel ve davranışsal eksikliklerle sonuçlanan izolasyon hissini kronik yalnızlık olarak ifade etmiştir. Durumsal yalnızlık ise insanların toplum içerisindeki devamlı iletişim halinde olduğu arkadaşları ile birlikteliğinin bozulması ile sonuçlanmaktadır. Her iki tip yalnızlıkta da etrafındakilerle yakın ilişki kuramamanın sonucu olarak çevresindeki insanlar tarafından sevilmediği hissi görülmüştür. Geçici yalnızlık durumu ise insanların farklı zaman dilimlerinde yaşadıkları kısa süreli yalnızlık hissidir.

Kurama göre yalnızlığa bireyin toplumsal ilişkilerinde kendini eksik görmesi ve kurduğu iletişimlerden memnun olmaması hali sebep olmaktadır. Birey çevresi ile iletişimini kendi bilişsel olarak değerlendirir beklentilerinin çok altına düştüğünde ise kişi yalnızlık duygusunu hissetmeye başlar. Bütün bunlar bilişsel sürecin yalnızlık duygusuyla baş etmede ana aktör olduğunu göstermektedir (Kozaklı, 2006).

Sarıçam (2011) Bilişsel yaklaşım yalnızlık yaşamada duygusal ve davranışsal durumların etkisini kabul etmektedir fakat daha fazla kendi ile toplumsal ilişki becerilerini nasıl algıladığına ve ne şekilde ele aldığına bakmaktadır. Yalnızlık şiddetinin düzeyi bireyin kriterine göre değişmektedir. Bu kriterler kişinin geçmişinden ve başkaların yaşantılarından etkilenir. Kurama göre bireysel kriterler gerçek yaşamda olmaya bilir

2.4.3.Bilişsel-Davranışçı Yaklaşım

Fonksiyonel olmayan doğrulamalar bireylerde tasa ve kuşku sağlamakta ve bu negatif hisler bireyin yakın temas davranışlarına da tesir ederek yalnız hayat sürdürmelerine sebep olabilmektedir (Sharf, 2014).

Kellogg ve Young (2008); Akt. Sharf (2014) kişilerin kendilerine ve etraflarına karşı doğruladıkları, fonksiyonel olmayan algıların ilk çocukluk dönemleriyle ve aile üyeleriyle alakalı olduğu ve fonksiyonel olmayan algıların ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde de devam ettiği belirtilmiştir. Young (2008) erken çocukluk evresindeki uyumsuzluk dönemlerini beş başlıkta sıralamıştır:

1. Bozulmuş özerklik ve performans; Kendi gereksinimini karşılayamayan, serbest olarak hareket edemeyen ve bunu devam ettirecek olan bireyler için ortaya atılan kısımdır.
2. Kopma ve Reddetme; Kişinin empati, emniyet, onaylama gibi umutları içinde gideremeyecekleri ihtiyaçlarını simgeler. Bireyin yakın temas davranışlarına ait yüksek

gereksinimleri bulunur ve bu gereksinimlerin olmaması bireyi hayal kırıklığına uğratacağından, bireyi yakın ilişkilerinden uzaklaşmaya gereksinim duyacaktır.

3. Aşırı temkinlilik ve engeller; Birtakım hislerin var olmaması, güç hedefler kurarak bu hedeflere ulaşılması gerekliliğini savunan öğretidir. Kişi başkalarına inanmaktan çekinerek önlem alır ve bu durum da bireyin sosyalleşme de önemli olarak etkileneceğini tanımlar

4. Bozulmuş sınırlar; Başkalarının doğrularına saygı gösterme, yardımlaşma ve tutumlarını tashihin de güçlük çekmesiyle ilgili kısımdır.

5. Dıştan Denetimlilik ve performans; Bireyin kendisine değer vermemesi davranışı sonucu başka insanların ihtiyaçlarını sevmek için kendi ihtiyaçlarından daha gerekli olarak görmesidir.

(Young,1999; Akt. Özatça, 2009) Yalnızlığı önlemek için yalnız bireylerin negatif hislerinden yararlanılmaktadır ve çalışmaların da bu tür hisler yaşayan bireylerin sübjektif değerlendirilerek hislerini yeniden düşünmeleri amaçlanmıştır.

Young (1982) bunun yanısıra yalnızlık halinin farklı durumlarda oluşabileceğini öne sürerek yalnızlık hissine neden olan ve kendiliğinden oluşan duyguları incelemiş ve duyguları on iki grupta toplamıştır.

Düşük Benlik Kavramı: Yalnız bireylerin büyük bir kısmı kendilerini sevecen ve saygı duyulacak biri olarak görmediklerinden karşıdaki birey ile ilişki kurmaktan çekinirler.

Tek Başına Olmaktan Mutsuzluk Hissetme: Kendilerini yalnız düşünen bireyler pasif, zayıf, düzensiz ve uyumsuzdur. Bazıları kendi kontrolleri dışındaki olaylardan ürkerler. Yalnız yaşamaya devam ettiklerin de bazı durumların kendileri için iyi olmadığını düşünürler.

Güvensizlik: Yalnızlık duygusu yaşayan bireylerin çoğunluğu diğer insanların yalnızca kendilerini düşündüğünü zannederler. Bu bireyler kendilerinden başka bireylere güvensiz olduklarından arkadaşlık kurmaktan çekinirler.

Sosyal Uyumsuzluk: Yalnızlık duygusu taşıyan bireyler diğerleri tarafından kabul edilmediklerini düşündüklerinden sosyal yeteneklerinin farkında olmazlar.

Sosyal Kaygı: Yalnızlık duygusu taşıyan bireyler kalabalık bir ortamda rahatsız olurlar. Başka bireylerin kendilerini yargılayacağını ve yok sayacaklarını sanırlar.

Sınırlama: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler diğer bireyler tarafından fark edilemediklerini düşündüklerinden iletişim kuramazlar. Duygularını başkaları ile paylaşma eğilimi göstermezler.

Eş Seçiminde Sorunlar: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler karşılarındaki kişileri sürekli kırdıklarını zannederler. Bu kişiler karşı cinsiyet ile münasip olmayan arkadaş veya partner seçimi gibi ilişkiler de başarılı değildirler.

Cinsel Kaygı: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler kötü bir partner olduklarını düşündükleri için ikili ilişkiler de performansın sürekli olarak partner olan birey tarafından değerlendirildiğini düşüncelerinden dolayı cinsel kaygı yaşarlar

Yakınlığı Reddetme: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler geçmişteki hatalarını sürekli düşünerek hayal kırıklığına uğramaktan korktukları için yalnızlığı tercih ederler.

Duygusal Bağlanma İle Alakalı Kaygı: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler partnerlerinin ya da arkadaşlarının duygusal beklentilerini karşılama bakımından kaygılıdır. Arkadaşlarını fazlasıyla memnun edemediklerini zannederler.

Pasiflik: Çevresinde ki insanlarla iletişimde girişken olamamasıdır. İletişimindeki hataların kişisel olduğunu zannedip ve devamlı eleştirildiklerini düşünürler. Etkileşim halinde olduğu bireyler tarafından anlaşılmasını beklerler.

Gerçekçi Olmayan Beklentiler: Yalnızlık duygusu yaşayan bireyler partnerlerinden ve arkadaş çevrelerinden çok fazla ilgi beklemektedirler. Bu ilgi ve yakınlığı bulamadıklarında hayal kırıklıklarına uğrarlar. İletişim halinde oldukları insanların hata yapmalarına çok fazla tahammülleri yoktur. Hayal kırıklığına uğramaktansa yalnız kalmayı tercih ederler (Young, 1982).

Bunun yanında yalnızlık hissi içinde bulunan danışanların bahsettiğimiz yalnızlık içerisinde olan grupların birçoğuna dâhil edilebilir. Öte yandan, yalnızlık gruplarında bulunan bireylerde zihinsel, hissel ve davranışlar arasında çok önemli düzeyde etkileşim bulunmaktadır. Yalnızlık gruplarının birçoğu yalnızlıkla mücadele etme yolunda var olan basamakların birden fazlasında olsa da, bazı grupların belli basamaklarla alakalı olduğu savunulmaktadır (Young, 1982).

2.4.4.Fenomenolojik Yaklaşım

Rogers (1994) göre yalnızlık duygusu, insanların iletişim halinde olduğu diğer insanlarla ilişkisinin bittiğini hissettiği an oluşan bir duygudur. Toplum, bireyin tutum ve davranışlarına belli sınırlar koymuş ve toplum olarak kabul edilen bir duruma

getirmiştir. Bu pozisyon da ise bireyin kendini benliği ile çevresindekilerin kendinde gördüğü benlik arasında anlamlı farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Rogers'a göre yalnızlık duygusu ile alakalı çalışmaları da danışanları ile yapmış olduğu klinik çalışmaları göstermektedir. Rogers yalnızlığın, sağlıklı olmayan bir sosyal uyumdan kaynaklandığını ileri sürer Rogers, yalnızlık duygusunun en fazla görülme durumunun nedenini, bireyin ortaya çıkmamış duygularının insanlar tarafından bilinmesi halinde çevresindeki insanların onun ortaya çıkmamış duygularına itinalı olmayacaklarına ve bireyin bu ortaya çıkmamış duygularının yanlış anlaşılacağına dair düşünceleri olarak görmüştür. Bireyin kendini sempatik olarak görmemesi bir gruba kabul görmeyeceği düşünceleri, kendisi ile ilgili gerçekleri çevresindeki insanların fark etmesine engel olmakta ve bunların hepsinin sonucu olarak yalnızlık duygusu yaşanmaktadır (Peplau ve Perlman, 1982).

İnsanlar, kendilerinin gizli yanlarının başkaları tarafından tamamen fark edilmeyeceğini anladıklarında, toplumsal çevrelerinde kabul görecektir şekilde davranırlar ve gizli yanlarının ortaya çıkmaması için bazı savunma mekanizmaları kullanırlar. Bu Savunma mekanizmalarından biri veya birkaçı isteyerek veya istemeyerek kullanılmazsa, gizli yanları, gerçek benlikleri ortaya çıkarsa kişinin yaşadığı bu durum en derin yalnızlık duygusudur. İnsanlar gerçek benliklerini, kullandıkları savunma mekanizmaları, kişiliklerini çevresindeki insanların bilmesine olanak vermedikçe yalnızlık duyguları her geçen gün artmaktadır. İnsanların yalnızlıktan kurtulmasının ancak kendinin önemli olduğunu düşünmesi bu nedenle de insanlar tarafından kabul göreceğini bilmesi ile mümkün olacaktır (Rogers,1994). Fenomolojik yaklaşım yalnızlığı kişilerin kendi iç dünyasındaki farkındalık ile oluşturduğu beklentiler ile toplumdan gördüğü tepkiden dolayı yaşadığı sıkıntıdan ortaya çıktığını gösterir. (Sezen, 2014).

2.4.5.Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşçu yaklaşım bireyin her zaman yalnız olduğunu ve pozitif bir yaşam olgusu için de olduğunu kabul eder. Bunun temel sebebi olarak ta doğa da canlıların ve bireylerin ölümlü olduğunu göstermektedir. Her doğal olay da olduğu gibi yalnızlık duygusu da doğanın bir parçasıdır. İnsan sadece insan olduğu için her zaman yalnızlık duygusunu yaşamaktadır (Murdock, 2012). Tillich, 1980; Akt. Duy'a (2003). göre ise birey yalnızlığının farkındadır. Kişilerin hürriyetinin esasını diğer bireylerden ayrı olduğunu kabul ettiği zaman ortaya çıkmasıdır.

Varoluşcular kişinin kendi için de hislerini toplayarak yalnızlık duyduklarını da kuvvetli olacaklarını düşünürler. Toplum da bireylerin onaylarına ihtiyaç duymadan kendi başlarına başarabileceklerini bunu da yalnızken daha rahat olacağını belirtirler. (Corey, 2008).

Bireyin özgürleşebilmesi için diğer bireylerden farklı olması gerekir. Bu ancak yalnızlık kalma ile mümkündür. Bireyin yeteneklerinin farkında olması başkalarının koruyuculuğunu bırakması gerçeğidir. Birey toplum için değil öncelikle kendisi için yaşamalıdır. Bu da var olunması için gerekli bir olaydır. Bu kuram da ilişkiler yalnızlığı ortadan kaldıramaz. Var oluş olarak insan her zaman yalnızdır. Hiç kimse diğer bireylerin duygu ve düşüncelerini bilemez. Yalnızlıkta yapılacak paylaşımlar ancak engellenmiş duyguların giderilmesi şeklinde olabilir. Örneğin sevgi duygusu yalıtılmışlık acısını ortadan kaldıracaktır. Asıl olan engellemeler ilişkilerle ortadan kaldırılabilmektedir. Şayet varoluş kuramına göre birey yalnızlık ve yalıtılmışlık durumunu benimserse diğer bireylere de sevgi gösterebilir. Ancak birey yalnızlıkla beraber korku duygusu için de kalırsa diğer bireylerle iletişim kuramaz. Bu vaziyette kurulan ilişkiler gerçek olmayacak ve zıt bir durum ortaya çıkacaktır (Yalom, 2001).

Moustakas (1961) göre ise yalnızlık kaygısı ve gerçek yalnızlık farklı olgulardır. Yalnızlık kaygısı bireyin yaşamla ilgili stratejik yargılar da bulunmasını engelleyerek sürekli olarak diğer bireylerle bir arada bulunma isteğini ortaya çıkaran bir düşünce biçimidir. Bu durum bireyin gerçek yalnızlık yaşammasını engeller. Fakat gerçek yalnızlıkta ise birey tek başındadır. Ölüm, doğum, farklılaşma, mesuliyet gibi hayatın önemli noktaları ile karşılaşması durumunu kabul edip baş edebileceği süreçte birey kendini bağımsız hisseder ve hayatın gerçek manasını yaşayabilir.

2.4.6. Etkileşim Yaklaşım

Etkileşim kuramına göre yalnızlık, durumsal ve kişisel faktörlerin karşılıklı olarak birbirlerini etkilemesi olarak tanımlanır (Peplau ve Perlman, 1982). Bu kuramın en önemli araştırmacısı Weiss,(1993) yalnızlığı iki sebebe bağlamaktadır. Bu sebeplerden ilki yalnızlığa ne çevresel faktörler ne de kişisel faktörler tek başına etki etmektedir. Yalnızlık bu iki faktörün etkileşimi ile oluşur. İkincisi ise ferdin sosyal hayatında kendi gerçekleştirmek istediği hedefleri ulaşamadığından kendini yetersiz hissetmekte bu durumun sonucunda kendini yalnızlığa itmektedir. Toplumsal yalnızlık hisseden kişiler kendilerini etrafındaki kişilerden izole edilmiş olarak algılar ve iç dünyasında çökkünlük

yaşar ve yalnızlık sıradan bir durum olarak belirir. Yalnızlığın hissedilmesinde toplumsal problemlerin daha etkili olduğunu ifade eden Weiss günümüzdeki hızlı gelişmelerin bireyin yalnızlık duygusunu yoğun yaşamasında büyük rol oynadığını dile getirmiştir.

Genel anlamına bakıldığında da yalnızlık gereğince dağınık ve kendine has olan bir yaşama şeklidir. Bu yaşam şeklinin güvenilir ve gerçek ölçütleri yoktur. Yalnızlık davranışlarda direk gözlenememekte daha çok kişinin hissettiklerini kendi ifadeleriyle dile getirdiği zaman anlaşılmalıdır (Gençtan, 2004).

Weiss (1973)'e göre iki farklı yalnızlık duygusu yaşanmaktadır. Birincisi duygusal yalnızlıktır. Duygusal yalnızlık kişinin içinde bulunduğu ve etkileşim halin de olduğu ailesi, sevgilisi, aile üyeleri gibi bireylerle samimi ve yakın etkileşim de bulunamaması durumudur. İkincisi ise sosyal yalnızlıktır. Sosyal yalnızlık kişinin etrafında ihtiyaç duyduğu bir yakın arkadaşının olmaması sonucu yaşanan duygudur.

2.5. Suçluluk Ve Utanç İle İlgili Kuramsal Açıklamalar

Toplum içerisinde “yüzü yere gelmek”, “yer yarılıp yerin içine geçmek”, “birinin yüzüne bakamaz olmak”, “yere batmak”, “yüzü yere gelmek”, “yüzü olmamak” gibi deyimlerle anlatılan utanç duygusu. Eski Türkçede “uvut/üt” sözcüklerine karşılık gelmekte ve istenmeyen duruma düşmekten yada kendini öyle hissetmekten ileri gelen eziklik duygusu, hicap olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi 2005).

Suçluluk, toplum tarafından hoş karşılanmayan ve kabul edilmeyen, hatalı olarak görülen bir davranışta bulunarak süper ego kaidelerine uymama neticesinde oluşan değersizlik ve yaptırım gerektiren hisler olarak ifade edilmektedir (Arkonaç,1999).

Suçluluk hissi, yasal ve dini olarak yapılmaması gereken veya ahlaken hoş görülme kurallarımızı ihlal ettiğimiz düşüncesinin kişide meydana getirdiği huzursuzluk hissi olarak ifade edilmektedir (Budak,2000).

Tangney ve Fischer; akt. Balkaya (2001), suçluluk duygusu, bir davranışın başarısızlıkla sonuçlanması sonucu birey bu başarısızlıktan kendini sorumlu tutuyorsa ortaya çıkar. Utanç duygusu ise benliği bütünüyle tahrip eden, bireyin kendisini olumsuz değerlendirmesine neden olan vicdan azabı çektiren ve çok acı veren bir duygu olarak tanımlanmaktadır.

Günümüzde var olan psikolojik kuramların çoğu, bu iki kavramın (suçluluk ve utanç) ayrımını, benliğin rolüne ya da özelliklerine dayandırmaktadır. Lewis; akt. Öz, (2004) utanma tanımını, toplumun onaylamadıklarına verilen tepki olarak genişletmiş ve

benliğin olumsuz olarak değerlendirilmesinden, suçluluğun ise davranışların, günahların ya da suçların benlik tarafından olumsuz olarak algılanmasından oluştuğunu belirtmiştir. Suçluluk ve utanç kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte, psikolojik kuramlar ikisinin ayrı kavramlar olduğunu ortaya koymuştur.

Kişilerin ahlaki kurallara aykırı davranması sonrasında bu davranışını olumsuz değerlendirmesi, küçük düştüğünü düşünmesi, insanlara görünmek istememe ve yalnız kalma gibi durumlara sebep olan duygudur (Dinçer, 2013). Utanma, önceleri insanların onaylamadığı bazı uygunsuz davranışlar karşısında veya bireysel ahlak değerlerinin ihlal edildiği zamanlarda ortaya çıkan vicdan azabı ile alakalı olarak değerlendirilen bir duygudur. Daha sonraları bu duyguların çok karmaşık olduğu öne sürülmüş ve tartışılmıştır (Özcebe, 2002).

Toplumumuzda, erkeklerin sorumluluğu evin geçimini sağlamaktır. Yoksulluk ya da iflas etme gibi ekonomik nedenlerden kaynaklanan öz kıyım davranışlarında erkeklerin daha fazla olduğu bildirilmektedir. Evin geçimini sağlayamayan erkekte suçluluk-utanç duygusu ortaya çıkar. Kadınlar ise, toplumun kültür ve ahlak değerlerine karşıt davranışlar konusunda, erkeklerden daha fazla suçluluk-utanç duygusu yaşayabilmektedirler (Öz, 2004).

Çocuk ve ergenler ailesinin boşanmasına endişe, öfke, suçluluk, kaygı ve korkuyla karşılık vermektedirler. Ortaokul dönemindeki çocuklar bu korku ve kaygılara karşı özsaygılarını korumak için “reddetme” ve “karşıt tepki verme” mekanizmalarını kullanmaktadırlar. Çocuk bu tür ailevi problemlerinden utanç ve sıkıntı duymaktadır. Bu sebeple yaşadıklarını en yakın arkadaşlarıyla bile paylaşmamaktadır. Bununla beraber ergenler, ana babasının ayrılmasında kendilerini daha küçük çocuklara kıyasla, daha az sorumlu bulmakta ve daha az suçluluk duymaktadırlar. Bu durum ortaokul öğrencisinin gelişen bilişsel yapısıyla ilgilidir (Wallerstein ve Kelly, 1980; Slater ve diğerleri, 1983)

Utanç duygusu ile yapılan araştırmalar daha azdır. Suçluluk ve utanç duygularını ifade edecek keskin sınırlar yoktur. Suçluluk gerçekte sosyal kuralların çiğnenmesi ve sosyal değerlerin hiçe sayılması olarak ya da kural çiğnemedeki oluşan farkındalık ve sıkıntı eylemi olarak tanımlanırken utanç bireyin içinde bulunduğu durumdan kurtulma isteği olarak ifade edilebilir. Utanç duygusunda bireyin dürüstlüğü kaybetmesi, töre ve kuralları çiğnemesinin verdiği sıkıntıdan kurtulma eylemi olarak tanımlanabilir (Budak, 2000).

Anne-babaları yakın zamanda boşanmış ergenlik çağındaki gençler, çatışma ve ekonomik konular açısından da yoğun sıkıntılar yaşayabilmektedirler. Bu durum ergenlik döneminin gelişimsel görevlerini etkileyebilmektedir. Bazı ergenler boşanmadan sonra ortaya çıkan maddi sorunlar nedeniyle kendilerini diğer arkadaşlarından farklı görebilmekte ve utanç hissine kapılabilmektedirler (Walczac ve Burns,1999).

Suçluluk ve utanç duygusu zaman zaman birbirinin yerine kullanılmakla birlikte, psikolojik kuramlar ikisinin farklı duygulanım yaşantısı olduğunu ortaya koymuştur. Utanma, önceleri toplumun onaylamadığı bazı uygunsuz davranışlar karşısında ya da bireysel ahlak değerlerinin ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkan vicdan azabı ile ilgili olarak değerlendirilmekteydi. Daha sonraları bu kavramların daha karmaşık olduğu öne sürüldü ve tartışıldı. Günümüzde var olan psikolojik kuramların çoğu, bu iki kavramın ayrımını, benliğin rolüne ya da özelliklerine dayandırmaktadır. Lewis (2004) utanma tanımını, toplumun onaylamadıklarına verilen tepki olarak genişletmiş ve benliğin olumsuz olarak değerlendirilmesinden, suçluluğun ise davranışların, günahların ya da suçların benlik tarafından olumsuz olarak algılanmasından oluştuğunu belirtmiştir. Freud, suçluluk duygusunu, bireyin davranışlarını değiştirmek için üst benliğin (süper ego) kullandığı sıkıntı veren bir duygu olarak tanımlar (Öz, 2004).

2.5.1.Utanç Ve Suçluluk Duygularının Karşılaştırılması

Dönemsel olarak bakıldığında klinik, sosyal ve gelişim psikolojisi literatüründe genellikle utanç ve suçluluk arasında kesin bir ayrımın yapılmadığı görülmektedir. Her iki duygunun da davranışların düzenlenmesinde özellikle ahlâki davranışların geliştirilmesinde ve birçok ahlâki ihlâllerin engellenmesinde rol oynadığı düşünülmektedir. Her ikisi de bir çeşit içsel yüklenme gerektirmektedir (Tangney 1995).

Geçmiş yıllarda vurgulanan tanımlarda utanç toplumsal duygulara, suçluluk ise bireysel duygulara dair duygular olarak görülmüştür. Bu bakışa göre utanç, bazı kusurlu ve uygunsuz davranışların toplumsal ortamda ortaya çıkmasını izleyen duygusal bir tepkidir. Tersine suçluluğun bireyin kendi standartlarını ihlâl etmeye ilişkin içselleştirilmiş bilinçli reaksiyonu olduğu ve bunun kişinin tamamen yalnız olduğu zaman da hissedilebileceği ileri sürülmektedir (Tangney ve diğerleri, 1996). Utanç duygusunun insanın kişiliğine ilişkin (ben hata yaptım),suçluluk duygusunu insanın davranışlarına ilişkin (ben hata yaptım)olumsuz kanaatleri içerdiği vurgulanmaktadır. Oluşturduğu stres açısından

bakıldığında Suçluluk duygusu utanç duygusundan daha az zedeleyici olduğu düşünülmektedir Utanç duygusu esnasında merkeze benliği konulması yaşanan durumu gittikçe zorlaştırmaktadır. Olumsuz sonuçlar oluşturmaktadır. Olumsuz durumların sonucu olarakta yaşananları değerlendirecek kişinin kendi benliği olacağı belirtilmektedir(Lewis, 1971).

Utanç duygusunu yaşayan benliğin hem kendinin değerlendirilen olması ve değerlendireninde kendisi olması kişilik bölünmesi olarak açıklanmaktadır. Çünkü benlik bu durumda olumsuzluğun hem etkileyen hem de etkilenen parçalarıdır. Bu durumu çözecek olanda kendisi olduğu için çözüm üretmek imkânsızlaşmaktadır. Anlatılan durum utancın neden suçluluktan daha fazla yıkıcı olduğunu açıklamaktadır (Tangney ve diğerleri, 1992).

Utanç ve suçluluğa genel olarak bakıldığında iki duygunun birbirinden ayrıldığı nokta, utancın yapıcı olmayan yıkıcı özelliklere sahip olduğu suçluluğun ise tam tersine yapıcı olduğu, bilişsel sosyal ve duygusal olarak olumlu sonuçlar doğurduğu olarak açıklanmaktadır.

Utanç ve suçluluğun birbirinden ayrıldığı noktalara genel olarak bakıldığında ;utancın adaptif olmayan, yıkıcı özelliklere sahip olduğu vurgulanırken, suçluluğun tam tersine adaptif özelliklere sahip olduğu belirtilmiştir (Baumeister, Stillwell ve Heatherton, 1994; Eisenberg, 2000; Gilbert, Pehl ve Alan, 1994; Hooge, Zeelenberg ve Breugelmans, 2007; Leith ve Baumeister, 1998; Lewis, 1971; Tangney, 2001; Tangney, 2002; Tangney, Stuewig ve Hafez, 2011; Tracy ve Robins, 2004a).

Tangney (2002) Beş başlık altında utanç duygusunun yıkıcı etkilerine karşın suçluluk duygusunun yapıcı etkilerini açıklamıştır:

1-Başkaları merkezli Empati: utanç, etrafındakileri anlamayı, duygusal ilişkiler kurmayı, zihinsel olarak perspektif almayı güçleştirirken; suçluluk duygusu bu durumu çok kolay bir duruma getirmektedir

2- Öfke ve Saldırganlık: suçluluk duygusu, öfke ve saldırganlık yaratmazken, utanç duygusu yaratır.

3-Eylem Eğilimleri: Utanç hata durumunda uzaklaşıp saklanma ihtiyacı duyarken, suçluluk duygusu yanlış durumlarda sorumluluk duyup sorunu çözmeye çalışmaktadır.

4- Toplumca Uygunsuz Görülen Davranıştan Kaçınma: suçluluğun toplumca ahlaki kabul edilen davranışa yönlendirici etkisi vardır, utancınsa yoktur.

5- Psikolojik Semptomlar: utanç psikolojik sorunların semptomlarını besleyici özellikler gösterirken suçluluk duygusu bu semptomların yok edilmesi için çaba göstermektedir.

2.6 Yurt İçi Ve Yurt Dışında Yapılmış Araştırmalar

2.6.1.Boşanma İle Yurtiçinde Yapılan Araştırmalar

Emine (2019) Ebeveynleri boşanma aşamasında olan 70 ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmada çocukların boşanma sürecine uyumları ile anne baba tutumları arasındaki ilişki araştırılmış. Ana baba tutumu puanları ile boşanma uyum ölçeği puanları arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Ebeveynlerinden biri ile yaşamının ve anneyi sık görmenin uyum sürecini arttırdığı bulunmuştur.

Sermin (2018) lise öğrencileri arasında ebeveynleri beraber ya da boşanmış toplam 208 öğrencinin akran ilişkileri, benlik saygıları ve akademik başarıları incelenmiştir. Araştırma bulguları ebeveyni boşanmış çocukların; anne veya baba ile birlikte yaşama durumuna bakıldığında ve cinsiyete göre; annesiyle yaşayan erkekler ile babası ile yaşayan erkekler arasında benlik saygılarında fark olduğu saptanmıştır. Ayrıca boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre akranlarla bağlılık düzeyleri ile "kendini açma" puanları arasında ve "sadakat" puanları arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür.

Karakaya, (2018) ortaöğretim kurumlarında okuyan, 140 anne babası boşanmış ve 419 anne babası boşanmamış toplam 559 kişi ile bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın sonucunda; anne babası boşanmış çocukların sosyal sorun çözme becerileri ve benlik saygılarının anne babası boşanmamış çocuklara göre daha düşük olduğunu bulmuştur. Bu çalışmaya göre boşanmanın çocukların sosyal sorun çözme becerileri ile benlik saygısı üzerinde olumsuz etkisi görülmektedir.

Ergenlerin boşanma sonrası ilk davranışlarının gözlemlendiği bir araştırma sonucunda ASAGEM (2011) 12 yaştan küçük olan çocuklar boşanma olayını anlamaya çalışırken boşanmayı kabul sürecin de sorun yaşamaktadırlar.12 yaş ve üstü olan aile bireyleri ise boşanma sürecinin hemen arkasından öfkeli ve yıkıcı davranış sergilemektedir. 15 yaş altı bireyler de ise içe dönme, yüksek sesle müzik dinleme, resim yapma davranışları görülmektedir.15-17 yaş grubunda ise erkek bireyler alkol ve sigara gibi olumsuz davranış geliştirdikleri, kız bireyler de ise intihar girişimi olaylarının arttığı görülmüştür.

Öngider (2011) ilköğretim öğrencileri ile yaptığı çalışmada boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının ebeveyn kabul reddinin, eşler arası çatışma, evli veya boşanmış olma durumlarının çocukların psikolojik uyumu ile ilişkisini araştırmıştır. Çocukların Psikolojik gelişimi için en uygun ortam çatışmanın olmadığı evliliklerdir; bunun haricindeki durumlar (çatışmalı evlilik, boşanma) çocukları psikolojik olarak zedelemektedir.

Biçer (2009) lise öğrencilerinin sosyal yetkinlik beklenti ve atılganlık düzeylerini birkaç değişkene göre araştırmıştır. Çalışmaya 160 boşanmış ve 190 boşanmamış ebeveynine sahip toplam da 450 ergen katılmıştır. İnceleme sonucunda boşanmamış aile çocukların boşanmış aile çocuklarına göre daha fazla sosyal beklenti düzeyine sahip ve atılgan olduklarını bulmuştur.

Karakuş (2003) ebeveyni boşanmış çocuklar ile boşanmamış çocukların depresyon düzeylerini araştırarak bu durumun okul başarısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaya 127 boşanmamış ve 117 boşanmış aile çocukları katılmıştır. Çalışma sonuçlarında çocuğun yanında kalmadığı ebeveynini ne kadar sıklıkta gördüğü değişkenine göre depresyon puanı arasında manidar farklılık bulmuştur.

Oktay (1998), erkek yetiştirme yurdunda barınan (13-15) yaş grubu ergenler ile ailesi yanında yaşayan aynı yaş grubu erkek ergenlerin psikolojik belirtilerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Araştırmanın örneklemi 65'i yetiştirme yurdu ve 65'i aileler yanında kalan ergenler olmak üzere toplam 130 ergenden oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama aracı olarak deneklere uygulanan ve psikiyatrik belirti ve yakınmaları içeren "Belirti Tarama Listesi" kullanılmıştır. Kişiler arası duyarlılık boyutu belirtilerinden başkalarının sizi anlamadığı veya hissedemeyeceği duygusunu yaşama yakınması bakımından deney ve kontrol grupları aramda anlamlı bir fark bulunmuştur.

Aral ve Basar (1998) boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocuklarının kaygı düzeylerini araştırmıştır. 70 boşanmış ve 80 boşanmamış aile sahip toplam 150 çocukla yapmıştır. Boşanmış aile çocuklarının sürekli kaygı düzeyinin anlamlı düzeyde farklılık bulmuştur. Boşanmış aile çocuklarının anneden ayrıldıkları yaş ile sürekli kaygı arasında anlamlı farklılık olduğu bulunmuştur. Boşanmış aile çocuklarının ailesini görme sıklığına göre babasını tamamen görmeyen çocukların durumluk kaygı düzeylerinin (0-1) ay,(1-3) ay ve(6- 12) ay görenlere göre aralarındaki ilişkinin daha anlamlı olduğunu bulmuştur. Boşanmış aile çocuklar ile boşanmamış aile çocuklarının

birlikte kaldıkları ebeveyn, babadan ayrıldıkları yaş göre ve anneyi görme sıklığına göre kaygı durumunda önemli farklılık olmadığı bulunmuştur.

Öztürk (1997) 10-13 yaşlarındaki erken ergenlerde, umutsuzluk duygusu ve yalnızlık duygusunun okul başarısı ile ilişkisini incelemiştir. Yalnızlık ve umutsuzluk duygularını yaş, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey ve doğum sırası değişkenleri yönünden incelemiştir. Adana il merkezindeki sekiz okulda gerçekleştirilmiştir. 396 kız ve 300 erkek olmak üzere toplam 696 öğrenciye uygulanmıştır. Çalışmasında ergenlerin yalnızlık durumlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediğini tespit etmiştir.

Eren (1994), lisede öğrenim gören öğrencilerin kardeş sayısı, cinsiyet, sınıf, yaş, ebeveyn durumu ve anne-baba eğitim düzeyine ilişkin özelliklerinin yalnızlık düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Ayrıca yalnızlık düzeyi farklı olan iki grubun psikolojik ihtiyaçlarını da incelemiştir. Araştırmaya 125 erkek, 130 kız, toplam 255 lise öğrencisi katılmıştır. Araştırmadan elde edilen veriler Edwards Kişisel Tercih Envanteri, Bilgi formu ve UCLA yalnızlık Ölçeği ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda sınıf, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, aile yapısı, anne baba eğitim düzeyinin yalnızlık üzerindeki etkilerinin önemli olmadığını bulmuştur.

2.6.2. Boşanma İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Malone ve arkadaşları (2004) boşanmanın cinsiyet ve yasa göre çocuklar üzerindeki etkilerini araştırmışlardır.. Araştırma bulgularında boşanmış aileden gelen çocukların boşanmamış aileden gelenlere göre daha fazla uyum sorunları yaşadıkları sonucuna varmışlardır. Cinsiyete göre kızlarda uyum sorunlarında farklılık bulunmamıştır.

McIntyre ve arkadaşları (2003) 105 anane babası boşanmış ve 92 anne babası boşanmamış ailesi olan üniversite öğrencilerinin uyum sorunlarına ilişkin dayanıklılıkları ve problemleri durumlara karşı incinebilirliklerini incelemiştir. Uyum ve stres sorunları üzerinde başkalarına yönelme, sosyal sorumluluk ve boşanmanın etkisi araştırılmıştır. İnceleme sonucunda başkalarına yönelmenin, sosyal sorumluluk ve uyum sorunlarının boşanma ile ilişkili olduğu, anne babası boşanmış ailelerden olan öğrencilerin anne babası boşanmamış ailelerden alan öğrencilere göre daha çok sosyal sorumluluğa, çok az başkalarına yönelme eğiliminde olduğunu bulmuşlardır.

Luecken ve Fabricius (2001) boşanmış ve evliliği devam eden ailelerden gelen ergenlerin fiziksel sağlık göstergeleri ve aile yapısı değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemişlerdir. 253 boşanmış ve 552 evliliği devam eden ailelerden gelen toplam 805 ergenin katıldığı çalışmada, ergenlerin anne-babalarının ilgisi ve yakınlığı ile ilgili geriye dönük değerlendirmeleri, çatışma ve boşanmaya özgü faktörler, saldırganlık, somatik belirtiler ve hastalık raporları araştırılmıştır. Sonuçta, boşanmış ve evliliği devam eden ailelerden gelen ergenlerin sağlıkla ilgili ölçümlerde farklılaşmadıkları, evliliği devam eden ailelerdeki ergenlerin anne-babalarıyla yaşadıkları çatışmaların ve düşük ebeveyn ilgisinin saldırganlık, bedensel belirtiler ve hastalık raporları ile ilişkili olduğu belirlenmiştir. Boşanmış ailelerdeki ergenlerin, boşanmayla ilgili olumsuz duygularının artan saldırganlık, bedensel şikâyetler ve hastalık bildirimleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın sonucunda boşanmanın uzun süreli fiziksel hastalık hassasiyetini tek başına arttırmamakla birlikte fiziksel sağlık riskiyle ilgili aile süreç değişkenlerinin boşanmış ve bir arada yaşayan ailelerden gelen ergenler arasında farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Woodward ve arkadaşları (2000) 630 kız 635 erkek toplam 1265 ergen üzerinde anne babanın aşırı koruculuğu ve iğlisini algılama becerileri, anne babaya olan bağlılıkları ile anne baba ayrılığının etkilerini araştırmışlardır. Anne babası boşanan ergenlerin daha az ebeveyne bağlanma, anneyi negatif algılama; anne babanın aşırı ilgisi ve koruması ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır.

2.6.3.Yalnızlık İle Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Türkel ve Dilmaç (2019) ergenlerde sosyal medya kullanımı, yalnızlık ve yaşam doyumu arasındaki ilişki konulu çalışmalarında; Kocaeli il merkezinde iki Anadolu Lisesi'nde sınıf düzeyleri farklı 248'i kız ve 252'si erkek olmak üzere toplamda 600 öğrenci ile çalışma yapılmıştır. Çalışmada; *Yaşam Doyumu Ölçeği*, *Ucla Yalnızlık Envanteri* ve *Sosyal Medya Tutum Ölçeği* veri toplama araçları kullanılmıştır. Araştırmada ergenlerin yalnızlık düzeyleri ile sosyal medya kullanımı arasında pozitif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmuştur. Ancak ergenlerin yalnızlık düzeyleri ile yaşam doyumları arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki bulunmuştur.

Karababa (2019) yaptığı araştırmada gönüllü olarak çalışmaya katılan 169 kız ve 189 erkek ortaokul öğrencisinin yalnızlık ile olumlu-olumsuz mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedeflemiştir. Çalışmada ilişki tarama modeli

kapsamında Olumlu ve *Olumsuz Mükemmeliyetçilik Ölçeği* ve *UCLA Yalnızlık Ölçeği* kullanılmıştır. Bu çalışmada yalnızlık olumlu mükemmeliyetçilik ile negatif yönde ve olumsuz mükemmeliyetçilik ile pozitif yönde anlamı ilişki tespit edilmiştir.

Şahan ve Ceyhan (2019) tarafından yapılan çalışmada Güzel Sanatlar Lisesinde 224 (133'ü kız ve 91'i erkek) ergen öğrencinin yalnızlık düzeyleri ile kişilik özellikleri ve yeterlik algıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Korelasyon ve hiyerarşik regresyon analizi ile yapılan incelemede; dışa dönüklük ve sosyal yeterlilik arasında negatif ve duygusal dengesizlik ile yalnızlık arasında pozitif anlamlı ilişki olduğu ortaya konulmuştur.

Altınsoy ve Özyer (2018)'in lisede okuyan 9-10. Sınıflarda okuyan 189 ergen öğrencinin umutsuzluk ve yalnızlık düzeylerinin okul aidiyet duyguları açısından yordalamayı hedeflemiştir. Çalışmada okul aidiyet duygusunun yalnızlık ile negatif yönde bir ilişki gösterdiği bulunmuştur.

Yıldız ve Kılıç (2018) yetiştirme yurdunda kalmış çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki bireylerde yalnızlık ile sosyal bütünleşme düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koydukları bir çalıma yapmışlardır. Çalışmanın örnekleminde hayatlarının bir döneminde devlet koruması altındaki yetiştirme yurdunda kalmış ve sonrasında ayrılmış bireylerden 158 kişi oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda yalnızlık ile sosyal bütünleşme arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca yalnızlık süreci uzadığında sosyal bütünleşmenin azaldığını ortaya konulmuştur. Aynı çalışmada cinsiyet, eğitim düzeyi ve medeni durumu açısından yalnızlık değişkeni incelendiğinde anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Ancak yalnızlık değişkeni; yaş grupları, kalış sürelerine göre oluşturulmuş gruplar arasında farkların anlamlı olmadığı belirtilmiştir.

Çakır ve Oğuz (2017) tarafından kamu ve özel liselerde okuyan 540 ergen öğrencisi ile yapılan çalışmada liselerde yalnızlık seviyeleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki belirlenmiştir. Bu çalışmada lise öğrencilerin akıllı telefon bağımlılığı ile yalnızlık seviyeleri orta seviyede bulunmuş ve akıllı telefon bağımlılığı ile yalnızlık arasında pozitif yönde ve anlamlı ilişki tespit edilmiştir.

Eskin (2001) Ergen bireyler de yalnızlık hissiyatı, baş etme metotları ve yalnızlığın intihar etme düşünce ve teşebbüsü ile ilişkisini araştırmıştır. Araştırma İstanbul'da 959 lise seviyesinde öğrenimine devam eden öğrenciler arasında uygulanmıştır. Çalışma da UCLA yalnızlık ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre kendinizi çok yalnız hissettiğiniz anlar oluyor mu? Sorusuna bireylerin %65'inin evet dediği saptanmıştır. İntihar eğilimine meyilli bireylerin ise yalnızlık seviyesinin

yüksek olduğu saptanmıştır. Yalnızlık seviyesini azaltmak için bireylerin öncelikle edilgen etkinlikleri, etkileşim de bulunma, kendini sosyal hale getirme, okuma, ders çalışma ve düşünerek hayal kurma metotlarına sıklıkla başvurdukları gözlemlenmiştir.

Erdeğer (2001) lisede seviyesin de öğrenimine devam eden ergenlerin sosyal destek seviyeleri yalnızlık seviyelerine ve bazı bireysel özellikleri ile olan ilişkisine bakmıştır. Çalışmada sosyal destek seviyesini tespit etmek için “Algılanan Sosyal Destek Ölçeği”, yalnızlık seviyesini tespit etmek için “UCLA Yalnızlık Ölçeği”, kullanılmıştır. Sosyal destek seviyesi ve yalnızlık seviyeleri arasındaki bağlantı regresyon analizi ile bulunmuştur. 375 deneğin katıldığı çalışma da yalnızlık seviyesi ile sosyal destek ilişkisinin de eksi yön de doğrusal bir bağlantı olduğu gözlemlenmiştir.

Saraçoğlu (2000) yaptığı çalışmada ergenlerde bireyler de yalnızlığın farklı parametrelerle ilişkisini, çalışmasını da incelenmiştir. Çalışmada veriler UCLA Yalnızlık Ölçeği ve İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği kullanılarak yapılmıştır. Çalışma 386 lise öğrencisi ile yapılmıştır. Çalışma bulguların da meslek lisesi öğrencilerinden matbaa, model, makine, elektrik bölüm de okuyan, çok kardeşli ve az arkadaşı olan ekonomik geliri düşük olanların yalnızlık seviyelerinin yüksek olduğu saptanmıştır.

Oktay (1998) 13-15 yaş aralığındaki erkek ergenler arasında yaptığı çalışmada yetiştirme yurdu ve aile yanında yaşayan deneklerin ruhsal semptomlarını karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmaya 65 aile ile yaşayan 65 tane ise yetiştirme yurdunda kalan denekler katılmışlardır. Belirti Tarama Listesi veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Obsesif-kompulsif boyutu ve bedensel işlevlere ilişkin zorlanma (somatizasyon) verileri arasın da farklılık olmamıştır. Başkalarının sizi anlama ve bireyler arası duyarlılık ölçütlerin de ise farklılıklar saptanmıştır. Diğer ölçütler arasında ise farklılık saptanmamıştır. “Yalnızlık duygusunu yaşama” ve “her şeye karşı ilgisiz olma” ölçütlerinin yer aldığı depresyon seviyesi belirleme formunda ise iki grup arasın da anlamlı farkındalıklar saptanırken diğer ölçütler de ise farklılık görülmemiştir. “Bir kimsenin düşüncelerinizi kontrol edebileceği düşüncesini yaşama” ölçütünün bulunduğu psikotizm belirtileri tutum formunda anlamlı farkındalıklar saptanırken genel zorlama boyutu ölçeğin de ise farklılıklar gözlenmemiştir. Araştırma da yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin sağlıklı ve ruhsal gelişimi ve topluma uyumu üzerindeki negatif etkiler saptanmıştır.

Öztürk, (1997) Adana il merkezinde sekiz ilköğretim öğrencileri ile yaptığı araştırmasında 396 kız ve 300 erkek toplam da 696 öğrenci ile çalışmıştır. Bu araştırmada 10-13 yaş aralığındaki öğrencilerin yalnızlık seviyeleri ile umutsuzluk

ilişkisi incelenmiştir. Değişken olarak ise sosyal gelir, sosyal statü, okul başarısı, yaş, cinsiyet doğum sırası alınmıştır. Veriler “Çocuklar İçin Umutsuzluk Ölçeği” ve “Çocuklar İçin Yalnızlık Ölçeği” ile toplanmıştır. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde ise yalnızlık seviyesi ile umutsuzluk ilişkisinin cins ve yaş değişkenlerine bağlı olmadığı saptanmıştır. Sosyal statü ve doğum sırası değişkenlerin de ise farklılıklar gözlenmiştir. En büyük, tek ve en küçük deneklerin yalnızlık ve umutsuzluk seviyeleri ortanca deneklere göre daha düşük olarak saptanmıştır. Okul başarısı ile olumsuz ve anlamlı bir ilişki gözlenmiştir.

Buluş (1997) İzmir il merkezinde 230 kız ve 152 erkek ikinci sınıf toplam 382 öğrenci ile çalışmıştır. Çalışmada ergen deneklerin denetim şekli ve yalnızlık seviyeleri arasında bağlantı bireysel ve aile özelliklerindeki farkındalık incelenmiştir. Veriler Rotter'in İç Dış Kontrol Odağı Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeği ile toplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre yalnızlık seviyesi ile denetim odağı arasında doğrusal bir bağlantı saptanmıştır. İçten denetimli kız ve öğrencilerin dıştan denetimli öğrencilere göre yalnızlık seviyeleri daha azdır. Ayrıca aile de kardeş sayısı arttıkça yalnızlık seviyesi de artmaktadır. Aile de ebeveynlerin eğitim düzeyleri arttıkça yalnızlık seviyesi azalmaktadır. Aile de otoriterlik düzeyi arttıkça yalnızlık seviyesi de artmaktadır

Tarhan (1996) ortaokulda öğrenim gören 370 öğrenci ile yaptığı inceleme de öğrencilerin yalnızlık seviyeleri ile sosyal pozisyon, başarı, okul türü, sınıf farkı, cinsiyet arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Verileri sosyal doyum ölçeği kullanılarak değerlendirilmiştir. Sosyal pozisyon ise derecelendirme ölçek formu yanı sıra deneklerin kendi yaş gruplarından seçmeleri istedikleri üç arkadaşı ile de elde edilmiştir. Sosyal pozisyon kategorileri tartışmalı, ihmal edilmiş, kabul edilmemiş ve popüler olmak üzere 4 grupta analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre ise sosyal pozisyon ile öğrencilerin yalnızlık seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yalnızlık seviyesi en yüksek olan grubu kabul edilmemiş denek grubu oluştururken, tartışmalı denek grubunun ise popüler ve ihmal edilmiş denek grubundan anlamlı şekilde farklı sonuçlar elde edildiği görülmüştür. Yalnızlık seviyeleri ile akademik başarı arasında olumsuz fakat manalı şekilde bir ilişki olduğu görülmüştür. Başarı seviyesi düştükçe yalnızlık seviyesinin de artma olmaktadır. Düşük ekonomik gelire sahip deneklerin okul türü açısından yalnızlık seviyelerinin orta ve yüksek ekonomik gelire sahip denekler arasında önemli bir farklılık saptanmıştır. Cinsiyet ile sınıf düzeylerinin de ise yalnızlık seviyeleri açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Kahraman (1995) yaptığı çalışmada farklı yaş grubunda meslek lisesi öğrencilerinin okul pansiyonlarında kalan ve kalmayanların yalnızlık, başarı, stres yönetimi düzeylerini karşılaştırmalı olarak incelemiştir. Sonuçlar Stresle Başa Çıkma Stratejileri Ölçeği, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formundan elde edilen veriler ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda deneklerin yalnızlık seviyeleri ile kendini itham etmek puan sonuçlarına göre pansiyoner olan öğrencilerde farklar elde edilmiştir. Hayal kurma, kaçınma stratejisi, yalnızlık seviyesi, problem çözme tekniği, sosyal destek ihtiyacın da ise fark olmadığı gözlenmiştir.

Eren (1994) Yaptığı çalışmada orta öğretim düzeyinde eğitime devam eden öğrencilerin yalnızlık seviyelerini ruhsal gereksinim üzerine etkilerini araştırmıştır. Çalışma 130 kız, 125 erkek olmak üzere toplam 225 öğrenciye uygulanmıştır. Ailenin eğitim durumu, öğrencinin yaş, kardeş sayısı, cinsiyet, ailenin durumu da analiz edilmiştir. Veriler UCLA yalnızlık Ölçeği ve Edwards Kişisel Tercih Envanteri ile alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre yalnızlık seviyesi ile ruhsal gereksinim düzeyleri farklılık göstermemiştir. Yalnızlık seviyesi düşük olan denekler de başarı ve yalnızlık gereksinimi, yalnızlık seviyesi yüksek olan denekler ise hisleri kavrama ve saldırganlık eğiliminin yüksek olduğu saptanmıştır.

2.6.4. Yalnızlık İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Corsano, Majorano ve Champretavy (2006) Ergenlerin mutsuzluk davranışları ile aile, sosyalleşme ve yalnızlık seviyesini araştırmışlardır. Araştırma 11-19 yaş arası kız ve erkek İtalyan ergen üzerinde uygulanmıştır. Sosyal ilişkilerin iyi olmasının yüksek olması durumun da ergen bireylerin aile ve arkadaşları ile kurdukları ilişkiler arttıkça yalnızlık seviyesinin azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca araştırma yaş ve cinsiyet ile ilişkili olarak bireylerin sosyalleşme de kabul edilmeme durumunda yaşanan acı ve yalnızlığın farklı seviyelerini kavradıklarını göstermiştir. Yalnızlığa sosyal kabul edilmeme neden olursa birey için risk olduğunu fakat bireyin kendini geliştirmeye yönelik bir ihtiyaç olduğun da ise ruhsal gelişim olduğunu tespit etmişlerdir.

Rokach ve Neto (2005), yaptıkları araştırmada yalnızlık seviyesinin yaş ve bireyin yaşadığı kültür ile ilişkisini incelemiştir. Araştırma 1347 Kanadalı ve Portekiz gönüllü katılımcıya 82 ölçütten oluşan evet ve hayır cevapları olan anket uygulaması ile yapılmıştır. Yaşlara göre 60 yaş ve üzeri, 31-58 yaş arası yetişkin, 19-30

yaş arası genç yetişkin ve 13-18 yaş arası genç grupları tespit edilmiştir. Yalnızlığın sebepleri ile bireylerin yaşı ve yaşadığı kültür arasında bağlantı olduğu belirlenmiştir.

Wallerstein ve Lewis (2004) anne- babaları 1970’li yıllarda boşandığında yaşları 3 ile 18 arasında değişen 131 deneğin takibinden oluşan 25 yıllık boylamsal bir araştırma yapmışlardır. Geniş klinik mülakatların kullanıldığı araştırmada, bu kişilerin düşünceleri, hisleri ve davranışları çocukluk, ergenlik, genç yetişkinlik yılları boyunca derinlemesine incelenmiştir. 25 yıllık izleme çalışmasına, aynı topluluklardaki boşanmamış ailelerden gelen ergenlerden oluşan bir karşılaştırma grubu da eklenmiştir. Elde edilen sonuçlar; boşanmış ailelerden gelen kişilerin duygusal ve davranışsal uyum sorunlarının diğerlerine kıyasla yüksek olduğunu, bu kişilerin aşk, cinsel yakınlık, ebeveynlik ve evliliğe bağlılıkta zorlanmalar yaşadıklarını ortaya koymuştur

Ireland ve Power (2004) Yaptıkları çalışmada yalnızlık seviyesi ile dışsal ve içsel zorbalığın bağlantıları incelenmiştir. Çalışma hapis cezası olan suçlular arasında uygulanmıştır. Elde edilen verilere göre yalnızlık seviyesi yüksek olan bireylerin zorbalık eğilimlerinin de yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca genç suçluların ve yalnızlık seviyesi yüksek olan bireylerin yetişkin olan deneklere göre zorbalık etme ve zorbalığa maruz kalma eğilimlerinin daha yüksek olduğu da bulunmuştur.

Chipuer (2004) Yaptığı çalışmada çocukların yalnızlık kavramındaki farkındalıklar, yalnızlık raporlarındaki bağlantılar kavramlaştırılarak incelenmiştir. Çalışma denek olarak 9-11 yaş aralığında 61 bireye uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre de yalnızlık çocuklara göre duygusal açıdan acı verici, sosyal açıdan ise hayal kırıklığı olarak biçimselleştirilmiştir

Hoglund ve Collison (1989) yalnızlık seviyesi ile akılcı olmayan inanışlarla ilgili bağlantı olduğunu yaptıkları çalışma da tespit etmişlerdir. Akılcı olmayan inanışlar ölçeğinde beklenti, kaygı, problem çözme de isteksizlik, engelleme ve umutsuzluk olarak beş faktör belirlenmiştir. Elde edilen verilere göre yalnızlık seviyesi yüksek olan kişiler işlerinde başarısız oldukları durumda yeniden uygulamaya geçmede isteksiz davranmaktadırlar. Endişe seviyeleri artmakta problemleri çözmekten kaçıldıkları, geçmişteki başarısızlıkları ile yüzleşemedikleri için yaşadığı günlerini de negatif olarak değerlendirmektedirler. Bu tür bireylerin “insanların sürekli olarak birbirlerine ihtiyaçları yoktur, onlara bağımlı değillerdir.” inanışına sahip oldukları gözlemlenmiş ve yalnızlık seviyesi ile bağımlılığın irrasyonel inancı arasın da negatif korelasyon ile desteklenmiştir. Elde edilen verilere göre yalnızlık seviyesi yüksek olan bireylerin diğer bireyleri ve olayları negatif inanışlarla değerlendirmektedirler. Bu tür negatif

yargılar da yalnızlık seviyesi yüksek bireylerin sosyalleşmesini engelleyecektir sonucuna varılmıştır

Hanley ve diğerleri (1985) yaptıkları araştırmada yalnızlık seviyesi yüksek olan kişilerin karşılarındaki kişilerin etkileşim ve niyetlerini olumsuz olarak değerlendirme eğilimlerinin yüksek olduğunu gözlemiştir. Negatif düşünce ve yorumlara odaklanan kişilerin yalnızlık seviyelerinin de arttığı ve farklı kişilerle yakın ilişki kuramadıkları belirlenmiştir. Yalnızlık seviyesi arttıkça kişilerin benliklerinde negatif düşüncelerin de arttığı ve yaşama olumsuz baktıkları saptanmıştır. Bunlardan farklı olarak yalnızlık seviyesi yüksek olan bireylerin yüksek ölçünler oluşturdukları ve bu ölçünün değişkenlerine ulaşamadıkları durum da yalnızlık seviyelerinin daha da arttığı tespit edilmiştir. Bu kişilerin, sosyal etkileşim ve iletişimde başarısızlığa uğramakta, sosyal hayatta daha az uyum göstermekte ve yaşama karşı negatif oldukları tespit edilmiştir.

Moore ve Schultz (1983) yaptığı çalışmada yalnız olan ergenlerin daha üzüntülü ve kaygılı, sosyalleşme düzeyi düşük, yaşamsal düzeyi az ve daha az mutlu, sosyal risk seviyelerinin düşük olduğunu belirlemiştir. Yalnızlık seviyesine etki eden değişkenlerden sosyal risk alma, kaygılanma, sosyalleşme seviyesi, iletişim ile ilgili olarak ta ergen bireyler kendini alt seviye de görmektedirler.

2.6.5. Suçluluk Ve Utanç İle Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Saylık ve Yalçın(2018) Birinci çalışmada 72 (31 erkek,41 kız), ikinci çalışmada 71 (34 erkek, 37 kız) olmak üzere toplam 143 ilköğretim öğrencisi araştırmaya katılmıştır. Çalışmada anneye ve babaya bağlanma envanteri uygulanmıştır. Yaptıkları araştırmada, ilköğretim öğrencilerinin anneye güvenli bağlanmasının suçluluk duygusu oluşmasında temel etkisinin anlamlı olduğunu saptamışlardır. Senaryo aracılığı ile değişimlenen otoriter-demokratik anne baba tutumları, çocukların suçluluk ya da utanç duyguları üzerinde anlamlı etki ortaya çıkarmamıştır. Dağkurs (2015) Türkiye'de suçluluk ve utanç üzerine yapılan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi çalışmasını yapmıştır. Toplumsal düzenin sağlanmasında suçluluk ve utanç duygularının gerekli duygular olduğunu saptamıştır. Toplumsal kaidelerin dışına çıktığı zamanlarda öz değerlendirme ve kalabalıktan uzaklaşma yaşanılması utanç duygusuna işaret etmektedir.

Dinçer (2013) yaptığı araştırmada üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç duygularına yönelik kavramsallaştırmalarını, algılarını ve bilişsel temsillerini incelemiştir 252

öğrenci utanç çalışmasına, 278 öğrenci suçluluk çalışmasına katılmıştır. Utanç yaşantısının sonrasında sosyal izolasyon, içine kapanma, kurtulma, kaçma, uzaklaşma ve saklanma gibi kalıcı problemler bıraktığı tespit edilmiştir.

Üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada suçluluk duygusu utanç duygusuna göre daha sık fakat aynı duygusal yoğunlukta yaşanmaktadır. Utanmanın ileri ergenlik döneminde ahlaki kişiliklerinde etkin olan hislerden (suçluluk, utanç, pişmanlık, vicdan, öfke, mutluluk, gurur, mahcubiyet) herhangi birisi olduğu, daha fazla ailede ve eğitim kurumlarında yaşandığı, akraba, arkadaş ve kalabalık çevredeyken deneyimlendiği ve bireylerin kişiliklerini olumsuz etkilediği saptanmıştır. (Özbayrak 2006; Onat 2011).

Sığı, Tabak ve Sağır (2009) yaptıkları çalışmada suçluluk ile utanç duygularını aynı grup içerisinde çalışanların çeşitli yaş grubuna ve cinsiyetlerine göre çalışanlar, liderler ve yöneticilerde yapıcı suçluluk ve yıkıcı utanç duygularının nasıl ortaya çıktığını ve grup çalışanlarının utanç duygusunu nasıl etkilediğini incelemişlerdir. Yarıları kadın yarıları erkek olmak üzere kamuda çalışan 120 kişi ile çalışma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarında suçluluk ile utanç duygularının birbirini etkilemediği ve aralarında manidar bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Cinsiyete göre suçluluk ve utanç duygularının farklılık gösterdiği erkeklerde ise suçluluk, kadınlarda utanç duygusunun baskın duygu olduğu, suçluluk ve utanç duygularının yaşa göre de farklılık göstermediği söylenmiştir.

Karataş (2008) tarafından ortaokulda okuyan disiplin cezası almış 75, almamış 75 toplam 150 öğrenci üzerinde araştırma yapılmıştır. Suçluluk ve Utanç Ölçeği uygulanmıştır. Çalışmada suçluluk duygusu ve utanç duygusu puanlarında disiplin cezası alıp almama değişkenine göre disiplin cezası alan öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğu ve kız öğrencilerin suçluluk duygusu puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

Şahin (2007) tarafından yürütülen çalışmada anne babaların çocuk yetiştirme tutumlarının, benlik düzenleme süreçlerinin suçluluk ve utanç duygularıyla ilişkisi araştırılmıştır. 300 üniversite öğrencisiyle sürdürülen çalışmada Benlik Anketi, Düzenleme Odağı Ölçeği, Ana-Baba Tutum Ölçeği ve Suçluluk-Utanç Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda demokratik anne baba tutumu arttıkça utanç eğiliminin, otoriter anne baba tutumu arttıkça suçluluk eğiliminin arttığı görülmüştür. Benlik düzenleme odaklarından ilerleme odağı arttıkça utanç eğiliminin, engelleme odağı arttıkça suçluluk eğiliminin yükseldiği görülmüştür.

Güleç (2005) tarafından yapılan çalışmada depresyon tanısı konulmuş 103 hasta ve BDE puanları düşük 131 kişi ile çalışılmıştır. Çalışmada öfke ve kendilik değeri, utanç ve suçluluk, değişkenlerinin depresyondaki rolü incelenmiştir. Utanç duygusunun depresyon, olumsuz benlik algısı, öfke başkaları ile olumsuz ilişki kurma, kaygı gibi değişkenler ile arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmuştur.

Turan (2003) tarafından yürütülen araştırmada kurum bakımında olan 13-17 yaşlarındaki bakıma muhtaç gençlerin suçluluk duyguları, benlik kavramları umutsuzluk ve geçmişe ilişkin tutumları incelenmiştir. Çalışmaya kurumda kalan 91 ergen ile ailesiyle kalan 181 ergen katılmıştır. Yapılan analizler iki grup içinde suçluluk duygusu deneyimleme açısından anlamlı bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur.

Türkiye’de 1992 senesinde (Hisli-Şahin ve ark.) Suçluluk ve Utanç Ölçeğini geliştirmiştir. 2007 senesinde yetişkinler için öz bilinçlilik duygulanımları testinin ve 2011 senesinde sürekli utanç ve suçluluk ölçeğinin Türkçe çevirisi yapılmış ve güvenirlik ve geçerlilik araştırması yapılmıştır. (Demir 2011).

Cirhinlioğlu ve Güvenç (2011) Utanç duygusunun düşmanlık duyguları arasında anlamlı ilişki olması depresyonla arasında anlamlı ilişki olmaması utanç duygusu yaşayan bireyin düşmanlık yerine itaat etme ve yalnız kalma gibi davranımlarda bulunacağını, depresyona girme eğiliminde olacağı düşünülmüştür.

2.6.6. Suçluluk Ve Utanç İle Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Heaven, Ciarrochi ve Leeson (2009) yaptıkları araştırma ile ergenlerin utanç ile artan düşmanlık duygusu arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmaya 765 dokuzuncu sınıf öğrencisi başlanmış ve 670 onuncu sınıf öğrencisi ile devam edilmiştir. Lise öğrencisi gençlerin utanç ile düşmanlık duygusu arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ergenlerde düşmanlık duygusundaki artışlarda utancın etkili olduğu bulunmuştur.

Benetti-McQuoid, J. ve Bursik, K. (2005) tarafından yapılan araştırmaya 104 genç yetişkin katılmıştır. Çalışmada suçluluk ve utanç duygusunun bireyler arasındaki farklılıkları araştırılmıştır. Katılımcıların çoğunluğu Amerikan’dır. Elde edilen bulgulara göre kadınların suçluluk ve utanç duygularına daha meyilli oldukları görülmüştür. Erkeklerde ise suçluluk duygusu çoğunlukla karakter özelliği olarak görülmüştür. Kadınlarda ve erkeklerde kültürel cinsiyet rolü ile utanç ve suçluluk duygusu düzeyi oldukça fazla bir seviyede görülmüştür.

Furukawa (2005) tarafından yapılan çalışmaya 495 Amerikalı ve 144 Japon çocuk katılmıştır. Çalışmada suçluluk düzeyleri ile suçluluk eğilimleri incelenmiştir. Amerikalı çocukların utanç deneyimleme eğilimleri Japon çocuklardan daha düşük bulunmuştur. Utanç duygusunun Japon kültüründe daha çok görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Japonya’da utanç duygusunun üzüntü verici bir duygu olmaya devam ettiği ve maladaptif olduğu ve başkalarını sorumlu gösterme ve kızgınlıkla ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fakat suçluluk duygusu ve suçluluk duygusu eğilimiyle ilgili bulgularda anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır.

Tangney ve arkadaşları (1996) üniversitede öğrenim gören 182 öğrenci ile yaptıkları çalışmada utanç duygusunun yaşanması için kesinlikle diğer insanların görmesini gerektiren bir durum olmadığını, tek başınayken de utanç duygusu yaşanabileceği ortaya koymuşlardır. Bununla beraber utanç duygusunun tek başına da yaşanabildiği ve çok sık yaşanan bir duygu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İnceleme sonuçları utanç duygusunun suçluluktan duygusundan daha üzüntü verici bir his olduğu ve diğer insanlar tarafından gözlenebilme duygusunun daha çok yaşandığı sonucuna ulaşmışlardır.

Henderson ve Zimbardo (2003) yaptıkları çalışmada utanç duygusunun sosyal anksiyete bozukluğu ve kronik utangaçlık ile ilişkisini incelemeyi amaçlamışlar ve 114 katılımcı ile araştırma yapılmıştır. Çalışma sonucunda utanç duygusu ile dargınlık, insan ilişkilerindeki güvensizlik, düşmanlık ve kaçınma ilişkili bulunmuştur. Klinik tanı konulan katılımcıların güvensizlik, utanç, düşmanlık düzeylerinin, tanı konulmayan kişilerden yüksek olduğu bulunmuştur. Bu analizlerden utancın kronik utangaçlık tanısı konulan kişilerdeki maladaptif davranışların oluşumunda etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Anolli ve Pasculli (2005) tarafından bir toplumlararası kıyaslama çalışması yapılmıştır. 132’si Hintli ve 134 İtalyan üzerinde yapılan çalışma neticesinde, utanç duygusunun suçluluk duygusuna göre daha düşük yaşanması durumunda dahi katılımcılara göre daha önemli bulunduğu ve kısa sürede unutulmadığı sonucuna ulaşıldığı ve utanç duygusunun daha çok kaçınma davranışına neden olduğu sonucuna varılmıştır. Suçluluk duygusuna neden olan yaşantının akışını ve hatanın nedenlerini değiştirmeye olan inancın olumlu başa çıkma ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde evren ve örneklem, araştırmanın modeli, verilerin toplandığı araştırma grubu, veri toplama araçlarının geçerlik, güvenilirlik ve puanlanmasına ilişkin bilgiler, veri toplama süreci ve verilerin analiziyle ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini Malatya iki merkez ilçesinde (Battalgazi ve Yeşilyurt) sınırları içinde bulunan ortaokullara devam eden öğrenciler oluşturmuştur. Araştırmada tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemini, 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 11 ortaokul oluşturmuştur.

Örneklem dahil okullar şunlardır;

- Yalçın Koreş Ortaokulu
- Şehit Feyzullah Taşkınsay Ortaokulu,
- Sadiye Ünsalan Ortaokulu
- Necatibey Ortaokulu
- Farabi Ortaokulu
- Barboros ortaokulu
- Kemal Özalper
- Hacı Ahmet Akıncı Ortaokulu
- Atatürk Ortaokulu
- Öğretmenler Ortaokulu
- Barbuzu Ortaokulu

Örneklem grubunu bu okulların 6, 7 ve 8. sınıflara devam eden 249 boşanmamış aile çocuğu ile 176 boşanmış aile çocuğu olmak üzere toplam 425 ergen öğrenci oluşturmuştur. Bu öğrencilerin 139'u kız ve 186'sı erkek öğrencidir.

3.2. Araştırma Modeli

Araştırma boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk ve utanç düzeyleri ile yalnızlık düzeyleri açısından farklılık gösterip göstermediklerini tespit etmeye yönelik karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeline dayalı betimsel bir çalışmadır.

Araştırmada bağımsız değişken olarak ailelerin boşanmış ve boşanmamış olma durumları alınırken, bağımlı değişken olarak yalnızlık, suçluluk ve utanç düzeyleri alınmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

3.3.1. UCLA Yalnızlık Ölçeği

Yapılan bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini ölçmek için UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Russell vd, (1978) tarafından geliştirilen UCLA Yalnızlık Ölçeğinde yalnızlık hem olumlu hem de olumsuz ifadeler ile ölçülmektedir.

UCLA yalnızlık ölçeği insanların genel yalnızlık durumunu ve seviyesini belirlemeyi hedeflemektedir. Ölçeğin maddeleri 10 düz 10 ters olmak üzere 20 tanedir. Ölçeği oluşturan maddeler sosyal ilişkilerle ilgili ifadelerden meydana gelmektedir. (Demir, 1989).

3.3.1.1. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Geçerliliği

UCLA yalnızlık ölçeğinin başlangıçta yapılan geçerlilik çalışmasında öznel yalnızlık değerlendirme puanları ile UCLA yalnızlık ölçeğinin puanları arasında .79 seviyesinde anlamlı sonuç elde edilmiştir. Ölçeğin ikinci geçerlilik çalışması Russell vd, (1980) tarafından yapılmış çalışmada Costello-Comrey Anksiyete ($r=.32$) Beck Depresyon ($r=.62$), ve Costello-Comrey Depresyon ($r=.55$) ölçeklerinden elde edilen puanlarla UCLA yalnızlık ölçeğinde elde edilen puanlar arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. İçine kapanıklık duygusu ve dışlanmışlık, boşluk, terk edilmişlik, depresif, ümitsizlik durumları ile yalnızlık puanları arasında. 40'ın üzerinde manidar seviyede ilişki bulunmuştur.

Demir (1989), Sosyal Sigortalar Kurumu Dış Kapı Hastanesi Psikiyatri polikliniğine ve ODTÜ Sağlık ve Rehberlik Merkezine oldukça fazla yalnızlık şikâyetleri ile gelen 36 hasta ve ODTÜ'deki çok farklı işlerde çalışan personel ve öğrencilerden oluşturulan herhangi bir sağlık şikâyeti olmayan ve demografik özellikler açısından araştırılan grubun özellikleri ile paralellik gösteren bireylerle çalışma yapılmıştır. Yapılan Ölçekten deneklerin elde ettikleri puanların ortalaması t-testi ile kontrol edildiğinde “araştırmaya” grubun, “normal” gruptan 001 düzeyinde anlamlı şekilde yalnızlık ortalamasına sahip olduğu bulunmuştur. Ayırt edici geçerlik bulgularında, ölçeğin yalnızlıktan şikâyet eden ve şikâyet etmeyenleri ayırt etmede başarılı olduğu sonucuna varılmıştır. Araştırılan Ölçeğin Beck Depresyon Envanteri ile

arasında. 77'lik, Çok Yönlü Depresyon Ölçeğinin Sosyal İçedönüklük Alt Ölçeği arasında 82'lik korelasyon bulunmuştur (Demir, 1989).

Elde edilen bulgular UCLA Yalnızlık ölçeğinin geçerli bir ölçek olduğu sonucuna götürmektedir. Pancar (2009) yaptığı araştırmada 80'i boşanmamış aile çocukları ile, 62'si boşanmış aile çocukları arasında toplam 142 lise öğrencisinin katılımıyla yaptığı geçerlik çalışmasında ile UCLA Yalnızlık ölçeği ile Beck Depresyon Envanteri arasındaki korelasyon katsayısını $r=.648$ olarak bulmuştur (Demir, 1989).

3.3.1.2. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Güvenirliği

UCLA yalnızlık ölçeğinin güvenilirlik çalışması Russell ve diğerleri, (1978) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılık kat sayısı. 96 olarak bulunmuştur. Ölçeğin test –tekrar test uygulamasında elde edilen güvenilirlik katsayısı 73 olarak bulunmuş ve test–tekrar test uygulamasın 2 ay ara ile yapılmıştır.

UCLA yalnızlık ölçeğinin ikinci versiyonu üzerinde yapılan iki farklı güvenilirlik araştırmasında iç tutarlılık kat sayısı. 94 düzeyinde saptanmıştır.

Envanterin ilk oluşturulduğu formundan saptanan iç tutarlılık yanı güvenilirlik çalışması ile yukarıdaki iki çalışma arasından saptanan iç tutarlılık kat sayıları arasında. 91 seviyesinde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Demir (1989)'e göre yalnızlık ölçeği ile yaptığı çalışmada 72 kişinin bütün maddelere verdiği cevap üzerinden envanterin güvenilirliğine bakılmış ve güvenirligi. 96 olarak saptamıştır. Beş hafta ara ile ölçeğin testin tekrarı yöntemi ile yapılan iki araştırma arsındaki ilişki katsayısı. 94 olarak saptanmıştır. Yapılan bu çalışmalar bizim araştırmamızda kullandığımız UCLA Yalnızlık ölçeğinin güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır. Yıldırım (2000) lise ikinci sınıf öğrencilerinden 545 kişilik bir grup üzerinde yaptığı güvenilirlik çalışmasında UCLA Yalnızlık ölçeğinin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0.92 bulunmuştur. Liseye giden 62'si boşanmış aile çocuğu ile 80'i boşanmamış aile çocuğu olan rastgele seçilmiş 142 öğrenciye UCLA Yalnızlık ölçeğini 14 gün arayla uygulamış ve bu çalışmayla ölçeğin güvenilirlik çalışmasını yapmıştır. Test -tekrar yöntemi ile yapılan bu çalışma sonrasında UCLA yalnızlık ölçeğinin ilk yapılan uygulama sonuçları ile son yapılan uygulama sonuçları arasında ilişki katsayısı $r=.79$ olarak saptanmıştır. Bununla beraber yalnızlık envanterinin iç tutarlılığına bakılmış ve Cronbah Alpha katsayısı. 87 olarak saptanmıştır (Pancar, 2009).

3.3.1.3. UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Puanlanması

UCLA yalnızlık ölçeği ergenlere, gençlere ve yetişkin bireylere uygulanabilmektedir. Ölçek genel yalnızlık düzeyini belirtmektedir ve ölçek tek boyutludur. Yanlılık ölçeği 20 maddeden meydana gelmiştir. Ölçeğin maddeleri 10' u ters ve 10' u düz madde olarak düzenlenmiştir. Ölçeği puanlanmasında yalnızlık ile ilgili olumlu olanlar (1.4.5.6.7.9.10.15.16.19.20) maddeleridir. Ölçeği puanlanmasında yalnızlık ile ilgili olumsuz olanlar (2.3.7.8.11.12.13.14.17.18) maddelerdir. Ölçeğin puanlaması yapılırken olumlu maddelerin puanlamaları tersten hesaplanır. Ben “bu durumu hiç yaşamam” (1), “ bu durumu nadiren yaşarım” (2), “ bu durumu bazen yaşarım” (3), “ bu durumu sık sık yaşarım” (4) puan olarak hesaplanır. Maddeler için yapılan puanlama 1 ile 4 arasında puanlandığı için envanterden alınabilecek en fazla puan 80 en az puan 20 puandır. Anket sonuçlarında alınan puanın yüksek çıkması anketi cevaplayan kişinin yalnızlık durumunun yüksek olduğunu göstermektedir (Yıldırım,2000). (Ek-2 de UCLA yalnızlık ölçeği örneği verilmiştir.)

3.3.2.Sürekli Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)

Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ), depresyonla bağlantılı olduğu öne sürülen ve çeşitli koşullarda yaşanan suçluluk ve utanç düzeylerini ölçmektedir. Şahin ve Şahin tarafından 1992 yılında geliştirilmiştir. Bu ölçek hem yetişkinlere hem de ergenlere uygulanabilmektedir. Ölçek verileri üst, orta ve alt sosyo - ekonomik düzeylerden 277 erkek ve 263 kız olmak üzere toplam 540 üniversite ve lise öğrencisinden toplanmıştır. ‘Baba eğitimi’ sosyoekonomik düzey ölçütü olarak kabul edilmiştir.

Suçluluk-Utanç Ölçeği bir ana ve iki ön çalışma neticesinde oluşturulmuştur. İlk ön çalışmada, 100 öğrenciye, Johnson ve Noel'in Dimensions of Conscience Questionnaire'i meydana getiren iki açık uçlu soru (hangi şartlarda utanç hangi şartlarda suçluluk yaşandığıyla ilgili) ve 28 madde uygulanmıştır. Bu çalışmanın neticesinde katılımcıların çoğunlukla suçluluk ve utanç yaşadıkları 36 durum belirlenmiştir. İkinci ana çalışmada 311 öğrenciye bu ölçek uygulanmıştır. Oransal olarak suçluluk alt boyutundan ve utanç alt boyutundan en çok işaretli olan maddeler seçilerek 24 maddelik ölçek oluşturulmuştur. Geliştirilen bu 24 maddeden 12 tanesi suçluluk alt boyutunu (3, 6, 7, 11, 12, 14, 16, 17, 21, 22, 23, 24. sorular), geriye kalan 12 soru ise utanç alt

boyutunu (1, 2, 4, 5, 8, 9, 10, 13, 15, 18, 19, 20. sorular) oluşturmaktadır (Şahin ve Şahin 1992).

Suçluluk ve utanç duyguları ayrı ayrı puanlanmaktadır. Yüksek çıkan puanlar, suçluluk ve utanç duygularının yoğunluğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda iç tutarlılık Cronbach Alfa değeri 'suçluluk' için 0.81, 'utanç' için 0.80 olarak saptanmıştır (Savaşır ve Şahin 1997). (Ek-3'te Suçluluk-Utanç Ölçeği örneği verilmiştir.)

3.4. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, tezin konusu olan boşanmış aile çocukları ve boşanmamış aile çocuklarının bazı demografik bileşenlerine ulaşmak ve araştırma kapsamındaki yalnızlık suçluluk ve utanç değişkenleri üzerinde etkisinin olabileceği düşünülen birtakım değişkenlere ilişkin bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından hazırladığı tez için yapılmıştır. Bilgi formunda ki bu değişkenler, cinsiyet, kardeş sayısı, anne baba boşandığında çocuğun kaç yaşında olduğu, kimin yanında kaldığı ve diğer ebeveyni görme sıklığı değişkenleridir. (Ek-4'te Kişisel Bilgi Formu örneği verilmiştir.)

3.5. Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerini toplamak amacıyla "Kişisel Bilgi Formu", "UCLA Yalnızlık Ölçeği" ve 'Sürekli suçluluk ve utanç ölçeği' kullanılmıştır. Malatya il merkezinde bulunan ortaokul öğrencilerine uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanabilmesi için Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır (Ek-1'de Anket Uygulama İzin Belgesi örneği verilmiştir.). 11 ortaokulda uygulanmıştır. (Yalçın Koreş Ortaokulu, Şehit Feyzullah Taşkınsoy Ortaokulu, Sadiye Ünsalan Ortaokulu, Necatibey Ortaokulu Farabi Ortaokulu, Barboros ortaokulu, Kemal Özalper, Hacı Ahmet Akıncı Ortaokulu, Atatürk Orta Okulu, Öğretmenler Ortaokulu ,Barbuzu Ortaokulu) Veri toplama süreci yaklaşık 6 ay sürmüştür.

Veri toplama işlemini araştırmanın yapıldığı okullardaki psikolojik danışmanlar yapmıştır. Boşanmış aile çocuklarına rehberlik servisinde boşanmamış aile çocuklarına sınıflarda uygulanmıştır. Araştırmaya katılmada gönüllülük ve gizlilik esas alınmıştır. Çocukların ailelerinden ölçeklerin uygulanması ile ilgili olarak gerekli izin alınmıştır.

Psikolojik danışmanlar (rehber öğretmen) ile görüşülerek araştırma ve ölçekler hakkında bilgi verilmiştir. Ölçekleri çocuklar doldururken zaman sınırlaması yapılmamıştır. Ölçekleri cevaplama süresi yaklaşık 40 dakika sürmüştür. Okullarda

uygulamanın yapıldığı zamanda herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Araştırma 249 boşanmamış aile çocuğu ile 176 boşanmış aile çocuğu olmak üzere toplam 425 öğrencinin katılımı ile yapılmıştır.

3.6. Veri Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20.0 istatistik paket programına girilerek analiz edilmiştir. Araştırmaya katılanların demografik özelliklerin frekans ve yüzde dağılımları verilmiştir. Yalnızlık ölçeğinin, suçluluk ölçeğinin ve utanç ölçeğinin normal dağılım gösterip göstermediğini saptamak için Kolmogorov-Smirnov analizi uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular yalnızlık ölçeğinde minimum 20, maksimum 71 ve aritmetik ortalaması 38,77'dir. Yani katılımcıların yalnızlık puanı orta düzeydedir. Katılımcıların suçluluk ölçeğinde minimum 12, maksimum 60 ve aritmetik ortalaması 45,92'dir. Katılımcıların utanç ölçeğinde minimum 12, maksimum 60 ve aritmetik ortalaması 44,66'dır. Kolmogorov-Smirnov analiz sonucunda veriler normal dağılım göstermemektedir. Veriler normal dağılım göstermediğinden non-parametrik testler uygulanmıştır.

Boşanmamış aile çocuklarının, cinsiyete göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısına göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Kruskal-Wallis Testi testi uygulanmıştır.

Boşanmış aile çocuklarının, cinsiyet göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır. Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısına, birlikte kaldığı ebeveyn, diğer ebeveyni görme sıklığı ve anne babası boşandığında bulunduğu yaşa göre yalnızlık puanı, suçluluk puanı ve utanç puanları arasındaki ilişkiyi saptamak için Kruskal-Wallis Testi testi uygulanmıştır.

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocukları arasındaki ilişkiyi saptamak için Mann-Whitney U testi uygulanmıştır.

Yalnızlık ölçeği, suçluluk ölçeği ve utanç ölçeği arasındaki ilişkiyi olup olmadığını ve yönünü saptamak için korelasyon analizi yapıldı. İstatistiksel analizde anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir.

IV. BÖLÜM

4.BULGULAR

Bu bölümde, araştırmayla ilgili olarak belirlenen problem cümlesine ve alt problemlerle ilgili istatistiksel analiz bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırmaya katılan boşanmamış aile çocuklarının demografik özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Boşanmamış Aile Çocuklarının Demografik Özellikleri (n=249)

		N	%
Cinsiyet	Kız	140	56,2
	Erkek	109	43,8
Kardeş sayısı	Yok	4	1,6
	1	32	12,9
	2	77	30,9
	3	69	27,7
	4 ve daha fazla	67	26,9

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan boşanmamış aile çocuklarının %56,2’si kız, %43,8 i erkek şeklindedir. Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayılarının dağılımı ise, %1,6’sının kardeşi yok, %12,9’unun 1, %30,9’unun 2, %27,7’sinin 3 ve %26,9’ unun ise 4 ve daha fazla kardeşe sahiplerdir (Tablo 1).

Araştırmaya katılan boşanmış aile çocuklarının demografik özellikleri Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Boşanmış Aile Çocuklarının Demografik Özellikleri (n=176)

		N	%
Cinsiyet	Kız	99	56,3
	Erkek	77	43,8
Kardeş sayısı	Yok	38	21,6
	1	41	23,3
	2	33	18,8
	3	40	22,7
	4 ve daha fazla	24	13,6
Birlikte yaşadığı ebeveyn	Anne	113	64,2
	Baba	41	23,3
	Yetiştirme yurdu	15	8,5
	Diğer	7	4,0
Diğer ebeveyni görme sıklığı	Hiç görmüyor	54	30,7
	Haftada bir	58	33,0
	Ayda bir	30	17,0
	Yılda bir	34	19,3
Anne babası boşandığında bulunduğu yaş	1-6 yaş	73	41,5
	7-11 yaş	66	37,5
	12-14 yaş	37	21,0

Tablo 2 incelendiğinde; araştırmaya katılan boşanmış aile çocuklarının %56,3'ü kız, %43,8'i erkek şeklindedir. Boşanmış aile çocuklarının %21,6'sının kardeşi yok, %23,3'ünün 1, %18,8'inin 2, %22,7'sinin 3 ve %13,6'sının 4 ve daha fazla kardeşleri olduğu görülmektedir. Boşanmış aile çocuklarının %64,2'si annesiyle, %23,3'ü babasıyla, %8,5'i yetiştirme yurdunda ve %4,0'ü ise diğer (anneanne, babaanne ve dede) aile üyeleriyle yaşamaktadırlar. Boşanmış aile çocuklarının %30,7'si hiç görmüyor, %33,0'ü haftada bir, %17,0'si ayda bir ve %19,3'ü yılda bir diğer ebeveynlerini görmektedirler. Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş dağılımı incelendiğinde, %41,5'i 1-6 yaş arasında, %37,5'i 7-11 yaş arasında ve %21,0'i ise 12-14 yaş arasında olduğu görülmektedir.

4.2. Yalnızlık Ölçeği, Suçluluk ve Utanç Ölçeği Tanımlayıcı İstatistiği

Araştırmada kullanılan yalnızlık ölçeği, suçluluk ölçeği ve utanç ölçeğinin minimum, maksimum, aritmetik ortalaması standart sapması ve Kolmogorov-Smirnov değerleri Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Yalnızlık, Suçluluk ve Utanç Ölçeği Kolmogorov-Smirnov Sonucu

	Min.	Max.	A.O.	S.s.	Kolmogorov- Smirnov	
					İstatistik	P
Yalnızlık ölçeği	20,00	71,00	38,77	10,40	0,067	0,000
Suçluluk ölçeği	12,00	60,00	45,92	10,70	0,107	0,000
Utanç ölçeği	12,00	60,00	44,66	8,97	0,070	0,000

($p < 0,05$)

Tablo 3’te görüldüğü gibi araştırmada kullanılan yalnızlık ölçeğinde minimum 20, maksimum 71 ve aritmetik ortalaması 38,77’dir. Yani katılımcıların yalnızlık puanı orta düzeydedir. Katılımcıların suçluluk ölçeğinde minimum 12, maksimum 60 ve aritmetik ortalaması 45,92’dir. Katılımcıların utanç ölçeğinde minimum 12, maksimum 60 ve aritmetik ortalaması 44,66’dır. Yalnızlık, suçluluk ve utanç ölçeğinin verilerin normal dağılım sahip olduğunu belirlemek için yapılan Kolmogorov-Smirnov analiz sonucunda veri normal dağılım göstermemektedir

4.3.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk ve utanç puanları arasındaki farklılık olup olmadığını saptamak için Mann-Whitney U testi sonucu Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4 Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç Düzeyleri Puanları Arasındaki Farklılık Analizi

		N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Suçluluk	Boşanmış	17	45,59/11,0	210,22	36998,0	21422,00	0,69
		6	8		0	0	4
	Boşanmamış	24	46,15/10,4	214,97	53527,0		
		9	3		0		
Utanç	Boşanmış	17	44,06/8,88	203,32	35784,5	20208,50	0,17
		6			0	0	2
	Boşanmamış	24	45,08/9,02	219,84	54740,5		
		9			0		

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (U=21422,000; $p>0,05$). Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (U=20208,500; $p>0,05$).

4.4.Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık düzeyleri puanları arasında farklılık olup olmadığını saptamak için Mann-Whitney U testi sonucu Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5 Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeyleri Puanları Arasındaki Farklılık Analizi

		N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Yalnızlık	Boşanmış	176	40,89/10,24	240,94	42406,00	16994,000	0,000*
	Boşanmamış	249	37,27/10,27	193,25	48119,00		

* $p<0,05$;

Tablo 5 incelendiğinde, boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (U=16994,000; $p<0,05$). Boşanmış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalaması boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur.

4.5.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığına göre, suçluluk ve utanç puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Görme sıklığı	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Suçluluk	Hiç görmüyor	54	45,30/12,34	89,80	1,653	0,647
	Haftada bir	58	46,09/10,58	90,20		
	Ayda bir	30	43,37/11,68	77,90		
	Yılda bir	34	47,18/9,24	92,90		
Utanç	Hiç görmüyor	54	43,13/9,33	81,72	5,905	0,116
	Haftada bir	58	44,48/9,64	92,19		
	Ayda bir	30	41,97/8,66	76,50		
	Yılda bir	34	46,68/6,24	103,56		

Tablo 6 incelendiğinde, Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=1,653$; $p>0,05$). Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=5,905$; $p>0,05$).

4.6.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığına göre, yalnızlık puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık, düzeyleri Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Görme sıklığı	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Yalnızlık	Hiç görmüyor	54	40,13/9,73	84,44	2,384	0,497
	Haftada bir	58	39,91/10,35	83,66		
	Ayda bir	30	42,83/9,42	97,00		
	Yılda bir	34	42,03/11,54	95,71		

Tablo 7 incelendiğinde, boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=2,384$; $p>0,05$).

4.7.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

4.7.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre, suçluluk ve utanç puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Cinsiyet	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Suçluluk	Kız	99	46,77/11,17	95,17	9422,00	3151,000	0,049*
	Erkek	77	44,08/10,84	79,92	6154,00		
Utanç	Kız	99	45,33/9,04	96,95	9598,50	2974,500	0,012*
	Erkek	77	42,43/8,45	77,63	5977,50		

* $p<0,05$;

Tablo 8 incelendiğinde; boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($U=3151,000$; $p<0,05$).Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($U=2974,500;p<0,05$).Kız çocuklarının utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

4.7.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre, suçluluk ve utanç puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Boşanmamış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre, Suçluluk ve Utanç Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Cinsiyet	N	A.O/S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Suçluluk	Kız	140	47,94/9,51	137,03	19184,00	5946,000	0,003*
	Erkek	109	43,84/11,14	109,55	11941,00		
Utanç	Kız	140	47,04/8,71	142,20	19908,50	5221,500	0,000*
	Erkek	109	42,56/8,82	102,980	11216,50		

* $p<0,05$;

Tablo 9 incelendiğinde; boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($U=5946,000;p<0,05$). Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($U=5221,500;p<0,05$).Kız çocuklarının utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

4.8.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

4.8.1. Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık, düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Boşanmış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Cinsiyet	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Yalnızlık	Kız	99	40,37/10,11	85,14	8428,50	3478,500	0,320
	Erkek	77	41,55/10,42	92,82	7147,50		

Tablo 10 incelendiğinde, Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (U=3478,500;p>0,05).

4.8.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Boşanmamış Aile Çocuklarının Cinsiyete Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu

	Cinsiyet	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Yalnızlık	Kız	140	36,41/10,25	118,18	16545,50	6675,500	0,090
	Erkek	109	38,37/10,23	133,76	14579,50		

Tablo 11 incelendiğinde; Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (U=6675,500;p>0,05).

4.9.Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Yalnızlık Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn gruplarına göre yalnızlık düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Boşanmış Aile Çocuklarının birlikte Kaldığı Ebeveyn ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal - Wallis Testi Sonucu

	Ebeveyn	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P	Fark
Yalnızlık	a)Anne	113	38,71/9,89	77,65	14,531	0,002*	a<b
	b)Baba	41	44,32/9,85	106,32			a<c
	c)Yetiştirme yurdu	15	46,20/8,91	113,23			
	d)Diğer	7	44,57/11,82	106,21			

*p<0,05;

Tablo 12 incelendiğinde, boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur (X²=14,531; p>0,05). Annelerinin yanında kalan çocuklar babalarının yanında kalan, yetiştirme yurdunda kalan ve diğerlerinin (anneannelerinin, dedelerinin vb.) yanında kalan çocuklara göre daha az yalnızlık yaşamaktadır.

Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn gruplarına göre yalnızlık puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Mann-Whitney U test sonucu Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13. Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyn Guruplarına Göre Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Mann-Whitney U Testi Sonucu

Cinsiyet	N	Sıra ortalaması	Sıra Toplamı	U	P
Anne	113	70,75	7995,00	1554,000	0,002*
Baba	41	96,10	3940,00		
Anne	113	61,43	6942,00	501,000	0,010*
Yetiştirme yurdu	15	87,60	1314,00		

*p<0,05;

Tablo 13 incelendiğinde babasıyla yaşıyan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşıyan çocukları yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur ($U=1554,000$; $p<0,05$). Yetiştirme yurdunda yaşıyan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşıyan çocukların yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur ($U=501,000$; $p<0,05$).

4.10.Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Suçluluk ve Utanç Düzeylerinin Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyne göre suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 14. Boşanmış Aile Çocuklarının Birlikte Kaldığı Ebeveyne Göre Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal - Wallis Testi Sonucu

	Ebeveyn	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X^2	P	Fark
Suçluluk	Anne	113	46,40/11,69	94,12	4,035	0,258	
	Baba	41	44,02/9,13	76,45			
	Yetiştirme yurdu	15	43,93/12,65	82,80			
	Diğer	7	45,29/7,89	80,50			
Utanç	Anne	113	44,92/9,57	96,35	7,833	0,050	
	Baba	41	42,22/7,73	72,49			
	Yetiştirme yurdu	15	43,47/6,65	80,87			
	Diğer	7	42,29/6,73	71,86			

Tablo 14 incelendiğinde, Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=4,035$; $p>0,05$). Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=7,833$; $p>0,05$).

4.11.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile, suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15. Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Babası Boşandığında Bulunduğu Yaş ile Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Bulunduğu Yaş	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Suçluluk	1-6 yaş	73	46,88/11,49	96,37	4,873	0,087
	7-11 yaş	66	45,86/10,35	88,09		
	12-14 yaş	37	42,57/11,24	73,70		
Utanç	1-6 yaş	73	44,58/9,44	97,82	1,945	0,378
	7-11 yaş	66	44,26/7,42	84,61		
	12-14 yaş	37	42,70/10,14	82,97		

Tablo 15 incelendiğinde, boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile suçluluk düzeyi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=4,873$; $p>0,05$). Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile utanç düzeyi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=1,945$; $p>0,05$).

4.12.Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile yalnızlık düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 16’de verilmiştir.

Tablo 16. Boşanmış Aile Çocuklarının Anne Babası Boşandığında Bulunduğu Yaş ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Bulunduğu Yaş	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Yalnızlık	1-6 yaş	73	39,70/10,44	82,14	2,036	0,361
	7-11 yaş	66	41,44/10,74	91,89		
	12-14 yaş	37	42,24/8,83	95,00		

Tablo 16 incelendiğinde, boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=2,036$; $p>0,05$).

4.13.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

4.13.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayıları ile, suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17. Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Suçluluk ve Utanç Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Kardeş sayısı	N	A.O./S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Suçluluk	0	38	46,26/12,22	93,95	4,064	0,397
	1	41	45,61/9,96	85,78		
	2	33	45,00/9,89	82,76		
	3	40	43,47/12,65	81,38		
	4 ve daha fazla	24	48,83/9,69	104,29		
Utanç	0	38	44,13/9,78	90,78	3,653	0,455
	1	41	43,49/7,37	82,20		
	2	33	43,33/8,83	84,48		
	3	40	43,38/10,37	85,98		
	4 ve daha fazla	24	47,08/6,99	105,40		

Tablo 17 incelendiğinde, Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=4,064$; $p>0,05$). Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=3,653$; $p>0,05$).

4.13.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayıları ile suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18. Boşanmamış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile, Suçluluk ve Utanç düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Kardeş sayısı	N	A.O/S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Suçluluk	0	4	38,00/8,21	63,25	7,428	0,115
	1	32	50,56/6,11	150,92		
	2	77	45,87/10,05	121,25		
	3	69	45,90/10,55	122,85		
	4 ve daha fazla	67	45,11/11,95	122,83		
Utanç	0	4	36,00/8,76	53,50	5,309	0,257
	1	32	47,31/7,61	139,55		
	2	77	45,13/9,36	125,18		
	3	69	44,97/8,30	123,72		
	4 ve daha fazla	67	44,61/9,79	123,44		

Tablo 18 incelendiğinde, boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=7,428$; $p>0,05$). Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=5,309$; $p>0,05$).

4.14.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

4.14.1.Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayıları ile yalnızlık, düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19. Boşanmış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Kardeş sayısı	N	A.O/S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Yalnızlık	0	38	38,32/10,62	75,47	3,782	0,436
	1	41	41,00/10,35	88,83		
	2	33	42,61/8,44	96,47		
	3	40	41,00/10,70	89,73		
	4 ve daha fazla	24	42,21/10,91	95,56		

Tablo 19 incelendiğinde, boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=3,782$; $p>0,05$).

4.14.2.Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Fark Edip Etmediğine Dair Bulgular

Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayıları ile yalnızlık Düzeyi puanları arasında farklılık olup olmadığını değerlendirmek için yapılan Kruskal-Wallis test sonucu Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo 20. Boşanmamış Aile Çocuklarının Kardeş Sayıları ile Yalnızlık Düzeyi Puanları Arasındaki Kruskal-Wallis Testi Sonucu

	Kardeş sayısı	N	A.O/S.s.	Sıra ortalaması	X ²	P
Yalnızlık	0	4	45,75/13,05	176,25	8,050	0,90
	1	32	36,47/11,41	118,05		
	2	77	38,58/11,39	131,98		
	3	69	34,61/8,32	108,11		
	4 ve daha fazla	67	38,36/9,56	134,63		

Tablo 20 incelendiğinde, boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($X^2=8,50$; $p>0,05$).

4.15.Korelasyon Analizi

Araştırmaya katılanların yalnızlık, suçluluk ve utanç ölçeği arasında anlamlı ilişkinin olup olmadığını belirlemek için Spearman Korelasyon katsayısı tekniği uygulanmıştır. Analiz sonucu Tablo 21’de sunulmuştur.

Tablo 21. Korelasyon Analizi

		Yalnızlık	Suçluluk
Suçluluk	r	-0,198**	1,000
	p	0,000	
Utanç	r	-0,060	0,682**
	p	0,213	0,000

**p<0,05;

Tablo 21 incelendiğinde; yalnızlık düzeyi ile suçluluk düzeyi arasında negatif yönlü ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki vardır ($r=-0,198$; $p<0,05$).

Yalnızlık düzeyi ile utanç düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmadı ($r=-0,060$; $p>0,05$).

Suçluluk düzeyi ile utanç düzeyi arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=0,682$; $p<0,05$).

V. BÖLÜM

5.TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde bulguların, konuyla ilgili literatür kapsamında tartışma ve yorumuna yer verilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde, Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık, Suçluluk ve Utanç düzeylerinin incelenmesine ilişkin her hangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık, Suçluluk ve Utanç düzeylerinin incelenmesine ilişkin tartışma ve yorumlar benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek yapılmıştır. Burada bulgular “alt problem ve analiz sıralarına” göre ele alınmıştır.

5.1. Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (1. Alt Problem)

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Wallerstein ve Kelly (1980) yaptığı çalışmada anne babası boşanmış çocukların ailelerinden bahsederken utanç ve sıkıntı duygusu yaşadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçla benzerlik göstermemektedir.

İki araştırma arasında zaman farkı bulunmaktadır. Boşanmanın gün geçtikçe artması ve toplumunun boşanmayı kabul edilebilir bir durum olarak görmesi, psikolojik destek alma imkânlarının artması, her okulda bir rehber öğretmenin olması ve teknolojik gelişmelerin artması ile iletişimin kolaylaşması suçluluk ve utanç duygusu düzeylerinin düşük olmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

5.2 Boşanmış Aile Çocukları İle Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (2. Alt Problem)

Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Boşanmış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalaması boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur.

Biçer (2009) lise öğrencilerinin sosyal yetkinlik beklenti ve atılganlık düzeylerini birkaç değişkene göre araştırmıştır. Çalışmaya 160 boşanmış ve 190 boşanmamış

ebeveyne sahip toplam da 450 ergen katılmıştır. İnceleme sonucunda boşanmamış aile çocuklarının boşanmış aile çocuklarına göre daha fazla sosyal beklenti düzeyine sahip ve atılgan olduklarını bulmuştur. Bu çalışmada elde edilen bulgular Biçer'in çalışması ile paralellik göstermektedir.

Ancak Eren (1994), lisede öğrenim gören öğrencilerin kardeş sayısı, cinsiyet sınıf, yaş, ebeveyn durumu ve anne-baba eğitim düzeyine ilişkin özelliklerinin yalnızlık düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçları üzerindeki etkilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda sınıf, cinsiyet, yaş, kardeş sayısı, aile yapısı, anne baba eğitim düzeyinin yalnızlık üzerindeki etkilerinin önemli olmadığını bulmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonucu desteklememektedir.

Anne babasıyla yaşayan öğrencilerin, duygularını, yaşadıklarını aileleriyle paylaşabildiğinden yalnızlık duygusunu daha az düzeyde yaşayacakları söylenebilir.

5.3. Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Suçluluk Ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma Ve Yorumu (3. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır

Aral ve Basar (1998) boşanmış aile çocukları ve boşanmış aile çocuklarının kaygı düzeylerini araştırmıştır. Boşanmış aile çocuklar ile boşanmamış aile çocuklarının birlikte kaldıkları ebeveyn ve anneyi görme sıklığına göre, kaygı durumunda önemli farklılık olmadığı bulunmuştur. Aral ve Basar'ın elde ettiği sonuçlar bu çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir.

Ancak Kararakuş (2003) ebeveyni boşanmış çocuklar ile boşanmamış çocukların depresyon düzeylerini araştırarak bu durumun okul başarısı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmaya 127 boşanmamış ve 117 boşanmış aile çocukları katılmıştır. Çalışma sonuçlarında çocuğun yanında kalmadığı ebeveynini ne kadar sıklıkta gördüğü değişkenine göre depresyon puanı arasında manidar farklılık bulmuştur.

Emine (2019) Ebeveynleri boşanma aşamasında olan 70 ortaokul öğrencileri ile yapılan çalışmada çocukların boşanma sürecine uyumları ile anne baba tutumları arasındaki ilişki araştırılmış. Ana baba tutumu puanları ile boşanma uyum ölçeği puanları arasında anlamlı ilişki saptanmamıştır. Ebeveynlerinden biri ile yaşamının ve anneyi sık görmenin uyum sürecini arttırdığı sonucunu bulmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçla benzerlik göstermemektedir.

5.4.Boşanmış Aile Çocuklarının Diğer Ebeveyni Görme Sıklığına Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (4. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Bıçakçı, (2006) Aile bireylerinden veya akrabalarından biriyle görüşme durumunun ise yalnızlık düzeylerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığını belirtmiştir.

Aral ve Basar (1998) boşanmış aile çocukları ve boşanmış aile çocuklarının kaygı düzeylerini araştırmıştır. Boşanmış aile çocuklar ile boşanmamış aile çocuklarının birlikte kaldıkları ebeveyn ve anneyi görme sıklığına göre, kaygı durumunda önemli farklılık olmadığını bulmuştur. Bıçakçı ile Aral ve Basar'ın elde ettiği sonuçlar bu çalışma sonucu ile paralellik göstermektedir

5.5. Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Cinsiyetlerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (5. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

Literatürde bu bulguyu destekler tarzda bir çalışma Karataş'ın yaptığı çalışmadır. Karataş (2008) tarafından Suçluluk ve Utanç Ölçeği lise eğitim çağındaki öğrencilere uygulanan çalışmada suçluluk duygusu ve utanç duygusu puanlarında disiplin cezası alıp almama değişkenine göre disiplin cezası alan öğrenciler lehine anlamlı farklılık olduğu ve kız öğrencilerin suçluluk duygusu puanlarına göre anlamlı düzeyde farklılık saptanmıştır.

Ancak Sığırı, Tabak ve Sağır (2009) Utanç ve suçluluk duygusunun Cinsiyet değişkenine göre aralarında anlamlı farklılık bulmuştur. Erkeklerin suçluluk düzeyinin kadınlara göre daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

Literatürde bu çalışmayı destekler nitelikte bir çalışmaya rastlanmamıştır. Kız ve erkek çocuklarının toplumdaki rollerinin farklı olması, anne babaların çocukları yetiştirirken farklı anne baba tutumu göstermeleri bu sonuçlarda etkili olduğu düşünülmektedir.

5.6.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Cinsiyetlerine İlişkin Analizlerinin Tartışma ve Yorumu (6. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Araştırma bulgusunu güçlendiren bir çalışmada ise anne babası boşanmış olan ergenlerin yalnızlık ve yaşam doyumu düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı olarak farklılaşmadığı görülmüştür (Çivitci vd, 2009).

Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır

Bu bulgu literatürle benzerlik göstermektedir. Aynı sonuçlara ulaşan birçok araştırma yapılmıştır.(Eren,1994; Tarhan, 1996; Öztürk,1997; Bilgen, 1989; Erim, 2001; Uruk, 2001 vd.)

Eren (1994) lise öğrencilerinin cinsiyet değişkeni ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Bu çalışmada cinsiyet ile yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar Eren'in çalışması ile paralellik göstermektedir. Tarhan (1996) da yaptığı çalışmada lise öğrencilerinin cinsiyet türü ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Cinsiyet türleri ile lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkinin anlamlı olmadığını ortaya koymuştur. Bu çalışmada elde edilen bulguya benzer bir sonuç Öztürk (1997)'ün çalışmasında da elde edilmiştir.

Ancak Odacı (1994) yaptığı çalışma da erkek öğrencilerin %46.75'i, kız öğrencilerin %52.08'si yalnızlıktan etkilendiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçla benzerlik göstermemektedir.

5.7.Boşanmış Aile Çocuklarının Kiminle Yaşadığına Göre Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (7. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının kiminle yaşadığına göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Babasıyla yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşanan çocukları yalnızlık sıra ortalamalarına göre

istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda yaşıyan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşıyan çocukları yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur.

Kutlu (2003) ise yetiştirme yurdunda ve ailesiyle birlikte kalan gençlerin yalnızlık düzeylerini incelediği çalışma sonucunda yetiştirme yurdunda kalan gençlerin yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Bu sonuçlar Erim (2001) yetiştirme yurtlarında yaşıyan ergen çocuklar üzerindeki sonuçlar ile paralellik göstermektedir. Erim'in yaptığı araştırmada aile yapısı ve ana baba eğitim düzeyleri ile ilgili sonuçlara baktığımızda; yetiştirme yurtlarında yaşıyan ergenlerin yalnızlık düzeylerinin aileleri yanında yaşıyan ergenlere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Bıçakçı, (2006) Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yalnızlık düzey puan ortalamalarının yetiştirme yurdunda kalmayan ergenlerden yüksek olduğu saptanmıştır.

Ancak Yıldız ve Kılıç (2018) yetiştirme yurdunda kalmış çocukluk ve ergenlik dönemlerindeki bireylerde yalnızlık ile sosyal bütünleşme düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koydukları bir çalışma yapmışlardır. Çalışmanın örnekleminde hayatlarının bir döneminde devlet koruması altındaki yetiştirme yurdunda kalmış ve sonrasında ayrılmış bireylerden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucunda yalnızlık ile sosyal bütünleşme arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak yalnızlık değişkeni; yaş grupları, kalış sürelerine göre oluşturulmuş gruplar arasında farkların anlamlı olmadığını belirtmişlerdir.

5.8. Boşanmış Aile Çocuklarının Kiminle Yaşadığına Göre Suçluluk ve Utanç Düzeylerine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (8. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının kiminle yaşadığı ile suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Turan (2003) sosyal devlet koruması altındaki kurumlarda barındırılan çocuklar ve ergenlerin suçluluk düzeyi ile ebeveynleri ile birlikte yaşıyan ergenlerin suçluluk düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonuçları desteklememektedir.

Psikolojik destek alma imkânlarının artması, iletişim olanaklarının artması, kentsel yaşam biçiminin artması bu sonuçların ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

5.9. Boşanmış Aile Çocuklarının Suçluluk Ve Utanç Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (9. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile suçluluk ve utanç düzeyi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Ancak Wallerstein ve Kelly (1980) yaptığı çalışmada anne babası boşanmış çocukların ailelerinden bahsetmekten utanç ve sıkıntı duygusu yaşadığı sonucunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra ergenler, ,anne babasının boşanmasından kendilerini daha küçük çocuklara göre, daha az sorumlu bulmakta ve daha az suçluluk duymaktadırlar. Bu durum ergenin gelişen bilişsel yapısıyla ilgilidir (Wallerstein ve Kelly, 1980; Slater ve diğerleri, 1983). Çocukların bu dönemde bulunduğu yaş fark etmeksizin ebeveynleri boşanmış çocukların hepsi ızdırap, utanç, stres, kaygı ve suçluluk gibi birçoğu negatif olan duyguları yaşarlar. Bu sonuçlar bu çalışmada elde edilen sonuçla paralellik göstermemektedir.

5.10. Boşanmış Aile Çocuklarının Yalnızlık Düzeylerinin Çocuğun Boşanma Döneminde Bulunduğu Yaşa Göre Analizlerin Tartışma ve Yorumu (10. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır

Aral ve Basar (1998) boşanmış aile çocukları ve boşanmış aile çocuklarının kaygı düzeylerini araştırmıştır. Boşanmış aile çocuklar ile boşanmamış aile çocuklarının birlikte kaldıkları ebeveyn, babadan ayrıldıkları yaşa göre kaygı durumunda önemli farklılık olmadığı bulmuştur. Bu çalışmada elde edilen sonucu desteklemektedir.

Bu çalışmada elde edilen sonucun aksine (Löker, 1999) yapmış olduğu çalışmada erken ergenlerin ileri yaştaki ergenlere kıyasla anlamlı düzeyde duygusal yalnızlık yaşadığını aynı zamanda ileri yaştaki ergenlerinde erken yaştaki ergenlere göre sosyal yalnızlığı daha fazla yaşadığını belirtmiştir.

Araştırmalar arasında yıl farkının olması farklı ülkelerde uygulanmış olması ve uygulanan yaş gruplarının farklı olması kaynaklı sonuçlar arasında benzerlik çıkmadığı düşünülmektedir.

5.11.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Suçluluk ve Utanç düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Analizlerin Tartışma ve Yorumu (11. Alt Problem)

Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk ve utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Literatürde bu çalışmaya benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Çekirdek aile sayısının artması, teknolojik gelişmeyle birlikte aile içi iletişimin azalmasının bu çalışmada elde edilen sonuçla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

5.12.Boşanmış Aile Çocukları ile Boşanmamış Aile Çocuklarının Yalnızlık düzeylerinin Kardeş Sayısına göre Analizlerinin Tartışma ve Yorumu (12. Alt Problem)

Boşanmış ve boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır

Eren (1994) lise öğrencilerinin cinsiyet değişkeni ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı hedefleyen çalışmasında kardeş sayısı ile yalnızlık düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Eren 'in çalışma sonuçları bu araştırmada elde edilen sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Ancak Saraçoğlu (2000)'de 386 lise öğrencisi ergenlerde, yalnızlığın farklı değişkenlerle (az arkadaş, çok kardeşli vb.) ortaya koymayı hedeflediği çalışmasında çok kardeşli ergen öğrencilerin yalnızlık düzeylerini yüksek bulduğunu belirtmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonucu desteklememektedir.

Geleneksel ailenin yerini çekirdek ailenin alması, aile içi iletişimin teknolojik gelişmeler sonucu azalması bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu düşünülmektedir.

5.13. Yalnızlık, Suçluluk Ve Utanç Ölçeği Puanları Arasında Anlamlı İlişkinin Olup Olmadığına Dair Analizlerin Tartışma Ve Yorumu

Yalnızlık düzeyi ile suçluluk düzeyi arasında negatif yönlü ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki vardır. Yalnızlık düzeyi ile utanç düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmadı. Suçluluk düzeyi ile utanç düzeyi arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

- 1-Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
- 2-Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
- 3-Boşanmış aile çocukları ile boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur Boşanmış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalaması boşanmamış aile çocuklarının yalnızlık puanlarının sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur.
- 4- Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 5- Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 6- Boşanmış aile çocuklarının diğer ebeveyni görme sıklığı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 7- Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.
- 8- Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.
- 9- Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının suçluluk puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının suçluluk puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.
- 10- Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Kız çocuklarının utanç puanının sıra ortalaması erkek çocuklarının utanç puanlarının sıra ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur.

- 11- Boşanmış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
- 12- Boşanmamış aile çocuklarının cinsiyete göre yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
- 13-Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Babasıyla yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur. Yetiştirme yurdunda yaşanan çocukların yalnızlık sıra ortalaması annesiyle yaşanan çocukları yalnızlık sıra ortalamalarına göre istatistiksel olarak daha yüksek bulunmuştur.
- 14- Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 15- Boşanmış aile çocuklarının birlikte kaldığı ebeveyn ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 16- Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile suçluluk düzeyi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 17- Boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile utanç düzeyi puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 18- boşanmış aile çocuklarının anne babası boşandığında bulunduğu yaş ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 19- Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 20- Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 21- Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile suçluluk puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 22- Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile utanç puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 23- Boşanmış aile çocuklarının kardeş sayısı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 24- Boşanmamış aile çocuklarının kardeş sayısı ile yalnızlık puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.
- 25- Yalnızlık düzeyi ile suçluluk düzeyi arasında negatif yönlü ve zayıf düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

26- Yalnızlık düzeyi ile utanç düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmadı.

27- Suçluluk düzeyi ile utanç düzeyi arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki saptanmıştır

6.2. Öneriler

Tez çalışmasının verileri boşanma süreci ve sonrasında çocuğun yaşayabileceği problemleri erken bir süreçte fark edilmesi, gerekli önemle hizmetlerin ve çözümlerin alınabileceğini ortaya koymaktadır. Böylece çocuğun içinde bulunduğu aile ve okul ilişkisini dikkate alınarak bu ilişkilerde yalnızlık, suçluluk ve utanç duygularının etkilerinin öneminin farkındalığı sağlanmalıdır. Sürece dahil olan veli, öğretmen, psikolojik danışman, okul idaresi vb uygulamaya yönelik çalışmaları gerçekleştirmesi gerekmektedir.

Tüm bu öneriler aşağıda daha detaylı olarak verilmiştir.

6.2.1. Uygulamalara Yönelik Öneriler

1-Araştırmada elde sonuçlarda yetiştirme yurdunda yaşayan çocukların daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıkları görülmektedir. Bu sebeple ailesi olmayan ve yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin yaşadıkları sorunların daha aza indirilmesi amacıyla yetiştirme yurdu personelinin ve okul personelinin eğitimlerle desteklenmesi yapılabilir.

2-Yetiştirme yurdunda kalmak zorunda kalan çocukların ailelerine devlet destek sağlamalı toplumda koruyucu aile çalışmaları yaygınlaştırılmalıdır. Yetiştirme yurdunda yaşayan çocukların dışarıdaki kişilerle iletişim kurabilmeleri için olanak sağlanmalıdır.

3-Okul psikolojik danışmanları çocukların yalnızlık düzeylerini azaltmak amacı ile yalnızlık programları yapabilirler.

4- Okul rehberlik servislerinde boşanmış ve boşanmamış çocuklar üzerinde suçluluk utangaçlık gibi konularda çalışma yapılabilir.

5-Psikolojik danışman tarafından boşanma durumunun çocukları nasıl etkilediği ve boşanma sürecinde ebeveynlerin neler yapabileceklerine ilişkin bilgiler verilebilir.

6- Sınıf Rehber öğretmenleri ve okul rehber öğretmenleri yalnızlık yaşayan boşanmış aile çocuklarının yalnızlık düzeylerini azaltmak amacı ile çocukları sosyal aktivitelere yönlendirebilir.

7-Boşanmış aile çocuklarına yalnızlıkla ilgili grup rehberlik çalışmaları hazırlanarak, bu çocukların bir grubun üyesi olması, kendini ifade edebilmesi, etkileşimde bulunması ve yaşadığı durumu kabul edebilmesi için destek sağlanabilir.

6.2.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1-Bu çalışmanın örneklemini sadece ortaokul öğrencileri ile sınırlı kalmıştır. Örneklem grubu genişletilerek anaokulu, ilkokul, lise öğrencilerini de içine alan çalışmalar yapılarak ergenlik dönemi için genellenebilir bir araştırma yapılabilir.

2-Suçluluk ve utanç duyguları ile aile çeşitleri arasında yeterince çalışma bulunmamak birlikte bu yönde çalışmalar yapılabilir.

3-Türkiye’de suçluluk ve utanç düzeylerinin cinsiyet açısından değerlendirilmesi ile ilgili betimsel ve deneysel çalışmalar yapılabilir.

4- Kız çocuklarında suçluluk ve utanç duyguları ile ilgili önleyici programlar geliştirilmesi konusunda bakış açılarının oluşmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

- Abrams, D. (1988). Self-consciousness scales for adults and children: Reliability, validity, and theoretical significance. *European Journal of Personality*, 2, 11-37.
- Adalet Bakanlığı (2002). Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunun Yürürlüğü ve Uygulama ğekli Hakkında Kanun ve Gerekçeleri, Ankara: Ankara Açık Cezaevi Matbaası.
- Akıntürk, Y. (2003). Türk Medeni Hukuku, Yeni Medeni Kanuna Uyarlanmış Aile Hukuku. 8. Basım, Cilt 2, s. 231; İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Aktaş Y. (1993). Çocuğun Gelişiminde Oyunun Önemi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, 26 (16), 14-19.
- Alonzo, A.A. (1989). Loneliness, Theory, Research and Applications. *Contemporary Sociology*, 18(3),437-438. 14-19.
- Amato, P.R. (1993). Children's Adjustment To Divorce: Theories, Hypotheses and Empirical Support. *Journal of Marriage and the Family*, 55 (1), 23-38.
- Aristoteles (2006). *Retorik*. (M. H. Doğan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1954).
- Arkonaç O. (1999). *Açıklamalı Psikiyatri Sözlüğü*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Atalay, B., Kontaş, M., Beyazıt, S. ve Madenoğlu, K., (1992). *Türk Aile Yapısı Araştırması*, Ankara: Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi.
- Aydın M. Z. (2008). *Çocuğun eğitiminde ailenin önemi*. A. R. Kalaycı, M. N. Nuruan, A. Çiftçi ve R. B. Şen, (Eds.), V. Aile Şurası " aile destek hizmetleri" Bildiri Kitabı içinde (ss. 99-104). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ayverdi, İlhan. (2005), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Kubbealtı Lugatı)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayıncılık.

- Balkaya F. (2001). Çok Boyutlu Öfke Envanterinin Geliştirilmesi ve Bazı Semptom Gruplarındaki Etkisi, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bıçakçı, F. G. (2006). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ve Kalmayan Kız Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(15), 10-19.
- Biçer, Esra. (2009) Parçalanmış ve tam aileye sahip ergenlerin atılganlık ve sosyal yetkinlik beklenti düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Bilgen, S. (1989). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve bazı değişkenlerin uyum düzeyine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Bilgen, S. (1989). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ve bazı değişkenlerin uyum düzeyine etkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Budak, S. (2000) Psikoloji Sözlüğü. Ankara: 2000 Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buluş, M. (1996). Ergen öğrencilerde denetim odağı ve yalnızlık düzeyi ilişkisi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Buluş, M. (1997). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 82-90.
- Bulut, I. (1983). Parçalanmış aileden gelen çocukların davranış özellikleri hakkında bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 1.2-3 81-86.
- Cheek, J.M. ve Buss, A.H., (1981). Shyness and Sociability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41 (2), 330-339.

- Cohen, G. J. (2002). Helping Children and Families Deal With Divorce and Separation. *Pediatrics*, 110 (5), 1019-1023.
- Collange, C. (1997). *Boşanma Salgını*. (2. basım). Çev. Sevim Akten. Ankara: Doruk Yayıncılık.
- Corey, Gerald (2008), *Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev. Turgay Ergene), Ankara: Mentis Yayıncılık.
- Corsano,P., Majorano, M., and Champretavy, L., (2006). Psychological well-being in adolescence:The Contribution of interpersonal relations and experience of being alone. *Adolescence*, Vol. 41 Issue 162, p341-353, 13p
- Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kuramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağdaş, A., Seçer, ZŞ. (2005). *Anne-baba eğitimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Çakıl, N. (1998). Grupla sosyal beceri eğitiminin üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri üzerindeki etkisi. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakır, Ö. ve Oğuz, E. (2017). Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 418-429.
- Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çivitci, A. (2006). *Akılcı Duygusal Eğitimin İlköğretim Öğrencilerinin Mantıkdışı İnanç Sürekli Kaygı Ve Mantıklı Karar Verme Düzeylerine Etkisi*. Ege Eğitim Dergisi, (6) 2, 59-80.
- Dağkurs, A. (2015). Türkiye'de suçluluk ve utanç üzerine yapılan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

- Demir, A. (1989). UCLA Yalnızlık Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 14-18.
- Demir, A. (1990). Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler. Yayımlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dinçer, D. (2013). Üniversite öğrencilerinin suçluluk ve utanç kavramlarının incelenmesi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla
- Dodson, F. (1997). *Çocuğunuzu tanıyor musunuz?* İstanbul: Denge Yayınları.
- Doğan, E. (1998). Evli ve Boşanmışlarda Yalnızlık, Depresyon, Benlik Saygısı ve Denetim Odağı İnancı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Duy, B. (2003). Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yaşadığı yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlarını azaltmadaki etkililiği. Yayımlanmamış doktora tezi, Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ekici, D. V. (2006). Okul öncesi eğitim programındaki duyuşsal ve sosyal becerilere yönelik hedeflere uygun olarak hazırlanan aile katılımlı sosyal beceri eğitimi programının çocuklarda sosyal becerilerin gelişimine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Ekinci, N. E., Yalcin, I., & Ayhan, C. (2019). Analysis of Loneliness Levels and Digital Game Addiction of Middle School Students According to Various Variables. *World Journal of Education*, 9 (1), 20-27.
- Ekşi, A (1990). *Çocuk Genç Ana Babalar*, İstanbul: Bilgi Yayınevi, s:23-43.
- Emine. Ş .(2019) Anne babası boşanma aşamasında olan çocukların algıladıkları anne baba tutumları ile boşanma sürecine uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi İnönü Üniversitesi / Sağlık Bilimleri Enstitüsü / Çocuk Gelişimi Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi

- Erdeğer, N. (2001). Lise Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Eren, A. (1994). Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin ve Psikolojik İhtiyaçlarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erikson'un, A. E. A. R., Türkçe'ye, P. G. D. Ö., & Uyarlama, G. V. G. Ç. (2005). Gelişim ve Öğrenme. *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*, 53-60.
- Erim, B. (2001). Yetiştirme yurtlarında ve aileleri yanında yaşayan ergenlerin, benlik saygısı, depresyon ve yalnızlık düzeyleri ile sosyal destek sistemleri açısından karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Erkal, M. (1983). *Sosyoloji (Toplumbilimi)*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Erürker, B. (2007). Aileye ve Parçalanmış aileye sahip 5-6 yaş çocuklarının bilişsel işlevlerinin karşılaştırılması. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji İnsan Bilimleri ve Felsefe Anabilim Dalı. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- Eskin, M. (2001). Ergenlikte Yalnızlık Başetme Yöntemleri Yalnızlığın İntihar Davranışı ile İlişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 4, 5-11.
- Freud, S. (1994). *Toplum psikolojisi*. İstanbul: Düşünen Adam Yayınları.
- Freud, S. (2015). *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, (Çev. Büyükkal, B. ve Tura, S. M.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2004). İnsan Olmak. İstanbul: Metis Yayınları.
- Geçtan, E. (2005), *Psikanaliz ve Sonrası*, (8. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Groark, C., Muhamedrahimov, R., Palmov, O. L., Nikiforova, N. V., and McCall, R. (2005). Improvements in Early Care in Russian Orphanages and Their

- Relationship to Observed Behaviors. *Infant Mental Health Journal*, 26(2), 96-109.
- Güngör, A. (2001). Utangaçlık Ölçeğinin Geliştirilmesi Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (15), 17-22
- Hanley-Dunn, P., Maxwell, S.E., and Santos, J.F. (1985). Interpretation of interpersonal interactions: The influence of loneliness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 11 (4), 445-456.
- Henwood, P. G. and Solano, C. H. (1994). Loneliness in young children and parents. *Journal of Genetic Psychology*, 155(1), 35-45.
- Hetherington, E. M. (Editör) (1999). *Coping With Divorce Single Parenting, and Remarriage: A Risk and Resilience Perspective*. New York: Psychology Press.
- Hoffman, J. A. (1984). Psychological Separation of Late Adolescents from Parents. *Journal of Counseling Psychology*, 31 (2), 170-178.
- Hoglund, C. L., and Collison, B. B. (1989). Loneliness and irrational beliefs among college students. *Journal of College Student Development*, 30, 53-58.
- Ireland, J. L., and Power, C. L., (2003), Attachment, emotional loneliness and bullying behaviour: A study of adult and young offenders. *Aggressive Behaviour*, 30 s.298-312.
- İmamoğlu, Seval (2008), Genç Yetişkinlikte Kişiler Arası İlişkilerin Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algısı Açısından İncelenmesi, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, İstanbul.
- İpek, Cemalettin (2011). Velilerin okul tutumu ve eğitime katılım düzeyleri ile aileye bağlı bazı faktörlerin ilköğretim öğrencilerinin seviye belirleme sınavları (SBS) üzerindeki etkisi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 1.2 (2011): 69-79.
- Johnston, J. R., and Campbell, L. E. (1987). Instability in Family Networks of Divorced and Disputing Parents. *Advances in Group Processes*, 4, 242-269.

- Kahraman, S. (2016). Boşanma sonrasında genç-ebeveyn ilişkilerinin sürdürülmesi ve öğrencinin akademik başarısına etkisi (Afyon ili örneği). Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, 2016.
- Kahraman, S., (1995). Cinsiyetleri, Yalnızlık, Başarı ve Sınıf Düzeyleri Farklı Yatılı Olan ve Olmayan Meslek Lisesi Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karababa, A. (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Olumlu-Olumsuz Mükemmeliyetçilik. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(3), 1093-1101.
- Karaduman, M. (2013), İş Yaşamında Yalnızlık Algısının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı İle İlişkisi ve Öğretmenler Üzerinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karagülle A. E. ve Çaycı B. (2014). Ağ toplumunda sosyalleşme ve yabancılaşma. *Türkçe Online Tasarım Sanat ve İletişim Dergisi* 4(1):1-9
- Karakaya, Ş. (2018). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısı ve Sosyal Sorun Çözme Becerilerine Etkisi: Denizli Örneğinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Karakuş, S. (2003). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kelly, J. B. and Emery, R. E. (2003). Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives. *Family Relations*, 52 (4), 352-362.
- Killeen, C. (1998). Loneliness: An Epidemic In Modern Society. *Journal of Advanced Nursing*, 28(4), 762-770.
- Koçak, R. (2003). Duygusal İfade Eğitimi Programının Üniversite Öğrencilerinin Aleksitimi Ve Yalnızlık Düzeylerine Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kozaklı, H. (2006). Üniversite Öğrencilerinde Yalnızlık ve Sosyal Destek Düzeyleri Arasındaki İlişkilerin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kulaksızoğlu A .(2014). *Ergenlikte Sosyalleşme ve Ahlak Gelişimi: Ergenlik Psikolojisi*. 16. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuyucu, Y. (2007). Boşanmış ailede yetişen ergenlerin bilişsel çarpıtmalarıyla benlik değeri arasındaki ilişki, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Leon, K. (2003). Risk and Protective Factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research. *Family Relations*, 52 (3), 258-270.
- Lewis, H. B. (1971). Shame and guilt in neurosis. *Psychoanalytic Review*, 419, New York: International Universities Press
- Lopez, F. G., Campbell, V. L., and Watkins, C. E. (1989). Constructions of Family Functioning Among Depressed and Non-Depressed College Students. *Journal of College Student Development*, 30, 221–228.
- Löker, Ö. (1999). Differential effects of parent and peer attachment on social and emotional loneliness among adolescents. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Luecken, J. L., and Fabricius, V. W. (2003). Physical Health Vulnerability in Adult Children from Divorced and Intact Families. *Journal of Psychosomatic Research*, 55, 221–228
- Malone, P. S., Lansford J.E., Castellione D.R., Berlin L.J., Dodge K.A., Bates J.E. and Pettit G.S. (2004). Divorce and Child Behavior Problems: Applying Latent Change Score Models to Life Event Data. *Child and Family*, 73, 401-423.
- Mangır, M. ve Kandemir, F. (1993). On yedi yas Grubu Gençlerin Kendini Kabul Düzeyini Etkileyen Bazı Faktörler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(1), 71-87.
- McIntyre, A., Heron, R. L., McIntyre, M. D., Burton, S. J. and Engler, J. N.(2003). College Students From Families Of Divorce: Keys To Their Resilience. *Applied Developmental Psychology*, 24, 17-31.

- Miller, D. R. (1963). *The study of social relationships: Situation, identity, and social interaction*. In S. Koch (Ed.), *Psychology: A study of a science*. New York: McGraw-Hill.
- Moore, D.W. and Schultz, N.R. (1983). Loneliness at adolescence: Correlates, attributions and coping. *Journal Of Youth and Adolescence*, 12 (2), 95-100.
- Morgan, C.T. (1998), *Psikolojiye Giriş* (Çev. Ed. S. Karakaş), Ankara: Hacettepe Yayınları.
- Moustakas, C. E. (1961), *Loneliness*. New York: Prentice-Hall.
- Odacı, H. (1994). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi öğrencilerinin yalnızlık, benlik saygısı ve yakın ilişkiler kurabilme düzeylerinin ve bu düzeyler arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon
- Oktay, E. (1998). Yetiştirme yurdunda barınan 13-15 yaş grubu ergenler ile aileleri yanında yaşayan aynı yaş grubu ergenlerin psikolojik belirtilerinin karşılaştırılması (Gaziantep Erkek Yetiştirme Yurdu örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Öngider, N. (2011). Anksiyete Düzeyleri Açısından Boşanmış ve Evli Anneler ile Çocuklarının İncelenmesi. *Noro-Psikiyatri Arsivi*, 48.1 .66-70
- Öz F. (2004) *Sağlık Alanında Temel Kavramlar*. Ankara: İmaj İç ve Dış Ticaret AŞ, s.132-155
- Özatça, A. (2009). Ergenlerde Sosyal ve Duygusal Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Aile İşlevleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Özgüven, İ. E. (2011). *Bireyi Tanıma Teknikleri*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk, M. (1997). 10-13 Yaşları Arasındaki Çocuklarda Umutsuzluk ve Yalnızlığın Bazı Değişkenlerle İlişkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

- Peplau, L. A., & Perlman, D. (1979, June). Blueprint for a social psychological theory of loneliness. In *Love and attraction: An interpersonal conference* (pp. 101-110). Pergamon Press New York.
- Peplau, L. A. and Perlman, D. (1982). *Perspectives on loneliness*. In L. A. Peplau & D. Perlman (Eds), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (p. 1-18). New York: Wiley.
- Pınar B.ve Sonnur.I.(2010)Ergenlik Döneminde İlişkiler: Akran ve Romantik İlişkilere Genel Bakış,Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, *Aile ve Toplum* Yıl: 11 Cilt: 5 Sayı: 20 Ocak-Şubat-Mart
- Pringle, M. K. (1975). *The Needs Of Children*, London: Hutchinson.
- Pringle, M. K. : *The Needs Of Children*, National Children's Bureau, U.S.A., 1975, s. 155.
- Rokach, A., and Neto,F. (2000). Coping with loneliness in adolescence: a cross-cultural study. *Social Behavior and Personality*, 28 (4), s.329-342
- Sağır A., Sırğı Ü. ve Tabak A. (2010). Çalışanlarda Suçluluk Ve Utanç Duygusunun Cinsiyet- Yaş Durumuna Göre Mukayese Ve Örgütlerde Utanç Yönetiminin Kullanılması. *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 11 (1), 71-85.
- Saraçoğlu, Y. (2000), *Lise Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun
- Sarıçam, Hakan (2011), *Üniversite Öğrencilerinin Reddedilme Duyarlılıkları İle Benlik Saygıları Ve Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Atatürk Üniversitesi.
- Satır, V. (2001). *İnsan Yaratmak*, (Çev.: S. Yeniçeri), İstanbul: Beyaz Yay.
- Savaşır I. ve Şahin N. H. (1997). *Bilişsel-davranışçı terapilerde değerlendirme: Sık kullanılan ölçekler*. Ankara: TPD Yayınları.
- Sayın, Ö. (1994). *Sosyolojiye Giriş*, İzmir: Üniversite Kitapları.

- Saylık, F. Z., & Yalçın, M. G. (2018). Otoriter veya Demokratik Ebeveyn Tutumunun ve Ebeveyne Bağlanma Biçiminin Suçluluk ve Utanç Duygularına Etkisinin Yarı-Deneysel Yöntemle İncelenmesi. *Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology*, 38(2), 95-127.
- Seçer, Z., Aysel Ç. ve Fahri S. (2006). Çocukların Okul Ortamındaki Ahlaki Ve Sosyal Kuralları Ayırt etme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20 (20), 69-81.
- Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim* (12.basım.). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Sermin A. (2018) Boşanmanın Lise Öğrencileri Üzerindeki Etkisinin Okul Sosyal Hizmeti Bakış Açısıyla İncelenmesi Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmetler Anabilim Dalı Ankara
- Sezen, Göksal (2014), Öğretmenlerin İşle Bütünleşme ve İş Yaşamında Yalnızlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sharf, R. S. (2014). *Psikoterapi ve psikolojik danışma kuramları: Kavramlar ve örnek olaylar*. (N. Voltan Acar, çev. Ed.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Simons, R. L., Lin, K. H., Gordon, L. C., Conger, R. D., and Lorenz, F. O. (1999). Explaining the Higher Incidence of Adjustment Problems Among Children of Divorce Compared with Those in Two-Parent Families. *Journal of Marriage and Family*, 61 (4), 1020-1033.
- Solomon, R. C. (2007). *True to Our Feelings: What Our Emotions Are Really Telling Us?* New York: Oxford University Press.
- Steinberg, L. (2005). *Adolescence*. Stephen B. Rutter. Seventh Edition.
- Şahan, M. ve Ceyhan, E. (2019). Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Kişilik Özellikleri ve Yeterlik Algıları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 818-851.
- Şahin, Şükriye, ve Ç. Özçelik. (2016) "Ergenlik dönemi ve sosyalleşme. *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 5.1 42-49.

- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (ASAGEM). (2011). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
- Tangney, J. P. (1995). Recent advances in the empirical study of shame and guilt. *The American Behavioral Scientist*, 38(8), 1132.
- Tangney J. P., ve Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt*. New York: Guilford Press.
- Tarhan, N. (1998), Ergenlerin Sosyometrik Statüleri, Cinsiyetleri, Akademik Başarıları, Sınıf Düzeyleri ve Devam Ettikleri Okulların Sosyo Ekonomik Statüsü İle Yalnızlık Duyguları Arasındaki İlişki, Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,
- Tarhan, N. (2004). Bosanmış Aileler ve çocukları. <https://www.e-psikiyatri.com/Bosanmis-Aileler-ve-Cocuklari-20765> (24 Temmuz 2019).
- Triandis, H. C. (1989). The self and social behavior in differing cultural contexts. *Psychological review*, 96(3), 506.
- Turan L. Korunmaya Muhtaç Çocukların Umutsuzluk, Suçluluk Duyguları, Benlik Kavramları ve Geçmişe İlişkin Tutumlarının İncelenmesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2003.
- Turan, Ahmet, Fırat (2010), Üniversite Öğrencilerinin İlişkilerle İlgili Bilişsel Çarpıtmalarını Yordamada Yalnızlık, Benlik Saygısı, Yaş, Cinsiyet Ve Romantik İlişki Yaşama Durumunun Rolü, Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim: 24 Temmuz 2019)
- Türkçapar, M. H. (1999), Sosyal fobinin psikolojik kuramı. *Klinik Psikiyatri*, 2, 247-253.

- Türkel, Z., ve Dilmaç, B. (2019). Ergenlerde Sosyal Medya Kullanımı, Yalnızlık Ve Yaşam Doyumu Arasındaki Yordayıcı İlişkiler. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 57-70.
- Uzamaz, F. (2000). Sosyal Beceri Eğitiminin Ergenlerin Kişilerarası İlişki Düzeylerine Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Walczak, Y. and Burns. S. (1999). Boşanma ve Çocuk Üzerine Etkileri (Çev. Ersevimi, İ.). İstanbul: Özgür Yayınları.
- Wallerstein, J. S., Lewis, J. M. and Blakeslee, S. (2000). *The Unexpected Legacy of Divorce*. New York: Hyperion.
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Woodward, L., Fergusson, D. M. and Belsky, J. (2000). Timing of parental separation and attachment to parents in adolescence: Results of a prospective study from birth to age 16. *Journal of Marriage and The Family*, 62(1), 162-174.
- Wolff, S. (1986). *Problem Çocuklar ve Tedavi* (Çev. A. Oral ve S. Kara). İstanbul: Say Yayıncılık.
- Yalom, Irwin (2001), Varoluşçu Psikoterapi (Çev. Z. İ. Babayiğit), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yaparel, R. (1984). Sosyal ilişkilerdeki başarı ve başarısızlık nedenlerinin algılanması ile yalnızlık arasındaki bağlantı. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Yavuzer, H. (1994), Çocuk Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R., Karakurt, P., Çapık, C., Kasımoğlu, N. (2018). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirti, Yalnızlık ve Yeme Tutumu Arasındaki İlişkinin Sosyodemografik Özelliklerle Birlikte İncelenmesi. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 12 (4), 264-274.

- Yıldırım, Ş. and Işıkhana, V., (2018). Çocuk Evinde Kalan Çocukların Sosyalleşme Sürecindeki İlişkilerinin Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29 (1), 46-70.
- Yıldız, M. ve Kılıç, E.M. (2018). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Bireylerde Yalnızlık ve Sosyal Bütünleşme Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Özellikler Bakımından İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2, 296-312
- Yıldız, M. ve Kılıç, E.M. (2018). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Bireylerde Yalnızlık ve Sosyal Bütünleşme Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Özellikler Bakımından İncelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 2, 296-312
- Young, J.E (1982), Loneliness, Depression And Cognitive Therapy: Theory And Application, Loneliness: *A Sourcebook of Current Theory, Research And Therapy*, 379-405.
- Young, J.E. (1999), *Cognitive Therapy for Personality Disorders: A Schema- Focused Approach*, 3rd. Edition, Florida: Professional Resource Press.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (6. Basım), Ankara: Özgür Yayınları S:102-115.
- Yurcu, G., ve Kocakula, Ö. (2015). Konaklama işletmelerinde çalışan yalnızlığının öznel iyi oluş üzerine etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2, (1). 30-41.
- Zaslow, Martha J. (1988). Sex Differences in Children's Response to Parental Divorce: I. Research Methodology and Postdivorce Family Forms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 58 (3), 355-378.

EKLER

EK-1: Anket Uygulama İzni

T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 61316475-44-E.2988445
Konu : Anket Uygulama İzin Onayı
(Sibel AYDOĞAN CANDAN)

12.02.2019

VALİLİK MAKAMINA

İnönü Üniversitesi Rektörlüğünün 01/02/2019 tarih ve 50235129-300-E.2264 sayılı yazılarında, Üniversitemin Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Sibel AYDOĞAN CANDAN'ın, Dr. Öğretim Üyesi Yüksel ÇIRAK danışmanlığında yürütmekte olduğu "Boşanmış ve Boşanmamış Aile Çocuklarının Saçlılık, Utanç ve Yalnızlıklarının İncelenmesi" konulu tez çalışmasını, ilimiz Battalgazi ve Yeşilyurt ilçesinde bulunan müdürlüğümüze bağlı ortaokullarda öğrenim gören öğrencilere anket uygulamayı talep etmekte olup, Anket-Tez Araştırma ve Değerlendirme Komisyonumuz, 05/02/2019 tarihinde yapılan toplantıda; ilgili yasal düzenlemelerde belirtilen ilke, esas ve amaçlara aykırılık teşkil etmeyecek şekilde, denetimleri ilgili okul müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmek üzere, derslerin aksatılmaması kaydıyla anket uygulamasını ilimiz Battalgazi ve Yeşilyurt ilçesinde bulunan müdürlüğümüze bağlı ortaokullarda katılımcı öğrenci velilerinin muvafakatlarının alınması kaydı ile uygulanmasını uygun görmüş olup, Müdürlüğümüze de uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Erhan PELİTOĞLU
İl Millî Eğitim Müdür Yardımcısı

OLUR
12.02.2019

Ali TATLI
Vali a.
İl Millî Eğitim Müdürü

Adres: Şişli Haritî Fındıklı Cad. 44300 Merkez/MALATYA
Elektronik Ağ: malatya.meb.gov.tr
e-posta: atilange@44@meb.gov.tr

Bilgi için: Ortaköğretim Şubesi / Daire : 4386-87-88
Tel: 0 (422) 280 44 00
Faks: 0 (422) 280 45 49

Bu e-iletim güvenli elektronik imza ile tasdiklanmıştır. <https://evs.meb.gov.tr> adresinden: t200-2153-3arfo-9132-0270 baskı ile sayfa onaydır.

EK-2: UCLA Yalnızlık Ölçeği

UCLA YALNIZLIK ÖLÇEĞİ

İfadelerin her birinde tanımlanan durumu ne sıklıkla hissettiğinizi değerlendirin. Her cümlemin yanındaki rakamlardan sizin için en uygun olan bir tanesini işaretleyin.

Yalnız bir seçenek işaretleyin ve boş bırakmayın.

		Ben Bunu Hiç Yaşamam (1)	Ben Bu Durumu NADİREN Yaşarım (2)	Ben Bu Durumu BAZEN Yaşarım (3)	Ben Bu Durumu SIK SIK Yaşarım (4)
1	Kendimi çevremdeki insanlarla uyum içinde hissediyorum	1	2	3	4
2	Arkadaşım yok.	1	2	3	4
3	Başvurabileceğim kimse yok.	1	2	3	4
4	Kendimi yalnız hissetmiyorum.	1	2	3	4
5	Kendimi bir arkadaş grubunun bir parçası olarak hissediyorum.	1	2	3	4
6	Çevremdeki insanlarla birçok ortak yönüm var.	1	2	3	4
7	Artık hiç kimseyle samimi değilim.	1	2	3	4
8	İlgilerim ve fikirlerim çevremdekilerce paylaşılmıyor.	1	2	3	4
9	Dışa dönük bir insanım.	1	2	3	4
10	Kendimi yakın hissettiğim insanlar var.	1	2	3	4
11	Kendimi grup dışına itilmiş hissediyorum.	1	2	3	4
12	Sosyal ilişkilerim yüzeyseldir.	1	2	3	4
13	Hiç kimse beni gerçekten iyi tanımıyor.	1	2	3	4
14	Kendimi diğer insanlardan soyutlanmış hissediyorum.	1	2	3	4
15	İstedğim zaman arkadaş bulabilirim.	1	2	3	4
16	Beni gerçekten anlayan insanlar var.	1	2	3	4
17	Bu derce içime kapanmış olmaktan dolayı mutsuzum	1	2	3	4
18	Çevremde insanlar var ama benimle değiller.	1	2	3	4
19	Konuşabileceğim insanlar var.	1	2	3	4
20	Derdimi anlatabileceğim insanlar var.	1	2	3	4

EK-3: Suçluluk-Utanç Ölçeği (SUTÖ)

SUÇLULUK-UTANÇ ÖLÇEĞİ (SUTÖ)

Bu ölçeğin amacı bazı duyguların hangi durumlarda ne derece yoğun yaşandığını belirlemektir. Aşağıda bazı olaylar verilmiştir. Bu olaylar sizin başınızdan geçmiş olsaydı, ne kadar rahatsızlık duyardınız. Lütfen her durumu dikkatle okuyup öyle bir durumda ne kadar rahatsızlık duyacağınızı aşağıdaki ölçekten yararlanarak maddelerin yanındaki sayıların üzerine (X) işareti koyarak belirleyiniz.

1. Hiç rahatsızlık duymazdım.
2. Biraz rahatsızlık duyardım.
3. Oldukça rahatsızlık duyardım.
4. Epey rahatsızlık duyardım.
5. Çok rahatsızlık duyardım.

Sizi ne kadar rahatsız ederdi?	Hiç.....Çok
1. Bir tartışma sırasında büyük bir hararetle savunduğunuz bir fikrin yanlış olduğunu öğrenmek.	(1) (2) (3) (4) (5)
2. Evinizin çok dağınık olduğu bir sırada beklenmeyen bazı misafirlerin gelmesi	(1) (2) (3) (4) (5)
3. Birinin size verdiği bir sırrı istemeyerek başkalarına açıklamak.	(1) (2) (3) (4) (5)
4. Karşı cinsten birinin kalabalık bir yerde herkesin dikkatini çekecek şekilde size açıkça ilgi göstermesi.	(1) (2) (3) (4) (5)
5. Giysinizin, vücudunuzda kapalı tuttuğunuz bir yeri açığa çıkaracak şekilde buruşması ya da kıvrılması.	(1) (2) (3) (4) (5)
6. Bir aşk ilişkisi içinde sadece kendi isteklerinizi elde etmeye çalıştığınızı ve karşı tarafı sömürdüğünüzü fark etmeniz.	(1) (2) (3) (4) (5)
7. Sorumlusu siz olduğunuz halde bir kusur ya da bir yanlış için bir başkasının suçlanmasına seyirci kalmak.	(1) (2) (3) (4) (5)

8. Uzman olmanız gereken bir konuda, bir konuşma yaptıktan sonra dinleyicilerin sizin söylediğinizin yanlış olduğunu göstermesi.	(1) (2) (3) (4) (5)
9.Çok işlek bir iş merkezinin bulunduğu bir köşede herkesin size bakmasına sebep olacak bir olay yaşamak.	(1) (2) (3) (4)(5)
10. Lüks bir restoranda başkaları size bakarken çatal bıçak kullanmanız gereken yerde elle yemek yediğiniz fark etmek.	(1) (2) (3) (4) (5)
11. Başkalarını aldatarak ve onları sömürerek büyük kazanç sağlamak, sizi ne kadar rahatsız ederdi?	(1) (2) (3) (4) (5)
12.İşçilerinizin sağlığına zarar vereceğini bildiğiniz halde bir yönetici olarak çalışma koşullarında bir değişiklik yapmamak.	(1) (2) (3) (4) (5)
13. Sözlü bir sınav sırasında kekeleydiğiniz ve heyecandan şaşırduğunuzda, hocanın sizin bu halinizi kötü bir sınav örneği olarak bütün sınıfa göstermesi.	(1) (2) (3) (4) (5)
14. Tanıdığınız birinin sıkıntıda olduğunu bildiğiniz ve yardım edebileceğiniz halde yardım etmemek.	(1) (2) (3) (4) (5)
15. Bir partide yeni tanıştığınız insanlarla açık saçık bir fıkra anlattığınızda birçoğunun bundan rahatsız olması.	(1) (2) (3) (4) (5)
16. Aklınızca, bencilce ya da gereksizce büyük bir harcama yaptıktan sonra ebeveyninizin mali bir sıkıntı içinde olduklarını öğrenmek.	(1) (2) (3) (4) (5)
17.Arkadaşınızdan bir şeyler çaldığınız halde arkadaşınızın hırsızlık yapanın siz olduğunu hiçbir zaman anlamaması.	(1) (2) (3) (4) (5)
18. Bir davette ya da toplantıya rahat, gündelik giysilerle gidip herkesin resmi giyindiğini görmek.	(1) (2) (3) (4) (5)
19. Bir yemek davetinde bir tabak dolusu yiyeceği yere düşürmek.	(1) (2) (3) (4) (5)

20. Herkesten sakladığınız ve hoş olmayan bir davranışın açığa çıkarılması.	(1) (2) (3) (4) (5)
21. Bir kişiye hak etmediği halde zarar vermek.	(1) (2) (3) (4) (5)
22. Alış-veriş sırasında paranızın üstünü fazla verdikleri halde sesinizi çıkarmamak.	(1) (2) (3) (4) (5)
23. Ailenizin sizden beklediklerini yerine getirememek	(1) (2) (3) (4) (5)
24. Çeşitli bahaneler bularak yapmanız gereken işlerden kaçmak.	(1) (2) (3) (4) (5)

EK-4: Kişisel Bilgi Formu

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Kardeş sayınız: 1 () 2 () 3 () 4 ve daha fazlası ()

Birlikte kaldığı ebeveyn: Anne () Baba () Yetiştirme yurdu () Diğer ()

Diğer ebeveyni görme sıklığı; Hiç görmüyor()Haftada bir ()Ayda bir()Yılda bir ()

Anne Babası boşandığında bulunduğu yaş:1-6 yaş()7-11 yaş()12-14 yaş()15-17yaş()